

“Barn av krig”

En studie av barnesoldaters eventuelle ansvar for
voldshandlinger begått i krig

Helén Håkonsholm

Masteravhandling i kriminologi – Krim5001

Institutt for kriminologi og retts sosiologi

Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Mai 2012

“Barn av krig”

En studie av barnesoldaters eventuelle ansvar for voldshandlinger begått i krig

© Helén Håkonsholm

2012

Barn av krig. En undersøkelse av barnesoldaters eventuelle ansvar for voldshandlinger begått i krig

Helén Håkonsholm

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Representeren, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tittel: Barn av krig. En undersøkelse av barnesoldaters eventuelle ansvar for voldshandlinger begått i krig

Forfatter: Helen Håkonsholm

Veileder: Guri Larsen

Leverert ved: Institutt for kriminologi og rettssosiologi, våren 2012

Anslag antyder at det til enhver tid er et sted mellom 200 000 og 300 000 barn som fungerer som soldater rundt om i verden. Noen i støtteroller som kokker, bærere og spioner, og mange også som aktive soldater. Dette er barn som er ofre for grove brudd på deres rettigheter som mennesker og barn, men som også deltar i krigshandlinger og overgrep mot sivilbefolkningen i konfliktsoner. Det er barn som er både ofre og overgripere på samme tid. Mens barndom i Vesten gjerne forbindes med uskyld og sårbarhet, utfordres dette synet når barn begår alvorlige voldshandlinger. Assosiasjoner som uskyld og sårbarhet er heller ikke knyttet til barndom alle steder i verden. Denne masteravhandlingen stiller spørsmålet om barnesoldater kan være ansvarlige for voldshandlinger i krig. Selv om det er bred enighet om at det største ansvaret for barns involvering i krig må plasseres på de som rekrutterer barn til væpnede grupper, har nyere forskning satt fokus på barnesoldater ikke bare som ofre, men også som overgripere og potensielle moralske aktører. Man har sett en kritikk av en diskurs som fremstiller barnesoldater utelukkende som passive objekter for strukturelle krefter rundt dem. Avhandlingen stiller følgende underspørsmål: Hvordan kan barn og barndom forstås? Hva innebærer frivillighet i en kontekst av krig og konflikt? Hva betyr det å være både offer og overgriper? Og hvordan kan man tolke og plassere moralsk ansvar?

Med utgangspunkt i beskrivelser av barnesoldaters situasjon i ulike regioner og væpnede grupper, forsøker avhandlingen gjennom ulike teoretiske perspektiver å besvare disse spørsmålene. Materialet som ligger til grunn for undersøkelsen er ulik litteratur innenfor fagområdet; forskningslitteratur, dokumenter fra ulike interesseorganisasjoner og biografier fra tidligere barnesoldater. Det trekkes opp et skille mellom to hovedperspektiver i

litteraturen. Ett perspektiv fremstiller barnesoldater først og fremst som ofre; som personer som ikke har noe valg verken i rekrutteringsprosessen eller i oppholdet i de væpnede gruppene. Her vil ikke ansvar forbindes med deres handlinger da barna synes å mangle en status som handlende aktører. Et annet perspektiv ser derimot barndom som noe som må forstås ut fra en kulturell kontekst. Barnesoldater forstås som aktive subjekter som evner å ta vurderinger og valg selv om de befinner seg i svært vanskelige situasjoner. Barn opphører ikke som aktive aktører, selv om valgene deres er sterkt begrenset av strukturelle krefter.

Barnesoldater er et komplekst problem. Barns deltagelse i krig må forstås ut fra tvang og begrensede valg, men kan også knyttes til flere faktorer enn kun voksnes direkte maktbruk ovenfor barn. Avhandlingen er først og fremst en teoretisk diskusjon av oppgavens problemstillinger der det også stilles spørsmål ved en del innarbeidede oppfatninger om barn og barndom i Vesten. Perspektiver på barndom knyttes opp mot frivillighet og tvang forstått ut fra konteksten barna handler ut fra. Barns forståelse og tolkning av deres situasjoner utfordrer i mange tilfeller antagelser om barnesoldater som personer som ikke har egne motiver for å handle som de gjør, som ute av stand til å skille mellom rett og galt og uten forståelse for de moralske konsekvensene av deres handlinger.

Forord

Å være i mål med masteravhandlingen er en fantastisk følelse. Det har vært en prosess fylt med både gode og tunge dager; optimisme, håpløshet, inspirasjon og frustrasjon i fin forening. Jeg sitter igjen med mye kunnskap både om mitt fagområde og mine egne kapasiteter. Når et langt arbeid omsider er over, er det også noen som fortjener en stor takk for å ha hjulpet meg på veien.

Takk til min veileder Guri Larsen for nyttige innspill, detaljerte og gode tilbakemeldinger. Jeg har alltid gått fra møtene våre med nytt pågangsmot og et mer “ryddig hode.”

Jeg vil gjerne takke Anette Giertsen hos Redd Barna, som tok seg tid til å møte meg.

Takk til min nærmeste familie som alltid har støttet meg. En stor takk også til Marianne for intens korrekturlesing i siste innspurt.

Jeg vil også rette en takk til mine fantastiske kollegaer som har vært fleksible og lagt til rette for at jeg har kunnet studere. Selv om det tidvis har krevd mye å sjonglere studier med jobb, har det alltid vært hyggelig å komme på kontoret.

En helt spesiell takk rettes til min samboer som foreløpig kun har kjent meg som dobbeltarbeidende. Tusen takk for at du alltid tror på meg! Og takk for at du har holdt ut. Jeg ser frem til endelig å kunne tilbringe kvalitetstid sammen med deg.

Helen Håkonsen

Oslo, mai 2012

Akronymer og forkortelser

CAFF	Children associated with fighting forces
CSUCS	Coalition to stop the use of child soldiers
FARC	Revolutionary armed forces of Colombia
FRELIMO	The liberation front of Mozambique
HRW	Human rights watch
ICC	Den internasjonale straffedomstol
LRA	Lord's resistance army
LTTE	The liberation tigers of Tamil eelam
LURD	Liberians united for reconciliation and democracy
NESH	Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora
NGO	Non-governmental organization
RUF	The revolutionary united front
SPLA	Sudan people's liberation army
UNITA	The national union for the total independence of Angola

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	V
Forord	VII
1. Innledning.....	1
1.1. Introduksjon	1
1.2. Problemstilling og forskningsspørsmål	1
1.3. Begreper	4
1.4. Bakgrunn for valg av tema	6
1.5. Avgrensning	7
1.6. Avhandlingens oppbygging.....	8
2. Metode og datainnsamling	9
2.1. Valg av kvalitativ metode	9
2.2. utfordringer i forskning på barnesoldater	10
2.3. Litteraturen	13
2.4. Refleksjoner rundt eget ståsted	16
3. Barnesoldater – En introduksjon	19
3.1. Hva er en barnesoldat?	19
3.2. Internasjonal regulering av barns deltagelse i krig.....	25
3.3. Utbredelse og omfang	27
3.4. Jenter som soldater	29
3.5. Hvorfor benyttes barn som soldater?	32
4. Perspektiver på barndom	41
4.1. Barn som uferdige voksne.....	41
4.2. Barn som handlende subjekter	44
5. Når barn blir soldater – Tvang versus frivillighet	47
5.1. Når krigen velger barna – Tvungen rekruttering.....	48
5.2. Når barna velger krigen – Ikke-tvungen rekruttering.....	50
5.3. Hvor frivillig er den ikke-tvungne rekrutteringen?	60
5.4. Å skape en soldat.....	73
5.5. Taktikk - De svakes kunst	85
6. Barnesoldater som ofre og overgripere	92
6.1. Barnesoldater i offer- og overgriperdiskursen	92

6.2. Ofre og overgripere som sosial konstruksjon.....	95
6.3. Er barnesoldater ideelle ofre?.....	96
6.4. Ofre som overgripere	101
7. Barn som moralsk ansvarlige aktører.....	107
7.1. Barndom og ansvar.....	107
7.2. Barnesoldater og ansvar	111
7.3. Barnesoldater og strafferettslig ansvar	118
8. Avslutning	130
Litteraturliste	133
Vedlegg	146

1. Innledning

"Everyone calls me soldier and talks child soldier this and child soldier that... Look at me - I'm a human being!" (Sitert i Wessels, 2006, s. 8)

1.1. Introduksjon

Krig utgjør en av de mest åpenbare trusler mot barn. Krig svekker barns bevegelsesfrihet, deres mulighet til lek og til å utvikle seg i barnehager og på skoler. Krig undergraver barns beskyttelse og kan svekke deres håp om en god fremtid. I nesten all krig og konflikt er nettopp barna blant de hardest rammede (Honwana, 2006). Ifølge Machel (2000, s. 5) ble mer enn to millioner barn drept som direkte følge av væpnede konflikter i løpet av 1990-årene. Singer (2006, s. 5) utregner dette til å bli mer enn fem hundre drepte barn per dag. Minst seks millioner barn ble invalidiserte eller alvorlig skadet, og så mange som tjue millioner barn kan i dag være tvunget bort fra sine hjem som flyktninger eller internt fordrevne (Machel, 2000, s. 5). Og mens fysiske skader kan telles og registreres, er krigens følelsesmessige og psykiske spor langt vanskeligere å måle.

Men barn er ikke bare ofre for angrep og vold rettet mot sivile. De involveres også mer direkte i væpnede konflikter. For enda mer urovekkende finnes det hundretusener av barn som til enhver tid, med tvang, av nød eller av egen vilje, deltar i væpnede grupper. Som bærere, kokker, spioner, budbringere eller sex-slaver fyller de roller i væpnede grupper i nesten alle verdens hjørner. Mens et flertall barn har støttefunksjoner i gruppene, deltar også mange barn aktivt i kamper, som stridende soldater med våpen i hånd. Gjennom plyndring av landsbyer og overgrep mot sivile er dette barn som også selv bidrar til å ødelegge andre menneskers fremtid. Det er barn som er både ofre og overgripere på samme tid.

1.2. Problemstilling og forskningsspørsmål

Denne avhandlingen omhandler barn som tilhører væpnede grupper og som aktivt tar del i krigshandlinger. Det er barn som kjemper mot andre væpnede grupper, deltar i plyndring og

brenning av landsbyer, som begår drap og overgrep mot sivile. Det er også barn med hver sin historie, hver sin bakgrunn og hver sin fortelling om hvordan og hvorfor de kom til å bli soldater. Mange av dem med historier om tvang, vold, narkotika og seksuelle overgrep de har blitt utsatt for.

Barnesoldater representerer for mange, inklusive meg selv, et slags forståelsesproblem fordi vi i den vestlige verden er opplært til å se barn først og fremst som beskyttelsestrengende og uskyldige personer (Denov, 2010; Honwana, 2006; Rosen, 2005).¹ Så hvordan skal man tolke barns handlinger når de er virkelig grusomme? Hvordan skal man forstå at majoriteten av barnesoldater uten direkte tvang melder seg som soldater (Brett og Specht, 2004; Singer, 2006)? Hva er egentlig frivillig når samfunnet en lever i er rammet av krig og vold? Er barna hjelpeløst styrt av strukturelle faktorer som tvang, nød og fattigdom, eller har de mer kontroll over egne liv enn vi kanskje liker å tro? Og ikke minst, kan barnesoldater være ansvarlige for voldshandlinger de utfører? Dette var blant de mange spørsmålene jeg satt med da jeg først startet denne oppgaven. Jeg ønsket å bryte med endimensjonale og mer stereotype bilder som man særlig har funnet i media; av barnesoldater som hjelpeløse ofre eller nærmere maskinlignende overgripere. Jeg ønsket å komme nærmere en mer dyp forståelse av deres situasjoner og handlingsrom. Dermed har jeg utformet følgende hovedproblemstilling:

- *Kan barnesoldater være ansvarlige for sine voldshandlinger i krig?*

Jeg vil tilnærme meg spørsmålet gjennom følgende fire underproblemstillinger:

- i) Hvordan kan barn og barndom forstås?*
- ii) Hva innebærer frivillighet?*
- iii) Hva betyr det å være både offer og overgriper?*
- iv) Hvordan kan man tolke og plassere moralsk ansvar?*

Målet med oppgaven er dermed en teoretisk diskusjon om barnesoldaters grad av valg, handlingsrom og selvbestemmelse i sine skjebner, for slik å tilnærme meg spørsmålet om et

---

¹ Ved bruk av begrepene "den vestlige verden" og "Vesten", sikter jeg grovt til landområdene som omfattes av Vest-Europa, Nord-Amerika, Australia og New Zealand.

eventuelt ansvar. Gjennom drøftingen av problemstillingene vil barnas status som aktører (eventuelt ikke-aktører) stå sentralt, og dette vil også ha betydning for hvordan man bedømmer frivilligheten i deres handlinger. Jeg håper gjennom avhandlingen å fange en del barnesoldaters paradoksale status både som ofre og overgripere.

For å forstå disse barnas handlinger mener jeg man først må forstå hvordan de havner i væpnede grupper. Hva er det for eksempel som får så mange barn til selv å melde seg som soldater? Og hva slags alternative valgmuligheter har de eventuelt? Man må også forstå hvordan oppholdet i gruppene arter seg for barna, og hvordan sosialiseringen og treningen av dem foregår. For en realistisk og rettferdig forståelse av barnas handlinger, mener jeg at man må se dem som ofre for strukturelle strømninger som påvirker hele samfunn og kanskje mest av alt de svake. Man må også se dem som ofre for sterke ledere som bevisst utnytter barns svake posisjon i svekkede samfunn. Samtidig må man tørre å se dem også som aktive aktører og overgripere, som personer som av og til utfører grufulle handlinger og som har egne tanker og motivasjon for å handle som de gjør innenfor et begrenset handlingsrom. Det har vært viktig for meg hele tiden å ha med spørsmålet ”Hva er alternativet?” Altså vil konteksten barna handler innenfor være svært sentral i tolkningen av deres handlinger. Kontekst vil for eksempel ha stor betydning for hvordan man skiller mellom tvang og frivillighet i barnas handlinger.

I løpet av de siste tiår har man sett at nyere forskning har brutt med tidligere forståelser og våget å se barna ikke utelukkende som ofre, men også som aktive aktører som tar valg, om enn i en vanskelig situasjon. Det er nærliggende å anta at dette kommer som resultat blant annet av større innsikt i tidligere barnesoldaters egne fortellinger i forskningen (Denov, 2010). Selv om jeg ikke selv har hatt mulighet til å innhente barnas historier, har det vært viktig for meg å lese og benytte meg av historiene deres som andre har hentet inn før meg.

Avhandlingen er ikke konsentrert om et spesielt land eller region. Dette var en avveining, og jeg ble utfordret på om det ville være mulig å si noe generelt om barnesoldater fordi deres liv arter seg så forskjellig fra sted til sted rundt i verden. Ved å fokusere på barnesoldater som sådan, støtter jeg meg imidlertid på Ames (2010, s. 16) som mener at en overnasjonal metode er den mest hensiktsmessige når man ønsker å forstå blant annet hvordan barn blir med i

militære grupper. Hvis faktorene som påvirker barns rekruttering varierer mellom ulike nasjoner og væpnede grupper, vil det å fokusere kun på ett geografisk område være en uegnet metode for å komme nærmere en mer overordnet forståelse. Min hensikt er å trekke frem generelle mønstre som avtegner seg på tvers av land og væpnede grupper, men også å peke på eventuelle ulikheter ved fenomenet barnesoldater.

1.3. Begreper

Det viktigste og mest sentrale begrepet i avhandlingen er selvsagt barnesoldater, og allerede har jeg brukt ordet barn flere ganger. Imidlertid er både barn og barnesoldat ord med uklar betydning i en oppgave som dette. Kanskje overraskende da de fleste nok har en ganske klar oppfatning av hva et barn er, og kanskje også av hva en barnesoldat er. Men de samme oppfatningene deles ikke nødvendigvis overalt i verden. Ettersom begrepene er omstridt, og samtidig synliggjør noe av problematikken rundt barnesoldater, finner jeg dem for viktige til å avspises med en kort definisjon. Jeg har derfor viet plass til en egen drøfting av disse begrepene, og det vises til kapittel 3.1. for en mer utdypende utgreiing. Jeg kan imidlertid allerede her presisere at jeg benytter meg av UNICEFs definisjon av barnesoldater slik den er nedfelt i Paris-prinsippene. Paris-prinsippene ble nedtegnet på en internasjonal konferanse i Paris, og gir retningslinjer for barn som deltar i konflikter. En barnesoldat defineres der som:

Any person below 18 years of age who is or who has been recruited or used by an armed force or armed group in any capacity, including but not limited to children, boys and girls, used as fighters, cooks, porters, messengers, spies or for sexual purposes. It does not only refer to a child who is taking or has taken a direct part in hostilities (UNICEF, 2007, s. 7).

Jeg stiller spørsmålet om barnesoldater kan være ansvarlige for sine voldshandlinger. Med ansvar mener jeg ansvar i moralsk og ikke strafferettslig forstand, selv om de to formene er forbundet med hverandre. Ansvar kan defineres som:

A condition that relates an agent to actions of, and consequences connected to, that agent, and is always necessary and sometimes sufficient for the appropriateness of certain kinds of appraisals to that agent.

Responsibility has no single definition, but is several closely connected specific concepts (Audi (red.) i Øhlckers, 2009, s. 11).

Ansvar er en betingelse som knytter en aktør til en handling og konsekvensene handlingen frembringer. Ansvar er dermed et krav for at det skal være passende å vurdere aktøren på bestemte måter. Klander knytter seg til spørsmålet om ansvar fordi vi tenker at det er upassende å klandre en aktør dersom hun ikke er ansvarlig for handlingen. Klander er en moralsk negativ reaksjon og et uttrykk for å tillegge en aktør moralsk ansvar. Mange mener at klander bare er passende hvis en handling er under aktørens kontroll (Øhlckers, 2009, s. 11). Aristoteles (I Eshleman, 2009) mente for eksempel at det å være moralsk ansvarlig for en handling, var å være verdig en spesiell reaksjon, klander eller heder, for å ha utført den aktuelle handlingen. For å være en moralsk aktør måtte imidlertid aktøren også ha de nødvendige kapasitetene som kreves for å ta en beslutning (Ibid). I nyere tid har det samme kravet blitt understreket av blant annet Ingierd og Syse (I Mæland, 2010, s. 59): "To be morally responsible for a given action one must somehow have the character of a decisionmaker." En person som gis valget mellom å drepe eller bli drept, vil derfor ikke nødvendigvis kvalifisere som en moralsk ansvarlig aktør.

FN opererer med et skille mellom væpnede styrker og væpnede grupperinger. Mens *væpnede styrker* viser til statsstøttede militære grupper med lovlige rammer som lønn og grunnleggende materielle forhold, viser *væpnede grupperinger* til grupper som skiller seg fra militære styrker tilhørende en stat, altså irregulære grupper som geriljagrupper eller opprørsgrupper (UNICEF, 2007, s. 7). Skillet er imidlertid mindre relevant for problemstillingene mine, og jeg benytter begrepene atskilt hovedsakelig i kapittel tre som er en introduksjon til temaet. Væpnede grupperinger vil også benevnes som geriljagrupper eller opprørsgrupper. Der det er mindre relevant å skille mellom de to, benytter jeg for det meste væpnede grupper eller militære grupper, og dette er ment som et samlebegrep hvor jeg sikter til både væpnede styrker og væpnede grupperinger. Jeg bruker begrepene *krig* eller *væpnet konflikt* der det har vært langvarig bruk av væpnet makt enten mellom stater, mellom en stats myndigheter og væpnede grupper, eller mellom ulike væpnede grupper. Jeg skiller derfor ikke mellom ulike typer konflikter, og heller ikke mellom begrepene krig og konflikt.

1.4. Bakgrunn for valg av tema

Aas (2007, s. 106) har påpekt at krig tradisjonelt har fått lite oppmerksomhet innenfor kriminologien. Dette er noe jeg ønsker å bidra til å endre. Jeg mener kriminologiske forståelsesmåter kan tilføre krigsemnet mye, samtidig som krigsemnet også kan utvide det kriminologiske faget og tilføre ny kunnskap. Jeg skrev bacheloravhandlingen min om krigsvoldtekter i Bosnia-Hercegovina og hadde da fokus på nærhet og avstand i overgrepene. Det var også slik jeg fattet interesse for feltet, og jeg visste allerede da at jeg ville skrive om temaet krig også i en masteravhandling. Flere mener at man i dag ser en utvikling der grensene mellom krig og kriminalitet viskes ut. Flertallet av dagens konflikter er ikke internasjonale, men interne konflikter der aktørene er en blanding av regulære politiske og militære parter, irregulære parter og kriminelle bander (Denov, 2010; Rosen, 2005; Singer, 2006; Aas, 2007). Tradisjonelle kriminologiske temaer som voldtekt, rus og overgrep skjer også i en kontekst av krig. Nils Christie (1972) var for eksempel tidlig ute med sin studie av behandlingen krigsfangene fikk i serberleirene i Nord-Norge under den andre verdenskrig. Det er imidlertid kanskje lettere å skrive om noe som skjer i ens eget samfunn som en tross alt kjenner forholdsvis godt (Selv om tausheten Christies arbeid innledningsvis ble møtt med tyder på at det ikke nødvendigvis er slik).

Globalisering gjør imidlertid at også Norge involveres i konflikter langt borte, som når regjeringen våren 2011 besluttet å sende norske F-16 fly til Libya for å bistå i det som ble kalt operasjon ”*Odyssey Dawn*” (Statsministerens kontor, 2011). Regjeringen mener faktisk at norske styrker må være forberedt på å møte barnesoldater i sine internasjonale oppdrag. Norge deltar i dag i internasjonale operasjoner blant annet i Afghanistan, et land hvor man vet at opprørsstyrker rekrutterer barn (Coalition to stop the use of child soldiers (CSUCS), 2008). Vi forbinder barn med uskyld, og er opplært til å beskytte og hjelpe dem, men et barn med våpen kan være like farlig som en voksen med våpen. Kanskje enda farligere. Med tidligere forsvarsminister Strøm-Erichsens ord: ”Vi kan ikke vike tilbake av frykt for å støte på barnesoldater. En tolvåring med våpen i hånd er å regne som en soldat, på linje med andre” (Sitert i Garvik, 2006).

Målet med avhandlingen er å skape større forståelse for et emne jeg tror mange vet lite om. Men også for et emne som mange mener er forbigått og oversett også av academia. Singer

(2006, s. x) beskylder for eksempel samtlige samfunnsfag for nærmest å ignorere barnesoldater som tema. Mye av kunnskapen om barnesoldater er innhentet og preget av humanitære organisasjoners forståelse, heller enn av vitenskapelig forskning (Ames, 2010, s. 14). Ved å fokusere på et tema som for mange er så ekstremt, vil man samtidig kunne lære noe om handlinger som utspiller seg mellom mennesker også i dagliglivet. Waller (2002) er en av de som mener at man ved å se på noe voldsomt og overdrevet, også kan lære om prosessene som utspiller seg ellers i samfunnet. For eksempel argumenterer noen for at unge gjengmedlemmer på gatene i Nord-Amerika har mye til felles med barnesoldater i helt andre verdenshjørner, blant annet ved at de samme grunnene for deltagelse og rekruttering går igjen (Wessels, 2006, s. 6). Men som Waller (2002) samtidig trekker frem, skjer faktisk ekstreme handlinger ofte nok til å legitimere egne studier av slike fenomen. Barns involvering i krig er nok dessverre ikke et problem som vil forsvinne med det første. Som det dystert uttrykkes i Child soldiers global report 2008 (CSUCS, 2008, s. 15):” When armed conflict breaks out, reignites or intensifies, children will almost inevitably become involved as soldiers.”

1.5. Avgrensning

Temaet jeg har valgt er stort og favner de fleste disipliner innenfor samfunnsfag. Dette er først og fremst en avhandling innenfor kriminologi, men i den siste delen vil jeg også trekke inn mer filosofiske tilnærminger i forhold til ansvar. For å begrense oppgavens omfang har jeg foretatt noen avgrensninger.

Selv om jeg berører temaet sosialisering, er dette konsentrert om væpnede gruppers metoder for sosialisering, og eventuelle påvirkninger sosialiseringen kan ha for tilskrivning av ansvar. Jeg går ikke dypt inn på selve sosialisingsprosessen som er et omfattende tema. Jeg berører demobilisering og reintegrering av barnesoldater forholdsvis overflatisk da dette kun vil behandles i forbindelse med drøftingen av ansvar. Dette er et stort og viktig tema, men som jeg ikke har funnet plass til i denne avhandlingen. Barnesoldater er involvert i en rekke væpnede konflikter verden over, hver med sin unike historie og dynamikk. Mitt utgangspunkt er ikke de enkelte konfliktene eller bakgrunnen for disse, men noen felles mønstre som har betydning for mitt tema. Jeg nevner ganske kort hvor i verden barnesoldater finnes, men har vedlagt siste oversiktskart fra CSUCS slik at materialet finnes tilgjengelig i avhandlingen.

1.6. Avhandlingens oppbygging

Avhandlingen er bygget opp rundt spørsmålet om barnesoldater kan være ansvarlige for sine handlinger. Den starter med en nærmere redegjørelse for hvordan jeg metodisk har gått frem i mitt arbeid. For å strukturere oppgaven på en hensiktsmessig måte har jeg valgt å starte hoveddelen med et kapittel ment som en introduksjon til tema barnesoldater. Resten av oppgaven kan dermed leses med noe mer bakgrunnsinformasjon. Hoveddelen starter med kapittel 3, og det er her jeg grundigere drøfter begrepet barnesoldat. I kapittel 4 trekker jeg frem to ulike perspektiv på barndom som vil ligge til grunn for den videre drøftingen. Jeg ser i kapittel 5 nærmere på hvordan de to ulike barndomsperspektivene gir seg uttrykk i vurderingen av frivillighet i barnas handlinger; i rekrutteringsprosessen og i sosialiseringen og treningen i de væpnede gruppene. Tvang og frivillighet står sentralt og settes inn i konteksten barna befinner seg i. Kapittel 6 gir en drøfting av barnesoldaters status som ofre og overgripere, og jeg ser hvordan barnesoldater lar seg plassere innenfor våre mer konstruerte forestillinger om offeret og overgriperen. I kapittel 7 tar jeg med den forutgående diskusjonen og forsøker å svare på problemstillingen om barn kan være moralsk ansvarlige for sine handlinger. Avhandlingen avsluttes med kapittel 8 som gir en kort oppsummering av de viktigste funnene.

2. Metode og datainnsamling

2.1. Valg av kvalitativ metode

Ved valg av metodisk tilnærming bør en ta hensyn til hva en ønsker svar på, hva som er formålet med undersøkelsen og hva som er ens egne forutsetninger og ressurser. En må også ta i betraktning at den eller de forskningsmetoder som velges også vil påvirke hva en vil oppdage gjennom undersøkelsene (Halvorsen, 2008). Utgangspunktet for oppgaven var å komme nærmere en forståelse av barnesoldaters handlingsrom og potensielle ansvar. Formålet var dermed en helhetlig forståelse av barnesoldater som sosialt fenomen, men med særlig fokus på hvordan deres handlinger kan tolkes og forstås. Avhandlingen er basert på en ren litteraturstudie og faller dermed inn under kvalitative metoder. Valget av en kvalitativ metodisk tilnærming var forholdsvis naturlig. Det var i mindre grad barnesoldaters utbredelse og antall jeg ønsket å undersøke, men heller en dypere forståelse av temaet. ”Karakteristisk for kvalitative metoder er at vi søker en forståelse av sosiale fenomener enten ved en nær relasjon til informantene ved intervju eller observasjon, eller ved analyse av tekster og visuelle uttrykksformer” (Thagaard, 2009, s. 17).

Kvalitativ metode forbindes kanskje først og fremst med intervjuer og deltagende observasjon. Intervjuer med tidligere barnesoldater eller andre med førstehåndsinformasjon om temaet hadde naturlig nok vært interessant, og ville ideelt sett vært den beste fremgangsmåten for mitt prosjekt. Intervjuer gir et særlig godt grunnlag for innsikt i informantenes erfaringer, tanker og følelser (Thagaard, 2009, s. 87). En slik fremgangsmåte ville imidlertid medført store praktiske og etiske utfordringer, noe jeg også vil komme tilbake til i neste underkapittel. Etter en realistisk vurdering av både økonomi, tid og etikk, falt jeg ned på at litteraturen som allerede foreligger på feltet, ville bidra til en interessant og fruktbar drøfting av avhandlingens problemstillinger. Ikke minst fordi flere av kildene mine gjengir, og baserer seg på, forfatternes egne utførte intervjuer med barnesoldater.

Selv om jeg tidlig avskrev intervjuer med tidligere barnesoldater, vurderte jeg en stund om jeg skulle gjennomføre intervjuer av for eksempel personer i interesseorganisasjoner som jobber direkte med barnesoldater. Jeg bestemte meg imidlertid for å vente til jeg så hvor omfattende og bredt materiale jeg satt igjen med etter innhenting av litteratur, og om det eventuelt ville

være noen hull i materialet. På et tidspunkt valgte jeg bort intervjuer da jeg med tanke på avhandlingens omfang hadde nok analysearbeid som det var. Jeg hadde imidlertid en nyttig samtale med Anette Giertsen i Redd Barna helt i starten av prosjektet. Hun jobber med barnesoldater og regnes for å være en av Norges ledende personer innenfor temaet barn i krig. Jeg diskuterte eventuelle problemstillinger med henne, og fikk hennes synspunkter på hva som kunne være fruktbart og mindre fruktbart å undersøke. Jeg hadde godt utbytte av samtalen ettersom jeg i startfasen var lite kjent med temaet jeg ville skrive om, og dermed også var usikker på i hvilken retning jeg burde gå.

Ulempen med en litteraturstudie er selvsagt at en ikke kommer så nær feltet som en ville ha gjort for eksempel gjennom intervjuer. Mens utfordringen med intervjuer kan være at forskeren kommer så nær informantene at det kan oppleves vanskelig å distansere seg og analysere materiale på en nøytral måte (Thagaard, 2009; Halvorsen, 2008), vil både utfordringen og fordelene med en litteraturstudie være motsatt. Ved kun å lese skriftlig materiale er det lettere å holde en analytisk avstand, men en kan samtidig gå glipp av informasjon som en større nærhet kan frembringe. Skulle jeg komme over noe jeg ikke finner svar på i tilgjengelig materiale, vil jeg heller ikke ha mulighet til å spørre noen om det. En utfordring for alle samfunnsvitere er at de fortolker en virkelighet som allerede er fortolket. Virkeligheten lar seg ikke bare avlese fordi den allerede er fortolket av menneskene man studerer (Fangen, 2004, s. 180). Ved en litteraturstudie får dette et ekstra lag. Man fortolker en virkelighet som først er fortolket av aktørene, som så er fortolket av andre forskere. Hvordan dette gir seg uttrykk i tekstene mine, kommer jeg tilbake til under redegjørelsen for litteraturen jeg har benyttet.

2.2. utfordringer i forskning på barnesoldater

Da jeg baserer meg på andre forskeres arbeid, blir vitenskapelig redelighet viktig i prosjektet. Dette innebærer klare referanser slik at det tydelig fremgår hva som er andres tanker, og hva som er mine tanker (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH), 2006, s. 25). Samtidig er det viktig å være bevisst at dataene jeg benytter også på et tidspunkt har blitt innhentet. Med et så følsomt tema er verken intervjuer eller

feltstudier utført av andre en uproblematisk metode å benytte. Det er dermed visse faktorer jeg har tatt hensyn til i tolkningen av materialet.

Det kan i utgangspunktet være vanskelig å få mennesker til å snakke om vonde ting til en fremmed. Teamene forskerne tar opp med barna kan være både sensitive og vanskelige, og det er snakk om personlige erfaringer med hendelser som mange kanskje helst vil glemme. Barn som har opplevd krig, og som kanskje har blitt bortført og utsatt for vold fra voksne, kan ha særlig vanskelig for å stole på voksne personer (Denov, 2010, s. 81). Samtidig kan forskerens samtaler med barna få både psykologiske og sosiale følger for dem. For eksempel risikerer mange jentesoldater å bli stigmatisert eller utstøtt fra lokalsamfunnet dersom det kommer ut at de har blitt seksuelt misbrukt i de væpnede gruppene (Honwana, 2006, s- 79-80). Denov (2010) utførte en deltagende observasjonsstudie i Sierra Leone og opplevde at flere barn uttrykte bekymring for stigmatisering da de fortalte om sine erfaringer med vold. Bekymringene gjaldt også frykt for å bli tiltalt, og for etterforskninger utført av sannhetskommisjoner. I de forskningsetiske retningslinjene (NESH, 2006, s. 12) heter det at: ”Forskeren har et ansvar for å unngå at de som utforskes utsettes for skade eller andre alvorlige belastninger.” Altså er det forskerens ansvar å unngå at deltagelse i undersøkelsen får negative konsekvenser for barna. Samlet er dette faktorer som kan påvirke informasjonen forskeren får tilgang til. For eksempel kan bekymringer for stigmatisering eller tiltale få barn til å holde tilbake informasjon, eller til å tone ned sin involvering i voldshendelser. Ames (2010, s. 17) oppfordrer forskeren til å være særlig bevisst post-hoc forklaringer og rasjonaliseringer gitt av soldater som har forlatt sine militære grupper.

Det er også spesielle utfordringer knyttet til forskning i nylige konfliktsoner, og særlig til forskning som involverer barn. Forskeren har et særskilt ansvar ovenfor barn ettersom de har krav på en helt spesiell beskyttelse i tråd med deres alder og behov (NESH, 2006, s. 16). Denov (2010, s. 80) har trukket frem at hun var svært bevisst på at maktforholdet mellom forskeren og de som utforskes kan bli særlig skjevt i en slik situasjon. Som hvit kvinne, oppvokst i trygge omgivelser uten krig, ser Denov at hun står i en helt annen sosial posisjon enn sine informanter. Dette kommer i tillegg til at maktfordelingen allerede er ulik mellom forskeren og de som det forskes på. Barn kan i utgangspunktet være mindre i stand enn voksne til for eksempel å nekte å svare på spørsmål, eller til å utøve sin rett til å trekke seg fra

studien (Ibid). Ifølge de forskningsetiske retningslinjene (NESH, 2006, s. 17) kan barn være mer villige til å adlyde autoriteter enn voksne og dermed også mindre i stand til å protestere. Som forsker må en dermed være sensitiv og bevisst slik at en ikke kommer i en posisjon der en nærmest utnytter barna for å få informasjon.

De som jobber med barn opplever at barn ofte kan forandre sine historier. Det kan dermed være vanskelig å vite hva som er sant uten å sammenligne historiene med andre kilder, som andre personer som var til stede under en hendelse, eller foreldre eller lærere som kjenner barnas historier (Ames, 2010; Denov, 2010; Honwana, 2006). Hvordan barnet oppfatter forskeren kan også påvirke hva informantene deler, og dermed hva slags informasjon forskeren får (Halvorsen, 2008). Som Honwana (2006, s. 15) påpeker, kan det å uttrykke og vektlegge sin hjelpeløshet og offerstatus, i konfliktsoner være forbundet med tilgang til hjelp og støtte fra hjelpeorganisasjoner og non-governmental organizations (NGOer). Da mange forskere er avhengige av NGOer for å få tilgang til informanter, kan informantene forbinde forskeren med organisasjonene og uttrykke og fortelle det de tror NGOene vil høre fra dem. Altså er det offerrollen mange av dem går inn i. Både bredden og varigheten av prosjektet vil dermed være av stor betydning. Dette gir muligheter til å validere barnas fortellinger mot andre kilder, og til å ta opp eventuelle motsetninger med informantene (Denov, 2010; Honwana, 2006).

Selv om dette er utfordringer jeg ikke selv har stått ovenfor, har jeg likevel måttet ta dem i betraktning ved lesingen og tolkningen av materialet. Flere av barna er i en ekstremt sårbar situasjon, og det er naturligvis ikke alt det er verken lett eller ønskelig å snakke om til en forsker. Samtidig kan det være spørsmål en ansvarlig forsker ikke får besvart om hun ikke skal presse barna for mye. Man må også huske at det kun er de som er villige til å fortelle, og ikke minst de som har overlevd som kan fortelle sine historier videre (Denov, 2010, s. 92). Det vil dermed kunne finnes skjevheter i barnas fortellinger, som for eksempel nedtoning av egne overgrep. Ved gjennomgang av materialet finnes det imidlertid en rekke beskrivelser av egne overgrep fra barna. Jeg har derfor liten grunn til å tro at slike historier er underrepresenterte i mitt materiale, selv om de kan ha vært det i kildens opprinnelige ubearbeidede materiale.

Selv om avhandlingen ikke innebærer direkte arbeid med mennesker, har jeg likevel tilstrebet å behandle stoffet med en grunnleggende respekt for menneskeverdet. Temaet er følsomt og må behandles med respekt. Noen kan kanskje oppleve spørsmålene jeg tar opp som problematiske og kontroversielle ved at jeg for eksempel stiller spørsmål om barnesoldater kan holdes ansvarlige for sine handlinger. Samtidig må en huske at mange barnesoldater også har sine ofre. Jeg har ingen intensjoner om å usynliggjøre ofrene (verken barnesoldatene eller ofrene deres) eller rettferdiggjøre overgriperne (verken barnesoldatene eller deres overgripere). Målet er først og fremst å skape forståelse og bidra til kunnskap om mekanismer som de fleste mennesker i gitte situasjoner nok er disponible for.

Da jeg ikke har vært i direkte kontakt med tidligere barnesoldater, har jeg også blitt spart for den påkjenningen jeg antar slik forskning innebærer. Samtidig har det til tider vært vanskelig å lese om en del av skjebnene til barna. Enkelte skildringer er så detaljerte og grusomme at det er vanskelig (og heller ikke ønskelig) å gå upåvirket hen. Da jeg har mitt daglige arbeid i politiet, eksponeres jeg fra tid til annen for tragiske skjebner også der. Slik sett har jeg kanskje lettere for ikke å la det vanskelige gå alt for mye inn på meg.

2.3. Litteraturen

Da jeg hadde lite kunnskap om emnet, ble arbeidet med å innhente litteratur tidkrevende. Jeg følte at jeg startet litt på bar bakke, og det var vanskelig å få oversikt over feltet.

Litteraturtipsene jeg fikk hos Redd Barna var imidlertid et godt utgangspunkt. Kjernen i litteraturinnsamlingen er foretatt gjennom søk i biblioteksdatabasen og på bokbutikkers nettsider. Søk på Internett har også gitt meg nyttig informasjon. Etter hvert som jeg startet lesingen av litteraturen, kom jeg over nye kilder gjennom andres referanser. Litteraturen jeg har benyttet meg av kan deles inn i to grove kategorier. Hovedkategorien består av litteratur som omhandler barnesoldater. Denne består igjen av forskning på barnesoldater, som ofte er grundige og helhetlige studier av fenomenet, rapporter og utsagn fra ulike interesseorganisasjoner og to selvbiografier skrevet av to tidligere barnesoldater. Den andre kategorien består av ren teoretisk litteratur. Jeg har da benyttet meg av litteratur som behandler barn og barnebegrepet, viktimologisk teori og moralteori med vekt på ansvar.

Barnesoldater kom for alvor på dagsorden etter Gracia Machels FN-rapport *Impact of armed conflict on children* i 1996. Hovedsakelig er litteraturen som omhandler barnesoldater skrevet etter dette. Ut fra mine undersøkelser virker det som det i mindre grad finnes detaljert og grundig kunnskap om temaet langt tilbake i tid. Når det refereres til historie, er dette basert på historiske skildringer der barnesoldater i seg selv ikke har vært et tema. Kilder som omhandler viktimologi, moralteori og barn, har ikke dette tidsspennet. Jeg fant imidlertid raskt ut at tilgjengelig litteratur om barnesoldater var begrenset. Selv om det er skrevet mye om temaet, berører mye av litteraturen demobilisering og reintegrering av barnesoldater. Det er heller ikke alt materiale som er tilgjengelig i Norge, og jeg har derfor bestilt en del bøker gjennom ulike nettbokhandlere. Etersom utvalget var begrenset, har jeg behandlet all litteratur som omhandler tema som relevant. Da målet med avhandlingen var å drøfte om barnesoldater kan være ansvarlige for sine voldshandlinger, var det imidlertid viktig at litteraturen ikke behandlet barn kun som viktimserte, men at i hvert fall deler av den også inneholdt skildringer av barnesoldaters overgrep. Noen forskere berørte også min hovedproblemstilling direkte ved at de tok opp tematikken med ansvar.

Selvbiografiene jeg har benyttet er skrevet av de to tidligere barnesoldatene Ishmael Beah og Emmanuel Jal. Beah (2007) er født og oppvokst i Sierra Leone, og da det brøt ut borgerkrig i 1991 skal han som trettenåring ha blitt tvunget til å bli soldat for regjeringsstyrkene i landet. Han forteller i boken *En bedre dag i morgen* om flukten fra borgerkrigen, om sitt liv som soldat og om tiden med hjelpearbeiderne etter at han ble reddet fra gruppen (Ibid). Jal (2009) ble født i Sudan og hadde en far som var medlem i opprørsgruppen *Sudan people's liberation army* (SPLA). Da Jal var syv år gammel, ble moren hans drept, og han flyktet til Etiopia i håp om å få skolegang. Han ble der rekrutter av SPLA og deltok i kamper både i Etiopia og i Sudan. Han forteller også om sitt liv før og under soldattilværelsen, og hvordan han sakte, men sikkert vendte tilbake til det sivile livet (Ibid). Selvbiografier er nyttige ved at de kan gi en helt unik innsikt i en personlig historie. Man får en beretning som ikke er preget av forskerens spørsmål eller nærvær. På den andre siden er det fortelleren som styrer hva som skal med i boken slik at negative hendelser kan sensureres bort eller vektlegges, avhengig av hva fortelleren ønsker å formidle. Beahs (2007) bok har også blitt utsatt for kritikk i forhold til hvor autentisk den er. En australsk journalist har hevdet at det er en rekke feil i hans beretning. Han mener blant annet at feil fremstilling av årstall tyder på at Beah kun var soldat

i noen måneder, og ikke i to år som han skriver. Det stilles også spørsmål ved enkelte hendelser referert, blant annet en episode der seks personer skal ha bli drept i slåsskamp mellom barnesoldatene i en UNICEF-leir. Både Beah og forleggeren hans har benektet påstandene (Sherman, 2008). Som kildemateriale i denne avhandlingen er årstall mindre viktig da det først og fremst er innsikten i Beahs erfaringer som er relevant. Kritikken kan imidlertid rokke ved bokens troverdighet.

Organisasjoner jeg har hentet informasjon fra er FN, Amnesty International, Redd Barna, Human rights watch (HRW) og Coalition to stop the use of child soldiers (CSUCS). Jeg føler meg trygg på at dette er seriøse aktører da organisasjonene er store og anerkjente. At de i tillegg refereres i andre forskeres verker, gjør at jeg er forholdsvis trygg på at det er pålitelig materiale. For å skape oppmerksomhet og støtte for sin organisasjon, kan imidlertid interesseorganisasjoner ha fordeler av å spille på følelser eller overdrive når det kommer til deres kjerneområder. Jeg har derfor vært bevisst på at interesseorganisasjoner ofte har en mer klar agenda enn det en tilstrebet mer objektiv forskning har. Selv om forskning aldri kan være verdinøytral, stilles det visse krav til undersøkelsenes relevans og pålitelighet (Johannessen, Tufte og Veiden, 2006).

Det fremkommer likevel ulike syn i litteraturen. Jeg kan trekke ut to hoveddiskurser i materialet der skillet hovedsakelig dreier seg om i hvor stor grad forfatteren anser barn som aktive aktører. Noen argumenterer for at humanitære organisasjoner gir en passiv fremstilling av barn, som gir lite rom for selvstendige handlinger og valg. Rosen (2005, s. 9) kaller dette ”den humanitære diskurs.” Synet er imidlertid ikke begrenset til humanitære organisasjoner da det også kommer til uttrykk i forskningsmateriale. Andre ser barna mer som aktive aktører som best kan forstås ut fra konteksten de handler i. Skillet har betydning for problemstillingen min da barn som passive objekter nødvendigvis ikke vil ilegges noe ansvar for sine handlinger. De to perspektivene er sentrale i avhandlingen, og de berøres mer inngående i den fortløpende drøftingen. Jeg bør imidlertid presisere at jeg skriver fra et perspektiv som anerkjenner barn som handlende subjekter.

I starten av prosjektet var jeg primært ute etter grunnleggende kunnskap om barnesoldater, samt å identifisere hoveddiskursene rundt temaet. Bakgrunnen for at jeg tok med et

introduksjonskapittel var dermed litt for min egen del, men også for å skape en ramme rundt oppgaven for leseren. Da det finnes en del oppfatninger og myter knyttet til fenomenet, ønsket jeg å bryte med disse allerede på et tidlig tidspunkt. Etter hvert som jeg tilegnet meg mer kunnskap, startet jeg å søke målrettet etter svar på mer konkrete spørsmål i litteraturen. Følgende spørsmål er benyttet som en metodisk tilnærming og ligger til grunn for analysearbeidet:

- Finnes det elementer som går igjen i litteraturens beskrivelser av barnesoldater og deres situasjon?
- Presenteres det årsaker og forklaringer på hvorfor barn blir soldater?
- Hvem er forfatteren(e) og hva slags perspektiv skriver hun fra?
- Hvordan vektlegges aktør- og strukturperspektivet?
- Hvordan problematiseres eventuelt begrepene barn og barndom?
- Gis det beskrivelser også av barnesoldaters voldshandlinger?
- Benyttes det eventuelt teorier for å forklare barnesoldaters handlinger?
- I hvilken grad fremstilles barnesoldater som ofre eller overgripere?
- Hva ligger til grunn for moralsk ansvar?
- Problematiseres ansvar i litteraturen om barnesoldater?

Formålet med spørsmålene har vært å strukturere lesingen og analysearbeidet av litteraturen. Forhåpentligvis har de hjulpet meg å trekke ut relevante perspektiver fra tekstene. Jeg har også forsøkt å trekke inn barnas stemmer i avhandlingen. Barnas fortellinger gir et helt annet perspektiv enn forskeres teorier og akademiske språkbruk og har derfor vært viktig for å komme nærmere fenomenet. Samlet håper jeg litteraturen jeg har benyttet har gitt et godt grunnlag for å belyse spørsmålene jeg har satt meg ut for å besvare.

2.4. Refleksjoner rundt eget ståsted

Da temaet jeg har valgt er følsomt, er det viktig å klargjøre og reflektere rundt min egen posisjon i forhold til det jeg skriver om. Jeg har tilstrebet en induktiv tilnærming ved at jeg ikke har hatt noen form for teori eller hypotese på forhånd. Jeg ville studere feltet mest mulig forutsetningsløst. Men som Halvorsen (2008, s. 24) påpeker, er dette i praksis nærmest

umulig da man alltid vil ha en form for forforståelse av et tema. Forforståelsen er bygget inn i språket og begreper vi benytter, og vil alltid påvirke måten en studerer fenomener på. Derfor verken kan eller bør samfunnsforskning være verdinøytral. Forskerens verdier vil uunngåelig påvirke ulike deler av forskningsprosessen, og kanskje særlig valg av problemstilling og tolkning av materialet (Ibid). Ved arbeidets start var min forforståelse av tema forholdsvis begrenset. Jeg visste hva en barnesoldat var, men ikke hvem de var eller hvordan de kom til å bli soldater. Det var for eksempel ukjent for meg at barnesoldater ikke rekrutteres kun gjennom brutale bortføringer. Min forståelse var preget av mediareportasjer av smågutter med våpen, krigsfilmer og en og annen kampanje fra interesseorganisasjoner. Assosiasjonen til temaet var først og fremst en liten afrikansk gutt i fillete klær, med triste øyne, og med et stort våpen slengt over skulderen. Forskeren vil også påvirkes av det vitenskapelige paradigme hun inngår i. Jeg vil være preget av kriminologiens tanker rundt: ”hva som skal studeres, hvilke spørsmål som skal stilles, hvordan de skal stilles og hvilke regler som skal overholdes ved tolkningen (...)” (Kalleberg i Halvorsen, 2008, s. 56). Derfor har jeg lagt vekt blant annet på perspektivene offer og overgriper, som er svært sentrale innenfor kriminologien.

Selv om jeg ved oppgavens start hadde lite kunnskap om barnesoldater, hadde jeg en interesse for tema som krig og ekstreme situasjoner som kan påvirke menneskers handlinger og tanker. Dette var også motivasjonen for valg av tema. Det kan imidlertid være tungt å komme i gang når en vet lite. På en annen side er det enda mer givende da en lærer noe nytt gjennom hele prosessen. Jeg vil påpeke at jeg er åpen for at manglende kunnskap og erfaring med utsatte barn, kan være en svakhet ved oppgaven. Jeg har også forsøkt å være ydmyk og bevisst min posisjon som privilegert ved at jeg er oppvokst i et rikt og trygt land og aldri har opplevd situasjoner som krig. Jeg vil derfor aldri helt kunne forstå de som er oppvokst med krig og vold. Uunngåelig vil jeg skrive fra et vestlig perspektiv samtidig som jeg forsøker å problematisere de vestlige forståelsesmåtene. Helt fra starten har det vært åpenbart at nettopp konteksten barna inngår i må spille en helt sentral rolle. Barn eller voksen – en som verver seg til forsvaret i Norge, foretar et helt annet valg enn en som gjør det i et land herjet av krig.

Noe av bakgrunnen for at jeg valgte å fokusere på stridende barnesoldater, er at de i stor grad utfordrer vestlige oppfatninger av hva et barn er, hva slags oppgaver barn kan få og den beskyttede status barn har i den vestlige verden. Oppfatninger om barn knyttes gjerne til

uskyld og krav på beskyttelse fra både foreldre og samfunn. Flere barnesoldater deltar imidlertid i grusomme overgrep på sivilbefolkningen rundt om i verden, og står også bak overgrep mot medsoldater gjennom for eksempel seksuell utnyttelse av jentesoldater. Som Rosen (2005, s. 1) forklarer det, utfordrer disse barna to ubestridte antagelser om det moderne samfunn; at krig er ondskap og bør stoppes, og at barn er uskyldige og bør beskyttes. Jeg har derfor så langt det lar seg gjøre forsøkt å frigjøre meg fra en ensidig forståelse av barn kun som uskyldige og beskyttelsestrengende personer.

3. Barnesoldater – En introduksjon

Dette kapittelet er ment som en kort introduksjon til tema og som et bakteppe for resten av avhandlingen. Her drøftes utfordringer knyttet til begrepsbruk, og det gis en innsikt i aktuelle internasjonale reguleringer, barnesoldaters utbredelse og omfang, bruk av jenter som soldater og årsaksforklaringer på hvorfor barn brukes som soldater. Særlig utfordringene knyttet til definisjoner av begrepet barnesoldat er viktige da stridsspørsmålene her i stor grad synliggjør svakheter ved mer innarbeidede oppfatninger som virker å finnes i den vestlige verden.

Utfordringer jeg peker på her vil også inngå som en del i den videre drøftingen av oppgavens problemstillinger.

3.1. Hva er en barnesoldat?

Selv om begrepet barnesoldat nok er forholdsvis innarbeidet og sannsynligvis skaper sterke assosiasjoner hos de fleste, er begrepet omstridt. Det er heller ikke åpenbart hva begrepet egentlig omfatter.

I Vesten i dag anses et barn stort sett som en person under atten år (Denov, 2010; Honwana, 2006, Schafer, 2004, Wessels, 2006). Tanken er da at barndommen starter ved fødselen og avsluttes ved fylte atten år. Dette kalles gjerne *the straight eighteen*-posisjonen, og finnes typisk gjengitt i internasjonalt lovverk og i humanitære organisasjoners retorikk (Rosen, 2005, s. 3). For eksempel definerer Barnekonvensjonen et barn som: ”ethvert menneske under 18 år, hvis ikke barnet blir myndig tidligere etter den lovgivning som gjelder for barnet” (Barnekonvensjonen, 1989, artikkel 1). Da barndom knyttes til alder og mental modenhet, er denne oppfatningen formet primært av biologiske og psykologiske faktorer (Schafer, 2004).

I mange ikke-vestlige land er imidlertid barn og voksen begreper knyttet til arbeid, roller, overgangsriter og seremonier som gir personer ulik status. Denov (2010, s. 2) påpeker at man med et ensidig aldersbetinget syn på barndom, risikerer å gå glipp av aspekter som kultur, økonomi, det sosiale, kjønn, klasse og andre statusbestemmende faktorer som går ut over biologisk alder. Honwana (2006, s. 41-42) er skarpere i sin kritikk og mener barn gjennom

internasjonal humanitær lov fremstilles som det hun betegner som ”*pre-social beings*”; mennesker som passivt mottar erfaringer, som bør segregeres og beskyttes fra de voksnes verden frem til fylte atten år. Barn fremstilles som ute av stand til å ta ansvar og som umodne personer med mangelfull kunnskap. Slik mener hun barndommen idealiseres til en bekymringsfri, sikker og lykkelig fase i menneskets liv. Med Ennews (I Walklate, 1989, s. 68) ord, virker Vesten nærmest besatt av å gjøre barndommen til ”the happiest days of your life”. Mange vil nok likevel hevde at det Honwana og Ennew her kritiserer, nettopp er slik barndommen burde være uansett hvor man lever i verden. Imidlertid bør det være klart at dette er en mulighet ikke alle har. Heller ikke har det alltid vært slik i vår del av verden.

Følger man internasjonalt lovverk og en del humanitære organisasjoners argumentasjon, kan det imidlertid fremstå som det biologiske perspektivet er universalt (Honwana, 2006; Rosen, 2005). Men selv om det i de fleste kulturer knyttes krav til at krigere i det minste bør inneha en form for ungdomsstatus, påpeker Rosen (2005) at det faktisk ikke finnes en enhetlig regel verden over for å avgjøre når de unge er klare for en tilværelse som krigere eller soldat. I enkelte samfunn er både kollektiv og individuell vold verdsatt slik at de unge tidlig sosialiseres til en mer aggressiv oppførsel. I andre samfunn er fredelige konfliktløsninger vektlagt slik at aggressive tendenser heller dempes og anses uønsket. Grensene mellom barndom, ungdom og voksen er variable, og har sine røtter i det spesifikke samfunns kultur og historie. ”Indeed, some societies may not even regard childhood, youth and adolescence as separate stages of life” (Ibid, s. 4).

Det finnes likevel stor enighet verden over om at unge barn skal beskyttes mot krig. Stridigheter om barns beskyttelse oppstår ifølge Reynolds (2004, s. 262) først når det kommer til barn ti år eller eldre. Hun mener barn ved tiårsalderen starter å bevege seg fra barndom, gjennom en periode som etter hvert bringer dem inn i voksenlivet. Krig kompliserer dette ytterligere ved å tvinge mange barn inn i voksenroller, ved at de for eksempel må ta seg av barn eller delta i kamper for å beskytte sin landsby eller familie (Denov, 2010, s. 3). Under krig og konflikt kan derfor både familien og barnet selv se det som passende arbeid for en tenåring å jobbe som soldat (Wessels, 2006; Denov, 2010). Dette illustreres godt av følgende utsagn fra en afghansk kommandør: ”This soldier – he’s 14, but he’s not a child anymore. In

our culture, he is expected to do the work of a man, and this work includes fighting” (Wessels, 2006, s. 35).

Hvor fundamentalt feil og grusomt det for mange av oss kan virke at barn deltar i krig, skal man likevel ikke veldig langt tilbake i tid for å finne eksempler på det samme også i Europa og USA. For eksempel fantes det mot slutten av det nittende århundre egne institusjoner for å håndtere og organisere guttesoldaters rekruttering til den britiske hæren. Og under borgerkrigen i USA anslår estimat at mellom 250 000 og 420 000 guttesoldater deltok på begge de kjempende sidene. Mange av dem i tidlig tenårene og noen til og med yngre (Rosen, 2005, s. 5).² Da det nazistiske regimet i 1922 opprettet Hitler Jugend, var tanken å trene opp fremtidige soldater som ville kjempe for riket (Denov, 2010, s. 22). Rosen (2005, s. 6) finner det interessant at de amerikanske guttesoldatene i store deler av litteraturen etter borgerkrigen ble fremstilt som noble og ofte som helter. Han mener derfor dagens dominerende syn på barnesoldater i Vesten, som misbrukte og utnyttede ofre for krig, fremstår som et forholdsvis nytt konsept. Honwana (2006) er dermed ikke alene i sin kritikk av den internasjonale diskursen, for som Rosen (2005, s. 7) påpeker, virker humanitære initiativ å vise liten forståelse for at oppfatninger rundt barndom faktisk er både kulturelt og historisk betinget, og at dagens vestlige oppfatning tross alt er forholdsvis ung historisk sett.

Da *the straight eighteen*-posisjonen gjør krav på å være både ahistorisk og universalistisk, føyer den seg inn under det Ainsworth (1997, s. 88-89) kaller et essensialistisk syn på barndom. Fordi essensen i barndom knyttes til biologi, blir nettopp *barn* det viktigste ved identiteten, heller enn andre biologiske og sosiale faktorer. Ainsworth påpeker at det ikke skjer noen magisk endring i karakteristikken og oppførselen til unge mennesker i det de fyller atten år. For selv om små barn starter uselvstendige og hjelpeløse, går utviklingen mot det motsatte gradvis og ulikartet. På samme måte vil heller ikke alle over atten år være voksent i betydningen selvstendig og uavhengig (Ibid).

---

² Det store flertall av disse guttene jobbet som ”drummerboys” der oppgaven besto i å signalere tid for å våkne, sove, trene og lignende, men også for å viderebringe signaler og kommandoer ute på slagmarken. Andre oppgaver besto i å grave skyttergraver, bistå under operasjoner på feltsykehus eller bære skadede menn fra slagmarken (Marten gjengitt i Denov, 2010, s. 22). Rosen (2005, s. 5) hevder imidlertid at mange av dem også deltok som soldater, og at det ved behov ble brukt våpen som var slipt ned og tilpasset unge personer.

Når begrepsparet barn og voksen knyttes til roller i stedet for alder, kan en person på førti år uten jobb og forpliktelser, i enkelte samfunn anses å være i en forlenget barndom. Han eller hun har ikke noe form for ansvar. Samtidig er ikke en tretten år gammel gutt med rifle nødvendigvis et barn, selv om han er det etter internasjonal lov. Et uttrykk for dette fant man blant folkegruppen *achioliene* i Nord-Uganda hvor det oppsto en kollektiv enighet om at enhver soldat som forlot opprørsgruppen *Lords resistance army* (LRA), hadde karakteristikk som gjorde at de ble ansett som barn uansett hvor gamle de var. At personer over atten år skulle ha krav på tilsvarende reintegrering som de under atten år, skapte dermed konflikt med de internasjonale NGOene som tok i mot de returnerte soldatene (Mawson, 2004, s. 136-137).

På dette tidspunktet er det kanskje tid for å understreke forskjellen på et universalistisk og et totalt relativistisk syn på barndom. Det kan gå en fin linje mellom å utfordre et vestlig og universalistisk syn på barndom, og å antyde at ikke-vestlige kulturer har mer voldelige tendenser, eller at slike samfunn produserer mennesker nesten med immunitet mot voldens konsekvenser. I verste fall ender man med å hevde at liv er mindre verdt, for eksempel i Afrika enn andre steder i verden (West, 2004). De Berry (I West, 2004, s. 107) mener dette kan unngås ved ikke å essensialisere kulturer, men likevel å anerkjenne kultur som en faktor i unge menneskers opplevelser av vold. Jeg tolker henne slik at man ikke nødvendigvis trenger å bedømme det normative ved ulike kulturers praksis, men at man i tolkningen av barnas handlinger og erfaringer, tar i betraktning konteksten de vokser opp i. Et barn som har opplevd krig i store deler av sitt liv, vil nok oppleve volden annerledes enn en norsk gutt som plutselig befinner seg i en krigssituasjon.

Singer (2006, s. 7) utgjør en motvekt til den skarpe kritikken av det dominerende synet på barndom. Han argumenterer for at atten år har blitt et generelt akseptert overgangspunkt fra barn til voksen. Dette da et flertall FN-land ikke gir politiske rettigheter som stemmerett til sine innbyggere før nådde atten år, samtidig som lover og offentlige goder praktiseres og distribueres gjennomgående ulikt for personer over og under atten år. Her kan det nok imidlertid innvendes at dette ikke nødvendigvis er en god målestokk på aksepten av et slikt barnebegrep. Det kan være langt fra makteliten i hovedstedene til mer rurale områder, slik at oppfatningene av barndom ikke nødvendigvis er i samsvar med hverandre. Da er nok heller

Boydens (2003, s. 348) argumentasjon mer treffende. Hun understreker at barn sjelden gis politiske eller militære rettigheter hjemme eller i landsbyen, selv om de tidlig kan anses som voksne ut fra roller og oppgaver. Særlig gutter må bevise sin modenhet før de tildeles politiske og militære roller. Dersom et barn blir soldat før det har gjennomgått de nødvendige overgangssritene, kan dette bryte med etablerte oppfatninger om akseptabel barndom også i land der barn benyttes som soldater.

Når barn fungerer som soldater, kan dette skape maktforskyvninger mellom generasjonene som mange voksne både frykter og ser på med bekymring. Besittelse av et våpen kan innebære frihet og makt, og barn som har opplevd dette kan være motvillig til å gi slipp på sin posisjon og til å på ny føye seg etter sivile voksnes ønsker. Ved konflikters ende uttrykker de voksne ofte ønsker om å gjenopprette tidligere verdier og hierarkier, slik for eksempel denne kvinnen gir uttrykk for: "Our children should be under our control. The war is over now, so there is no reason why they should not listen to us" (Boyden, 2003, s. 349). Derfor kan offisielle statsledere og tradisjonelle ledere i rurale områder til tross for uenigheter rundt barnebegrepet, likevel anse personer under atten år som for unge til å delta i væpnede grupper. Eller de kan akseptere det etter noe argumentasjon og refleksjon (Wessels, 2006, s. 5). Muligens er det dermed verken mulig eller nødvendig å komme frem til en universal definisjon av begrepet barn. Men hva så med den siste delen av begrepsparet barnesoldat?

For heller ikke ordet *soldat* er her umiddelbart klart da dette for mange assosieres med uniformerte menn (og kanskje kvinner), godt utstyrt og trent for kamp. Det store flertall barnesoldater tilhører imidlertid ikke statlige styrker, men væpnede grupperinger eller opprørsgrupper der den samme klare struktur som mange statlige hærstyrker har, ikke finnes. Dette gjenspeiles for eksempel ved at mange kjempende barn ikke bærer uniform. Soldat refererer altså oftest her til en deltager i en geriljastyrke eller en opprørsgruppe, gjerne dårlig trent og utstyrt, og noen ganger påvirket av narkotika under oppdrag (Honwana, 2006, s. 51).

Samtidig er det viktig å understreke bredden i begrepet. Mange barnesoldater, inklusive mange jenter, benytter verken våpen eller uniform (Denov, 2010; Wessels, 2006). Begrepet treffer en stor gruppe mennesker med et stort spekter av erfaringer og roller. Enkelte barn rekrutteres utelukkende av seksuelle motiver, og mange settes til jobber som kokker, vakter

eller bærere. Noen er med den væpnede gruppen i kort tid uten å delta i kamper, mens andre følger gruppen i årevis. For de som returnerer hjem etter ”kun” dager eller uker, kan soldat være en merkelapp som ikke nødvendigvis stemmer overens med deres eget syn på seg selv og sin identitet (Wessels, 2006, s. 6).

I tråd med dette foretrekker mange begrep som *children (or minors) associated with fighting forces* (CAFF). Wessels (2006, s. 6) mener imidlertid at også et slikt begrep har mangler, da det i forbindelse med demobilisering og reintegrering kan ekskludere barn som har fungert i støtteroller som arbeidere, speidere eller bærere fra den samme hjelpen som tilbys barn som har deltatt i kamper. Denov (2010, s. 3) deler kritikken av CAFF-begrepet og mener i tillegg at slike begrep ikke fanger godt nok opp barns aktive rolle i mange kriger. Begrepet antyder at de er i periferien. Jeg kan si meg enig i at CAFF-begrepet kan ekskludere barn i støtteroller, men mener samme kritikk også kan rettes mot begrepet barnesoldat. Heller ikke det gir umiddelbare assosiasjoner til kokker eller bærere. Definisjonene blir derfor kanskje viktigere enn selve begrepene. CAFF-begrepet kan vel så godt innbefatte barn som har vært speidere eller bærere dersom man inkluderer dem i definisjonen av begrepet. I mitt møte med Redd Barna fikk jeg høre at de brukte en versjon av CAFF-begrepet fordi merkelappen som barnesoldat kunne oppfattes stigmatiserende. Ofte var det barna selv som hadde gitt uttrykk for dette da de opplevde at deres tid som soldat kun reflekterte en liten del av deres samlede livserfaringer.

Til tross for det problematiske med begrepet har jeg i avhandlingen valgt å bruke barnesoldat. Ordet har sterke assosiasjoner og fanger opp det følelsesladde paradokset at barn fungerer som soldater; paradokset mellom uskyld og krig. Jeg støtter meg samtidig på begrepsbruk i FN samt de fleste forfattere nevnt i denne avhandlingen. Jeg har samtidig i tankene at jeg kanskje hadde valgt annerledes om jeg hadde jobbet mer direkte med barn, for eksempel gjennom intervjuer. Kanskje ville deres ønsker og erfaringer da ha kommet tydeligere frem og slik også fått en sterkere innflytelse på mitt arbeid.

Som jeg presiserte i innledningen benytter jeg UNICEFs definisjon av barnesoldater slik den er nedfelt i Paris-prinsippene. Definisjonen er valgt fordi den både dekker og tydeliggjør bredden i begrepet. Valget innebærer ikke at jeg mener definisjonen nødvendigvis gir en

riktig og universalistisk fremstilling av hvem som skal kalles et barn. Likevel er en klar avgrensning nødvendig i en slik avhandling. Når jeg heretter refererer til barn, er dette altså personer under atten år.

3.2. Internasjonal regulering av barns deltagelse i krig

Barns deltagelse i væpnede konflikter er regulert i en rekke konvensjoner og protokoller. For en svært fullstendig oversikt viser jeg til Janne Margrethe Gillesen (2005) som har skrevet spesialoppgave om den folkerettslige reguleringen av barns deltagelse i væpnede konflikter. Her vil jeg imidlertid kort nevne noen av de viktigste reglene som omhandler rekruttering og bruk av barn i krig.

Tilleggsprotokollene til Genèvekonvensjonene

Regulering av barns deltagelse i krig startet med tilleggsprotokollene til Genèvekonvensjonene i 1977. Her settes femten år som en nedre aldersgrense for bruk og rekruttering av barn, både for væpnede styrker og væpnede grupper (Tilleggsprotokoll til Genèvekonvensjonene, 1977, Artikkel 4).

Barnekonvensjonen

Forbudet mot rekruttering av barn under femten år ble opprettholdt i Barnekonvensjonen av 1989. Konvensjonen pålegger partene å treffe alle gjennomførbare tiltak for å sikre at personer under femten år ikke deltar direkte i fiendtligheter, samt at de avstår fra å rekruttere personer under femten år til sine væpnede styrker. Ved rekruttering av barn som har fylt femten år, skal partene bestrebe seg på å først velge ut de eldste (Barnekonvensjonen, 1989, artikkel 38).

Barnekonvensjonen er ratifisert av alle land i verden utenom USA og Somalia. Den er dermed den mest ratifiserte FN-konvensjonen (Macomber, 2011).

Roma-vedtektene om Den internasjonale straffedomstol

Forbudet mot bruk av barn under femten år ble understreket i 1998 da det i vedtektene til den internasjonale straffedomstolen ble etablert at væpnede styrkers bruk og rekruttering av barn under femten år, regnes som en krigsforbrytelse (Roma-vedtektene om Den internasjonale straffedomstol, 1998, artikkel 8).

Barnekonvensjonens valgfrie protokoll til konvensjonen om barnets rettigheter om barn i væpnet konflikt

Det hittil mest vellykkede forsøket på å forby barns deltagelse i krig kom i 2000 med den valgfrie protokollen til Barnekonvensjonen. Protokollen hever aldersgrensen og pålegger partene å treffe alle gjennomførbare tiltak for å sikre at personer som ikke har fylt atten år, ikke deltar direkte i fiendtligheter. Partene må også sikre at personer som ikke har fylt atten år, ikke tvangsrekrutteres til deres væpnede styrker (Valgfri protokoll til Barnekonvensjonen, 2000, Artikkel 1 og 2).

Protokollen åpner imidlertid for frivillig rekruttering og pålegger partene å heve den nedre aldersgrensen for rekruttering av personer til frivillig tjeneste til femten år. Styrker som rekrutterer frivillige personer under atten år, skal imidlertid sette i verk beskyttelsestiltak for å sikre at rekrutteringen ikke skjer under tvang. Dette innebærer at de må forsikre seg om at rekrutteringen virkelig er frivillig, at rekrutteringen skjer med informert samtykke fra barnets foreldre eller verge, at barna er fullt informert om pliktene forbundet med militærtjenesten samt at barna fremviser et pålitelig bevis for sin alder (Ibid, Artikkel 3).

Barn under atten år kan dermed ifølge den valgfrie protokollen ikke tvangsrekrutteres til væpnede styrker, men de kan verve seg frivillig så lenge de ikke tar direkte del i kamper. Protokollen tegner imidlertid opp et skarpt skille mellom væpnede styrker og væpnede grupperinger da de væpnede grupperingene må avstå både fra å bruke og rekruttere barn under atten år (Ibid, artikkel 4). Barn mellom femten og atten år kan dermed ikke frivillig rekrutteres til væpnede grupperinger, selv om de kan det til væpnede styrker.

Macomber (2011, s. 13) understreker at væpnede grupperinger i motsetning til styrker ikke er bundet av internasjonale traktater som Barnekonvensjonen, men at både væpnede

grupperinger og styrker må forholde seg til Genèvekonvensjonene. Brudd på Genèvekonvensjonene kan føre til at enkeltpersoner i begge fraksjoner kan stilles for retten i Den internasjonale straffedomstolen (ICC) (Ibid).

3.3. Utbredelse og omfang

Når det kommer til omfanget av barnesoldater, er dette i stor grad et problemområde. Lokale, nasjonale og internasjonale organisasjoner kommer stadig med tall i konflikt med hverandre. Kaoset som krig ofte bringer med seg, vanskeliggjør i tillegg arbeidet med å registrere og telle mennesker på en pålitelig måte (Denov, 2010, s. 23; Wessels, 2006, s. 8). Restriksjoner på tilgang til konfliktområder både for media og hjelpeorganisasjoner, gjør at det noen steder ikke finnes oversikter eller tilgjengelige tall på barnesoldater. Med større internasjonalt fokus og regulering, kan væpnede grupper med barn i sine rekker også ønske å skjule dette for omverden (Ibid). Avsløringer kan møtes med trusler fra gruppene, og ofte kan de skjule sine handlinger bak frontlinjer hvor internasjonale observatører ikke kan ferdes trygt. Barna selv kan også ha gode grunner til ikke å ville bli identifisert og stemplet som soldater. En merkelapp som soldat kan vekke vonde minner, og de kan risikere å bli stigmatisert for noe de selv mener de har lagt bak seg. Mange barn frykter også hevn eller ny rekruttering dersom de identifiseres (Wessels, 2006, s. 8). Samtidig som både barn og væpnede grupper kan ha interesse av å tåkelegge kartleggingen, er det viktig å være bevisst at NGOer tvert i mot kan tjene på å fremheve og overdrive omfanget av problemet for slik å øke oppmerksomheten rundt sin egen kjernesak (MCIntyre gjengitt i Denov, 2010, s. 24). All statistikk bør dermed vurderes med kritisk blikk og kun anses som veiledende. Nøyaktige tall finnes rett og slett ikke.

Med dette friskt i minne anslo *Child Soldiers Global Report 2001* (CSUCS, 2001, s. 10) at det på ethvert tidspunkt finnes rundt 300 000 barnesoldater i verden. Gates og Reich (2010a, s. 251) mener imidlertid at dette tallet er utdatert, og at et mer realistisk estimat er mellom 200 000 og 250 000 barnesoldater. I *Child Soldiers Global Report 2008* gis det ikke noe anslag over det totale antall barnesoldater, men i likhet med de tidligere rapportene dokumenteres barns deltagelse i krig i ulike deler av verden. Ifølge rapporten deltok barn direkte i 17 konflikter i 2007, noe som er en nedgang fra 2004 da barn skulle være involvert i

hele 27 konflikter. Til tross for de tilsynelatende positive funnene, argumenterer de for at trenden mer er et resultat av konflikter som tar slutt, heller enn av større uvilje mot å bruke barn i krig (CSUCS, 2008, s. 12).

Ifølge samme rapport rekrutteres barn på ulike måter i minst 86 land. Dette er ikke barn som alle deltar aktivt i konflikter, men inkluderer ulovlig rekruttering til væpnede grupperinger, tvangsrekruttering til væpnede styrker, bruken av barn i støtteroller og lovlig rekruttering av barn til væpnede styrker i fredstid.³ Siden 2004 har CSUCS dokumentert at minst 24 væpnede grupperinger i alle verdens hjørner har rekruttert barnesoldater, og mange har brukt dem i fiendtligheter. I samme periode har barn blitt brukt av statlige styrker i konflikter i 9 situasjoner (Ibid, s. 15). Mens barnesoldater er mest utbredt i Afrika finnes de også i deler av Asia, Latin-Amerika, Europa og Midt-Østen (Ibid).

Man regner at flertallet barnesoldater er mellom femten og atten år gamle (CSUCS, 2001, s. 10). Tenåringer har generelt fordeler når det kommer til størrelse og styrke fremfor de yngre barna. De kan bære tyngre ting, utføre vanskeligere oppgaver og kjempe tilnærmet like effektivt som voksne soldater. Man har også sett at ungdom aktivt tar del i utviklingen av ideologier i militære grupper (Wessels, 2006, s. 35). Siden tenåringer er ansett som voksne i mange samfunn, forventes mange å arbeide og bidra til å forsørge familien. En del barn som rekrutteres til væpnede grupper har for eksempel allerede bodd borte fra sin familie over lengre perioder, for eksempel i forbindelse med jobb (Shafer, 2004, s. 87). En del konflikter involverer imidlertid enda yngre barn, og dette er særlig utbredt i afrikanske land (CSUCS, 2008). Blant annet var krigene i Sierra Leone og Liberia velkjente for såkalte *small-boys-units* som typisk besto av gutter under tolv år. Enhetene var beryktete både for sin fryktløshet og for utførelsen av de mest grusomme handlinger. I Kongo har væpnede grupperinger rekruttert jenter og gutter så unge som syv år (Wessels, 2006, s. 7).

---

³ Kun halvparten av verdens land har satt en nedre aldersgrense på 18 år for når personer kan verve seg til militæret (CSUCS, 2008, s. 14). Barnekonvensjonens valgfrie protokoll hever aldersgrenser for tvangsrekruttering til atten år, men tillater frivillig rekruttering til væpnede styrker så lenge barn som ikke har fylt atten år, ikke deltar direkte i fiendtligheter. Barn over femten år kan dermed lovlig rekrutteres så lenge de ikke deltar i kamper (Valgfri protokoll til barnekonvensjonen, 2000, artikkel 1-4).

Ingen vet det eksakte antall barnesoldater i verden, og kritikere hevder at estimer er lite verdt. Når estimer er det eneste man har, kan de likevel gi oss en pekepinn på problemet så lenge de behandles med et kritisk blikk. Selv om man nok aldri vil få en fullstendig oversikt over utbredelsen av barnesoldater, er det et etablert faktum at mange barn fungerer som soldater. Da det stadig gjøres undersøkelser og kartlegging i enkeltland av organisasjoner som FN, HRW, CSUCS og Amnesty International, er man heller ikke avhengig av et nøyaktig totalantall for å få en forståelse av omfanget. Som Wessels (2006, s. 9) påpeker, vil ingen beregning noensinne kunne fortelle hvor mange barn som faktisk har deltatt i væpnede grupper. Etter hvert som barn dør eller forlater sine grupper, vil det stadig rekrutteres nye for å fylle deres plasser. Og når nye konflikter bryter ut, vil nye barn bli involvert (Ibid). Statistikk vil aldri kunne fortelle om disse barnas opplevelser og erfaringer. Heller ikke om konfliktenes påvirkning verken på barna eller samfunnene de lever i.

3.4. Jenter som soldater

Når man hører ordet barnesoldat, er det kanskje først og fremst guttesoldater man ser for seg. Over store deler av verden eksisterer det nok fremdeles et stereotypet bilde av mannen som drar i krig og kjemper for sitt land, og kvinnen som blir hjemme, pleier barna og gråter over de døde. Fremdeles er det kanskje slik at menn assosieres med konflikt og kvinner med fred? Singer (2006, s. 9) minner om at man ikke skal mange tiår tilbake før kvinner ikke ble ansett kapable til å delta i krig, og at det mange steder fremdeles er slik. Så er det heller ikke så ofte at man ser eller hører om jenter som barnesoldater. Mens det i media helst er det velkjente bilde av en liten gutt med våpen som dukker opp, har kjønnsperspektivet i mange år blitt utelatt i politiske utredninger, hjelpeprogrammer og forskning (Denov, 2010).

Når jentesoldater først omtales, fremstilles de gjerne som stille ofre og nesten alltid som seksuelt utnyttet (Denov, 2010). Ikke sjelden omtales de gjennom nyheter og media på lik linje med sivilbefolkningen; som forviste fra sine hjem, skadet av landminer og ofre for soldaters overgrep (Honwana, 2006, s. 75). Ifølge Wessels (2006, s. 85) anerkjennes jenter i dag til en viss grad som deltagere i væpnede grupper, men da i støtteroller som barnepassere eller kokker. Han mener jenter fremdeles ikke anses som barnesoldater *per se*. Ordet barnesoldat har lenge vært ensbetydende med guttesoldat, noe som har ført til at jentesoldater

nærmest har vært usynlige (Denov, 2010; Honwana, 2006; Wessels, 2006). Jentesoldater representerer samtidig en slags spesiell anomali. Om barnesoldater bryter med oppfatninger rundt barndom, bryter jentene mange steder også med tanker om femininitet og forventninger til kvinnelige roller (Boyden, 2003, s. 359).

Jenters tilnærmede usynlighet kan nok delvis stamme fra rekrutterernes ønske om å skjule dem, og ikke minst jenters frykt for å bli stemplet og stigmatisert. Frykten for stigmatisering rammer særlig jenter som har blitt seksuelt misbrukt. Honwana (2006, s. 80) erfarte dette i sin feltstudie i Mosambik og Angola, hvor hun opplevde store utfordringer med å skaffe informasjon rundt jentenes deltagelse i krigene. Seksuell utnyttelse var der, som mange andre steder, et tabubelagt tema. Da skam ikke nødvendigvis skiller mellom tvang og frivillighet, kan åpenhet om seksuelle overgrep få følger både for jentenes og deres familiers fremtid og ære (Ibid). Når seksualitet selv til vanlig er omgitt av stillhet, er det naturlig nok ikke enkelt å snakke til en fremmed om ekstreme handlinger som voldtekt og seksuell vold.

Nyere forskning har imidlertid bidratt til å synliggjøre jentene og har fått frem kompleksiteten også i bruk av jenter som soldater. Det er dokumentert at jenter mellom 1990 og 2003 var tilknyttet væpnede grupper i hele 55 land, og at de var aktive deltagere i konflikter i 38 land (McKay og Mazurana i Wessels, 2006, s. 86). Det er anslått at så mange som 40 prosent av alle barnesoldater kan være jenter, og i 2002 beskrev nesten halvparten av jentene i en gruppe deres viktigste rolle som aktive soldater (Save the children UK, 2005, s. 1). Samtidig passer mange jenter inn i fremstillingen som ofre for seksuelle overgrep, men den ensidige representasjonen skaper et skjevt og dermed også feil bilde av jentesoldatenes roller og opplevelser. Ikke minst kan et for ensidig fokus på seksuell vold skjule andre typer vold jentesoldater utsettes for (Wessels, 2006, s. 87). Mens mange jenter utsettes for voldtekt og seksuell utnyttelse, er andre medlemmer av grupper som forbyr seksuelle relasjoner.⁴ Der jenter utnyttes seksuelt, betyr heller ikke det at de ikke har andre viktige roller. Jenter kan fungere både som mødre, arbeidere, spioner, trenere og aktive soldater samtidig. Wessels (2006, s. 97-98) mener det blir feil å knytte bare én rolle til kvinner fordi de ofte utfører flere roller, slik kvinner gjerne gjør også i det sivile livet.

---

⁴ For eksempel var det i FRELIMO forbudt selv med samtykkende seksuelle relasjoner mellom soldater og sivile, og mellom soldater. Kommandørene fryktet at lojaliteter mellom soldatene ville overgå lojaliteten til gruppen, men også at graviditet ville demobilisere jentesoldatene (West, 2004, s. 122).

Jenter benyttes dermed ikke bare som soldater på samme måte som gutter, men mange må i tillegg bære byrden av å utnyttes seksuelt. Faktisk hevder Save the children UK (2005) at et flertall jentesoldater utsettes for seksuell vold. For eksempel kan voldtekt brukes bevisst som straff eller som metode for å skape underdanighet. Voldtekter kan bryte ned jentenes sikkerhet og integritet, og jentene kan se seg selv som urene eller skadet. Seksuell vold skaper i de fleste kulturer stigma; et stigma som også følger barn som fødes etter en voldtekt. Med ødelagt selvbilde og sosial status kan mange jenter mene at deres eneste alternativ er lydighet og lojalitet ovenfor den militære gruppen (Singer, 2006, s. 34; Wessels, 2006, s. 94). Enkelte jenter velger også å bli "kone" til en kommandør fordi det kan medføre beskyttelse mot andre vilkårlige overgrep. Noen kan også bli følelsesmessig knyttet til sine menn og føle at de lever i virkelige forhold (Singer, 2006, s. 34; Wessels, 2009, s. 95).

Hvordan jentene oppfatter sine roller, virker å avhenge av graden av respekt de får i gruppene. Noen jenter føler seg mer respekterte i en væpnet gruppe enn det de gjør i det sivile samfunnet. En del gerilja- og opposisjonelle grupper har en revolusjonær agenda, og kan se likestilling som en del av deres kamp. At mange jenter tar til seg ideologi og forsøker å spre den til andre, mener Wessels (2009, s. 99) bryter med myten om kvinnelige soldater kun som passive ofre. Samtidig preges kvinners roller i militære grupper ofte av den posisjon de ellers har i samfunnet. I land hvor barnesoldater brukes, har mange samfunn en patriarkalsk struktur der kvinner anses som svake og underlagte menn. Dermed får mange tilsvarende roller i gruppene som det de ellers har i samfunnet; som barnepassere, mødre, koner og husarbeidere (Save the children UK, 2005). Jentenes status og respekt i den væpnede gruppen virker dermed å ha sammenheng både med samfunnsstruktur og gruppens ideologi.

Den militære grupperingen *The Liberation Tigers of Tamil Eelam* (LTTE) i Sri Lanka hevder for eksempel at trening av jentesoldater er en måte å fremme kvinners frigjøring på. Jentene, som lyder det klingende navnet *Birds of freedom*, utgjør her omtrent halvparten av barnesoldatene (Singer, 2006, s. 33). Når utsagn om kvinnefrigjøring kommer fra gruppens ledere, må det nok tolkes mest som en rettfærdiggjøring av bruken av jentesoldater, men det kan også ligge reell ideologi bak det. En del jenter opplever at de deltar i frigjøring som en del av gruppene, slik for eksempel denne jentesoldaten forteller om:

Our mothers led a limited life. Outside the house and, even, inside it they could not speak freely. During the *luta armada*, we lived a different life. We rose to meet the needs of our whole society, not just of husbands and our own children. In this way, we were just like men and we had to be treated just like men (West, 2004, s. 118).

Begrepet barnesoldat favner dermed ikke bare gutter, men også mange jenter. Definisjonen i Paris-prinsippene gjenspeiler også dette ved at jenter spesifikt nevnes i teksten. Reintegrering av jentesoldater har ofte vært mislykket ved at få har kommet igjennom programmene. Mange hjelpeorganisasjoner har derfor måttet gå i seg selv for å tilpasse sine programmer jenters særlige behov (Save the children UK, 2005; CSUCS, 2008).

3.5. Hvorfor benyttes barn som soldater?

Verken krig eller barnesoldater er et nytt fenomen og virker nærmest å ha eksistert siden menneskets begynnelse (Gates & Reich, 2010b, s. 2). Men selv ikke i det tjudeførste århundre har man klart å stoppe barns deltagelse i krig. Til tross for økt kunnskap, nye hjelpetiltak og reguleringer, involveres stadig nye barn i krigshandlinger. Flere hevder at man ikke bare har mislyktes med å begrense bruken av barnesoldater, men at problemet har økt både i omfang og intensitet slik at man i dag står ovenfor en krise. Jeg vil her se på mer overordnede forklaringer på hvorfor barn benyttes som soldater. Jeg trekker frem to ulike forklaringsmodeller og avslutter med en drøfting av debatten rundt en nåværende krisesituasjon. Selve rekrutteringsprosessene behandles nærmere i kapittel fem.

Egenskaper ved barn

Generelt regner man at bruken av barnesoldater har sammenheng med blant annet bekvemmelighet og lave kostnader for de som benytter seg av dem. Da mange barn er hjemløse, har mistet sine nære eller har kommet bort fra sine familier, er barn lett tilgjengelige i områder rammet av krig. Barn utgjør ofte halve- eller større deler av befolkningen slik at tapene i troppene enklere kan erstattes med barn enn med voksne. Og mens voksne gjerne krever betaling for sitt arbeid, har ikke barn alltid makt til å be om penger eller de skremmes til ikke å be om det (CSUCS, 2001; Singer 2006). Enkelte argumenterer for

at bruken av barn som soldater har sammenheng med deres egenskaper som barn. Antagelsene er da at kommandører foretrekker barn fordi de er mer føyelige, fleksible og lettere å kontrollere og manipulere enn voksne; at de er mer mottakelige for ideologisk påvirkning, eller at manglende erfaring og moralsk forståelse gjør at de lettere kan trenes opp til å overskride moralske barrierer. Barn antas å akseptere mer risikable oppdrag enn voksne ved at de ses som ute av stand til å forstå farene oppdraget faktisk innebærer (Boyden, 2003, s. 248; Honwana, 2006, s. 44; Singer 2006).

Som jeg senere vil vise, baseres imidlertid argumenter som dette på antagelser om barn som ikke alltid er i samsvar med forskning på feltet. Det er faktorer som likevel kan ha betydning ettersom enkelte kommandører virker å dele noen av de samme oppfatningene. En kommandør forklarer for eksempel hva han ser som fordelene med barnesoldater: "Children make good fighters because they are young....They think it's a game, so they're fearless" (Siteret i Singer, 2006, s. 80). Noen antagelser virker også å være forankret i virkelighet da de til dels bekreftes av personer som har direkte erfaring med barnesoldater. Under Røde Khmer i Kambodsja var for eksempel de yngste barnesoldatene aller mest fryktet blant befolkningen. De fremsto som å mangle alle sperrer mot vold. Røde Khmer gjorde de yngste barna til sine fremste instrumenter for vold og terror og skapte slik en ekstrem angst for de unge også etter Røde khmers fall (Boyden og Gibbs i Boyden, 2003, s. 345).

Urovekkende nok kan barn også bringe med seg taktiske fordeler nettopp fordi de er barn. De er små og dermed mindre trolig til å mistenkes som fiender. Det gjør dem også egnet som spioner. Dette illustreres godt av geriljagruppen *Revolutionary armed forces of Colombia* (FARC) som kaller barnesoldatene sine for "little bees" fordi de "stikker" fienden før de forstår at de er under angrep (Singer, 2006, s. 16). Mest urovekkende er kanskje utnyttelsen av sjokkeffekten barn kan føre med seg. Når fiendtlige tropper konfronteres med å måtte drepe et barn, kan dette skape forvirring og kvaler i de fiendtlige styrkene (Wessels, 2006, s. 32-34). Derfor advarer også Singer (2006) mot den demoraliserende effekten et møte med barnesoldater kan ha for uforberedte tropper. Da norske styrkers deltagelse i Sudan kom på dagsorden, var dette kontroversielt på grunn av den store risikoen nettopp for å måtte kjempe mot barn.

Et spørsmål om kostnadseffektivitet

Andvig og Gates (2010) tilbyr en slags markedsanalyse av militære gruppers bruk av barn. De peker på at utbredelsen av barnesoldater varierer i ulike land med tilsvarende etnisk sammensetning, og at barns deltagelse i krig heller ikke har vært historisk lik over tid i samme region. Militære grupper med høy deltagelse av barn er i tillegg spredt over hele verden. De mener dette taler for at barns deltagelse i krig også må forklares ut fra behov hos de væpnede gruppene. Sammensetningen av soldater i en konkret gruppe må forklares ut fra både tilbuds- og etterspørselssiden for soldater. Tilbudssiden utgjøres av faktorer som kan motivere mennesker til å trekke mot de væpnede gruppene, og etterspørselssiden av gruppenes behov for soldater. I motsetning til mange, ser Andvig og Gates først og fremst etterspørselen etter soldater som mest avgjørende for hvor mange barnesoldater en gruppe vil ha i sine rekker (Ibid, s. 77-78).

Analyser av barns arbeid i hjem og landbruk viser at barn stort sett fungerer som supplerende arbeidskraft, mens voksne fungerer som erstattende arbeidskraft. Altså er barns arbeid tradisjonelt et supplement til voksnes arbeidskraft. Historisk mener de barn har fungert som supplerende arbeidskraft også i væpnede grupper, men at man i dag ser en utvikling der barn mange steder erstatter voksne som soldater. Ifølge Andvig og Gates (2010) opererer alle væpnede grupper under finansielle begrensninger. Gruppene vil derfor kun erstatte voksne soldater med barn dersom det er kostnadseffektivt for dem å gjøre det. Da barn generelt har lavere fysisk styrke enn voksne, må barns potensielle lavere militære effektivitet kompenseres med andre fordeler. Og i noen henseender kan barn bedømmes fordelaktig av kommandører. En kongolesisk offiser forklarer for eksempel at en av fordelene med barn er at de ikke er opptatt av å komme hjem til sine koner og familier. Dersom barn slik er lettere å holde i gruppene enn voksne, vil det også være mindre ressurskrevende å beholde dem som soldater. Og hvis barns sivile muligheter er begrenset relativt i forhold til voksnes muligheter, kan barn akseptere lavere kompensasjon (for eksempel økonomisk) for å bli i gruppene (Ibid, s. 79-82).

Men også omfanget og kvaliteten på kampene som utkjemper er viktig. Dersom gruppene benytter dyre og komplekse våpen, eller krever disiplinert koordinasjon av store enheter soldater, er barn mindre fordelaktige. Studier av barnearbeid viser for eksempel at barn sjelden gis ansvar for dyrt og komplisert utstyr, og Andvig og Gates (2010) antar at det

samme gjelder for soldater. Som de uttrykker det: "Kids do not pilot helicopters" (Ibid, s. 87). Fordeler og ulemper med barn må derfor vurderes også ut fra oppgavene de skal utføre. Mens veldig unge barn nødvendigvis vil være mindre i stand til å fungere selvstendig, kan de på den andre siden være mindre i stand til å rømme fra gruppen. Selv om barn kan mangle de voksnes fysiske kapasiteter, kan noen militære ledere likevel finne andre fordelaktige aspekter ved dem. Etter en viss alder ser imidlertid Andvig og Gates (2010) at barn kan fungere som erstatninger og ikke bare som supplement til voksne soldaters arbeid (Ibid).

Andvig og Gates (2010) argumenterer for viktigheten av å forstå hvordan tilbudet av- og etterspørselen etter soldater virker sammen når man forklarer barns involvering i krig. Dersom etterspørselen etter soldater er større enn tilbudet, kan gruppen for eksempel ty til tvangsrekruttering. Andelen barn i gruppen, mener de da vil avhenge av proporsjonen "brukbare" barn i forhold til voksne, om barn eventuelt lettere lar seg bortføre enn voksne og om det er gode "fishing-grounds" som flyktningleirer eller skoler i nærområdet. I situasjoner hvor det derimot er overskudd av soldater på tilbudssiden, kan gruppenes ledere velge rekrutter ut fra antatte kostnader. Grupper som primært søker å opprettholde båndene til gruppen gjennom økonomisk kompensasjon, kan da gjerne foretrekke barn fordi barn lettere kan holdes borte fra deling av økonomiske goder enn voksne. Grupper som imidlertid ikke baserer seg på økonomisk motivasjon, kan bli mer selektive og stille krav for eksempel til ideologisk, religiøs eller etnisk tilhørighet. Ikke sjelden ses barn da som nest-best (Ibid, s. 82-90).

En moderne krise?

Innenfor diskursen rundt barnesoldater argumenter en del for at vesentlige samfunnsendringer har gjort problemet fundamentalt forskjellig fra fortidens utfordringer. Det legges da hovedsakelig vekt på to faktorer som man mener har bidratt til en økt involvering av barn i konflikter. For det første argumenteres det for at ny våpenteknologi, og særlig spredningen av denne, bidrar til at barn i større grad anses attraktive og egnet for væpnede grupper. Mens tidligere tiders våpen var store og uhåndterlige, er våpen som M16 og AK-47 lette i vekt og forholdsvis ukompliserte å bruke også for et barn (Gates & Reich, 2010a; Honwana, 2006; Singer, 2006). Etter den kalde krigen ble flere slike våpen overflødige. Våpen ble dumpet på verdensmarkedet samtidig som en del våpenprodusenter fortsetter produksjonen (Singer,

2006). Det finnes dermed et enormt antall slike våpen, og prisene er svært lave. I Kenya skal for eksempel en AK-47 være tilgjengelig for samme pris som en geit, rundt 5 dollar (Ibid, s. 48). Samtidig er håndgranater, landminer og andre eksplosiver lett tilgjengelige på markedet. Disse lar seg lett bære og håndtere av barn, selv om de selvsagt er svært farlige å benytte. Spredningen av slike lettvektige våpen kan dermed ha bidratt til at flere barn har gått fra støtteroller som budbringere og spioner til i økende grad å brukes som kjempende soldater (Honwana, 2006; Rosen, 2005; Wessels, 2006).

For det andre argumenteres det for at selve krigens natur har forandret seg siden de store verdenskrigene og de tradisjonelle krigene mellom to nasjoner. Dagens kriger er først og fremst interne og ikke internasjonale. Interne konflikter er ofte assosiert med svake stater og institusjoner, maktoverføring til militære aktører, erosjon av sosialt samhold og store mangler og ulikheter i distribusjonen av goder (Boyden, 2003, s. 344). Samtidig utviskes linjene mellom sivile og soldater, og majoriteten av krigens ofre er sivile. Sivilbefolkningen involveres i større i grad i konfliktene ved at de blir ofre for lokale maktkamper og bortføres og tvinges til aktiv deltagelse. Barn, familier og lokalsamfunn blir dermed trukket inn i konfliktene og blir både ofre og overgripere i krigene. Det er heller ikke lett å identifisere klare fiender da konflikter gjerne involverer et mangfold av politiske og militære aktører, som paramilitære grupper, krigsbaroner, kriminelle grupper, vanlige militære styrker og private militære selskap (Boyden, 2003, s. 344; Honwana, 2006, s. 33-35).

Men selv om blant annet FN (2011b) argumenterer for at det er en sammenheng mellom spredningen av små våpen og barns involvering i krig, mener Rosen (2005) at det gjenstår å bevise sammenhengen. Han påpeker at AK-47, som er det mest utbredte våpen blant barn, faktisk har vært tilgjengelig siden 1949, og at det i tillegg er tyngre i vekt enn mange andre moderne våpen, også enn andre våpen brukt av barn i tidligere tider. M-16 er et langt lettere våpen, men anses ofte som for langt og uhåndterlig for barn (Ibid). Den største utfordringen for ”*small-arms*”-argumentet ligger imidlertid kanskje i at de fleste ofrene under nylige konflikter som borgerkrigene i Sierra Leone og Rwanda, ikke ble drept med skytevåpen, men med kniver og masjeter (Rosen, 2005, s. 14-16). Som Denov (2010) uttrykker det, er det åpenbart at barn bærer våpen i konflikter. Men at barn brukes i krig også der skytevåpen er

lite tilgjengelig, representerer i hvert fall utfordringer for den angivelige sammenhengen mellom utbredelsen av skytevåpen og bruken av barnesoldater (Ibid).

Forskning vil nok vanskelig kunne påvise en direkte sammenheng mellom spredningen av små våpen og barnesoldater. Til det vil det være for mange andre faktorer som spiller inn. Men som Singer (2006, s. 48) påpeker, er ikke skytevåpen i seg selv en direkte årsak til krig, men spredningen og de lave kostnadene forbundet med våpnene, gir i det minste mulighet for krig. Og selv om våpen som AK-47 lenge har vært tilgjengelig på markedet, er det først de senere årene at prisene har blitt ekstremt lave (Ibid). Selv om barn deltar i konflikter der skytevåpen ikke er det foretrukne våpen, kan skytevåpen bidra til at konflikter blir enda mer blodige. En barnesoldat med skytevåpen kan skape mer omfattende ødeleggelser enn med kniv. At dette har bidratt til at ”nyttens” av barnesoldater har økt, er nok dermed ikke utenkelig.

Det antatte skillet mellom nye og gamle kriger er enda mer omdiskutert. Da barn alltid har vært til stede på krigsmarkene, mener Rosen (2005, s. 13) at røttene til en eventuell krise nødvendigvis ikke kan springe ut fra en ny type krig. Singer (2006, s. 3-4) er en av de som argumenterer for at krigene er annerledes nå enn før, og at dette har ført til en økt involvering av barn i krig. Han legger vekt på at det klare skillet mellom sivile og stridende, det han kaller *the law of the innocent*, så og si har svunnet hen i dagens konflikter. Gjennom denne regelen, mener han soldatene ble tildelt ære og makt for sin innsats i kampene, mens de sivile fikk beskyttelse i bytte. Og selv om regelen gjaldt alle ubevæpnede sivile, fikk særlig eldre, kvinner og ikke minst barn en spesiell immunitet. Han argumenterer for at deltagerne i dagens konflikter ikke lengre er styrt av ære og etikk, men at de ligner mer forbrytere som angriper samfunnets aller svakeste grupper (Ibid).

Singer (2006) vedgår at sivilbefolkningen alltid har lidd i krig, men mener at de i moderne konflikter faktisk har blitt de primære målene. Han kritiserer de som hevder at barn alltid har deltatt i krig da han ser dette mer som historiske unntak. Blant annet trekker han frem guttene fra den amerikanske borgerkrigen og hevder at disse klart var adskilt fra de vanlige soldatene, ofte med ulike uniformer. Han mener styrkene heller ikke var avhengige av guttenes tilstedeværelse. Og selv om Hitler Jugend fikk militær trening, ble de etter regelen ikke

soldater før de var myndige. Unntaket kom mot slutten av den andre verdenskrig da de alliertes invasjon av Tyskland gjorde at også barna i Hitler Jugend ble involvert i kampene. Singer hevder altså at man står ovenfor et helt markant skille i konflikten natur da det kun var ved unntak og isolerte tilfeller at barn ble direkte involvert tidligere, mens de i dag utgjør store antall og har mer sentrale roller. Barn er ikke lengre unntak i krig, men regelen (Ibid, s. 13-14).

Å trekke opp et så markant skille som det Singer gjør, fremstår imidlertid noe karikert. Det er bred enighet om at kriger har utviklet og forandret seg siden de store verdenskrigene, og Machel la også stor vekt på dette i sin berømte FN-rapport (FN, 1996). Det kan nok imidlertid synes som om man til dels idealiserer eller glemmer tidligere tiders krigføring ved å trekke dette skillet så skarpt. Rosen (2005) går til angrep på denne diskursen, og mener at argumentet er basert på en tanke om at tidligere kriger var kjempet ut fra klare regler og grenser, mens nye konflikter fremstilles som kaotiske og meningsløse, utkjempet av rebeller og kriminelle. Går man tilbake til kolonikrigenes tid, drepte både europeiske og amerikanske hærer store deler av den sivile urbefolkningen blant annet i Afrika (Ibid). Det er også bred enighet om at det tjuende århundres første folkemord fant sted i Namibia mellom 1903 og 1908, da minst to tredjedeler av herero- og namabefolkningen ble drept i kamp eller som resultat av at de ble sperret inne i ørkenen og konsentrasjonsleirer. Krigføringen var Tyskland (Linné Eriksen, 2008, s. 133 – 142). En kan også spørre om Hiroshima-bomben kun var ment å skulle treffe militære mål, eller om bruken av napalm over Vietnam ikke også hadde utallige sivile ofre.

Når utbredelsen av barnesoldater i dag oppfattes som en krise, må nok dette ses i lys av flere faktorer, blant annet av at oppfatninger knyttet til barndom og barns krav på beskyttelse har endret seg siden tidligere tider. Humanitære organisasjoner har i internasjonale fora i stor grad fått igjennom sin forståelse av barn som beskyttelsestrengende og sårbare. Barn har samtidig fått økte rettigheter som krav på helse, skolegang og velferd generelt (Fionda, 2005). Det har vokst frem en sterkere internasjonal bevissthet rundt menneskerettigheter, og internasjonal regulering har strukket seg lenger blant annet med den valgfrie tilleggsprotokollen til Barnekonvensjonen. For å bidra til en nyansering av debatten, tillater jeg meg å trekke en parallell til en helt annen nåværende krise. Barnemishandling oppsto på sekstitallet først som

en klinisk tilstand der barnet hadde blitt påført intendert skade av sine omsorgspersoner. Den offentlige ”oppdagelsen” av fenomenet førte til en rekke studier, avisoppslag og generelt en økt bevissthet blant legestanden og sosialarbeiderne. Brått ble barnemishandling et påtrengende sosialt problem (Walklate, 1989). Med Bournes (I Walklate, 1989, s. 56) ord:

Thought the numbers of official cases is clearly increasing, it is doubtful that more child abuse and neglect exists now than in the past. What has changed is not the amount of abuse but the fact that abuse is now a salient social problem. Because we recognize it as an issue; because the law requires that, if recognized, it be reported to a state agency; because of intense media interest, there seems to be an increase in occurrence. In fact, the increase is more perceptual than real.

Rosen (2005, s. 14) ser den nåværende krisen mest som en krise av den postkoloniale staten. Han mener humanitære- og menneskerettighetsgrupper som en gang støttet nasjonal frigjøring, har redefinert opprørsgrupper og frigjøringsbevegelser som apolitiske og kriminelle barnemishandlere (Ibid). Honwana (2006) støtter Rosens (2005) syn på krisen som forbundet med den postkoloniale situasjonen, men knytter dette til det hun ser som reelle samfunnsendringer, særlig på det afrikanske kontinentet. Hun mener alle samfunn i utgangspunktet forsøker å beskytte sine barn mot krig og fare. Ikke bare har foreldre et instinktivt ønske om å beskytte sine barn, men barn er også en garanti for reproduksjonen og dermed for kontinuiteten av samfunnet. Hun kritiserer utelukkende kulturelle forklaringsmodeller da hun ser barnesoldater som å representere et brudd i den historiske kontinuiteten; som et oppbrudd av den sosiale orden og de sosiale normene (Honwana, 2006, s. 45). Hun mener røttene til fenomenet har sammenheng med globaliseringens og verdensøkonomiens gjennomsyring av afrikanske samfunn. Gjeld og strukturelle tilpasningsprogrammer har ført til en restrukturering av økonomien. Som følge av en redusert offentlig sektor har også tilbudet av grunnleggende tjenester blitt sterkt svekket, og ulikheter mellom sosiale lag har økt. Livet har generelt blitt mer usikkert, og de sosiale båndene svakere. Familier og lokalsamfunns evner til å beskytte sine barn har som resultat blitt lavere, og de sosiale normene og verdiene som skal beskytte barn er svekket. “This trend has resulted in the commodification of children and a revaluation that has induced an increase in child labor, including child soldiering” (Honwana, 2006, s. 46). Honwana mener derfor at det først og fremst er krisen i den postkoloniale staten som skaper forholdene der fenomener som barnesoldater kan vokse. Barn som soldater er kun et symptom på krisen (Ibid).

Man står ovenfor en krise når så mange som 250 000 barn kan delta i krig. Samtidig har det kanskje alltid vært en krise når barn involveres i krig uansett antall, men det har blitt tolket på andre måter. Muligens har det ikke blitt tolket det i det hele tatt fordi det ikke har vært synlig for de fleste av oss. Konflikter mediadekkes i dag på en helt annen måte enn før, og teknologiske nyvinninger som mobiltelefoner med kamera og nettsteder som *Youtube* bringer bilder fra konflikter raskt og usensurert hjem i stuene til de mange folk. Dagens konflikter er annerledes enn fortidens fordi flesteparten av dagens konflikter er interne og ikke internasjonale. Man vet også at flere sivile direkte rammes av dagens konflikter, noe som er resultatet nettopp av nærheten borgerkriger karakteriseres av (Gates & Reich, 2010a). Å trekke et for skarpt skille mellom nye og gamle kriger, er likevel kanskje å ha et lite nyansert syn på tidligere kriger. Da er det nok mer fruktbart å se på mer grunnleggende samfunnsendringer som springer ut fra globalisering og strukturelle endringer i den politiske og økonomiske verdensordenen. Min hensikt er ikke å undervurdere betydningen av at mange barn deltar i væpnede konflikter i dag. Heller ikke at konflikter har forandret seg siden de store verdenskrigene. Hensikten er heller å stille noen kritiske spørsmål ved det som nærmest synes å ha blitt et etablert skille mellom nåtidens barbariske konflikter og fortidens mer noble konflikter. Både barn og sivilbefolkning har alltid lidd i krig.

4. Perspektiver på barndom

Etter en gjennomgang av sentrale tema innenfor diskursen rundt barnesoldater, tar jeg nå fatt på avhandlingens egentlige hoveddel. Et av mine delmål med kapittel tre var å synliggjøre at barndom ikke nødvendigvis er biologisk gitt, men konstruert i ulike samfunn og tidsepoker. Jeg vil her trekke frem og utdype to dominerende og svært ulike forståelsesmåter av barn og barndom. Det første perspektivet jeg presenterer er naturalistisk, og har sine røtter i historiske perspektiv samt innenfor utviklingspsykologi. Dette står på mange måter i kontrast til det neste mer fortolkende perspektivet som står sterkt særlig innenfor sosiologi og antropologi. Jeg presenterer dem her som to grove hovedperspektiv, selv om det innenfor dem begge finnes ulike syn som kan deles inn i ytterligere kategorier. Målet med å presentere dem slik er å trekke frem to ulike perspektiv som blir underliggende den videre diskusjonen i avhandlingen. Da de to synene representerer ulike måter å tilnærme seg barns handlinger på, vil jeg trekke dem inn i den videre drøftingen av blant annet barns rekruttering og sosialisering i de væpnede gruppene.

4.1. Barn som uferdige voksne

Et perspektiv som har stått sterkt i den vestlige verden, er barn som ”uferdige voksne.” Allerede har jeg berørt dette perspektivet da det tidvis kommer til uttrykk gjennom enkelte humanitære organisasjoners argumentasjon for *the straight eighteen*-posisjonen, der uskyld og sårbarhet står sentralt. Og Midjo (1993) hevder faktisk at forestillingene om barns uskyldighet og sårbarhet kan tolkes som et premiss for utskillelsen av barndommen som en egen livsfase. Hun mener barnet ble gitt en egenverdi i kraft av uskyld og avhengighet til voksne. På den ene siden måtte barnet beskyttes og skjermes, samtidig som det gradvis måtte gis tilgang til de voksnes verden for etter hvert å kunne vokse opp til å bli kompetente deltagere der. Slik mener hun at barndom fremtrer både som et følelsesmessig prosjekt, og som et investeringsprosjekt (Ibid, s. 10).

Barnet som følelsesmessig prosjekt, forklarer Midjo (1993) har sammenheng med at barnet har gått fra primært å ha nytteverdi gjennom arbeid og bidrag til familiens overlevelse, til etter hvert å få en mer affektiv verdi. Dette sporer hun tilbake til tidligere utvikling i samfunnslivet

der man så en generell intimisering av familieinstitusjonen, blant annet ved at mødrene trakk seg tilbake fra arbeid ute og gikk over til primært arbeids- og omsorgsoppgaver i hjemmet. Barndom som investeringsprosjekt knytter hun sammen med at barndommen oppfattes som en livsfase forut for det voksne liv. For at barnet med tiden skal kunne delta i voksenlivet, må det gjennom en prosess med påvirkning, forming og forberedelse. Midjo trekker her frem alder som et særlig strukturerende trekk ved barndommen. Alder har stått sentralt i forbindelse med oppfatninger om barns kognitive, sosiale og følelsesmessige utvikling, samt ved tildeling av sosiale rettigheter og plikter. Vektleggingen av alder, mener hun dermed har bidratt til en standardisering av sosialiseringprosessen der hierarkisk oppbygde forventninger om bestemte erfaringer, behov og rettigheter, knyttes til den fortløpende aldringsprosessen. Dette kommer for eksempel tydelig frem i skolen der skoletrinnene er tilpasset forventningene etter denne aldersstruktureringen (Ibid, s. 11).

Et slikt syn kan klassifiseres som det som Jenks (I Fionda, 2005, s. 23) kaller et *presosiologisk* syn på barndom. Som det fremgår av Midjos (1993) forklaringer, er dette et syn som har sprunget ut fra et primært vestlig perspektiv da det har sammenheng med overganger fra jordbrukssamfunn til industrisamfunn til et post-industrielt samfunn (Ainsworth, 1997, s. 87). Innenfor dette perspektivet ses barn verken som biologisk ferdig utvokst eller psykologisk ferdig utviklet ved at de for eksempel ennå ikke har utviklet en klar identitet. Og siden barn ikke er "ferdig", innebærer det at de må ses i forhold til de voksne – barn er det motsatte av voksne. Barn er enda ikke er fullt ut personer, men en slags symbiose av objekt og subjekt som må beskyttes og oppdras for å nå sitt fulle mål (Fionda, 2005). Schapiro (I Vaha, 2008, s. 14-15) beskriver barndom i Vesten som et glass som er både halvtomt og halvfullt samtidig. Det er halvtomt fordi barna ennå ikke ses som fulle personer. De kan ikke gjøre krav på de samme rettighetene som voksne, samtidig som de heller ikke har det samme fulle ansvar som voksne. Men glasset er også halvfullt fordi barn er "objects but not full subjects of duties" (Ibid). Barn er ennå ikke personer med fullt utviklet rasjonalitet, men enheter som gradvis oppnår modenhet og til slutt tildeles fullt medlemskap i samfunnet på lik linje med voksne. Barn er personer "in becoming" (Ibid).

Perspektivet har også betydning for hvordan man forstår barns sosialisering. Siden barn ennå ikke er, men skal bli, mener Midjo (1993) at sosialiseringen blir en slags "samfunnsgjøring"

av den oppvoksende slekt. Sosialiseringen blir et normativt mål. Sosialisering forstås som en samfunnsmessig disiplineringsprosess der kulturelle strukturer utøver disiplinerende tvang, samtidig som voksne er konkrete maktutøvere ovenfor barna. De voksne må motivere og lede barna gjennom denne utviklingsprosessen slik at de med tiden blir kompetente, sosiale og moralsk voksne individer. Da barnet kan fremstå som en passiv mottaker i prosessen, har perspektivet blitt kritisert for å fremstille barna nærmest som imitatorer av de voksnes verden. Barnet ses ikke som aktivt, men som et passivt objekt for ytre påvirkning og forming (Ibid, s. 12).

Hvordan barn håndteres innenfor det presosiologiske perspektivet, mener Fionda (2005) avhenger av om barns natur anses enten som grunnleggende uskyldig eller grunnleggende ond. Der barns natur oppfattes som uskyldig, er det dominerende synet at barn gjennom oppveksten mister sin uskyld gradvis, samtidig som de tar til seg voksnes kapasiteter for ondskap og umoral. Siden barns uskyld korrumpes av de voksnes verden, tar håndteringen av dem sikte på å bevare deres uskyld så lenge som mulig. Her, som i mange humanitære organisasjoners diskurs, er hovedfokus derfor på beskyttelse. Når barns natur derimot ses som grunnleggende ond, blir håndteringen av dem mer kontrollerende og autoritær, og oppdragelsen kan sammenlignes nærmest med å temme et dyr (Ibid, s. 23-24). Jenks (Ibid, 2005) ser det første perspektivet som mest fremtredende i dagens vestlige samfunn, men finner også eksempler på at det naturlig onde ved barn fra tid til annen omfavnes, for eksempel i forbindelse med Bulger-saken som jeg vil komme tilbake til i kapittel syv.

Midjo (1993) mener synet på barn som følelsesmessige- og investeringsprosjekter, legitimerer barn som underordnede og ikke-ankjente samfunnsborgere. ”Barnet fremstår passivt og preget av ikke-rasjonalitet, av umodenhet og inkompetens, det vil si som uferdig natur” (Ibid, s. 13). Fordi alder gjøres til en sentral markeringsfaktor, befestes et syn på barndommen primært som en fysisk og biologisk modningsprosess. Slik Martineau (1997) ser det, naturaliserer vi barnet allerede fra fødselen av basert på ulike oppfatninger av hva som er naturlig og ikke. Gjennom sosialiseringen former vi barna til å bli naturlige ved å undertrykke det som konstrueres som unaturlig (Ibid, s. 227). Perspektivet gjør altså krav på å være naturlig, selv om det i hvert fall delvis stammer fra naturaliseringer av det kulturelle.

4.2. Barn som handlende subjekter

Det presosiologiske perspektivet har blitt kritisert for å bidra til en objektgjøring av barna. Som et alternativ har det derfor oppstått mer fortolkende tilnæringsmåter der barna i større grad anerkjennes som subjekter og selvstendige aktører. Her vies det også større oppmerksomhet til konteksten barna lever i, fordi utvikling ses som en prosess som ikke kan forstås uavhengig av tid og rom (Midjo, 1993, s. 14). Barndom anerkjennes uttrykkelig som sosialt konstruert og fremstilles dermed ikke verken som naturalistisk eller universalistisk. Bare gjennom barnas samhandling og forhold til andre aktører, får barndom sin mening. Barn må derfor forstås i relasjon til sin egen verden, basert på sine roller som aktive og tolkende aktører i det sosiale livet (Fionda, 2005).

I stedet for definisjoner basert på alder, finner man innenfor dette perspektivet definisjoner som fremhever det kulturelle ved barndomsbegrepet. Qvortrup (1994, s. 3) definerer for eksempel barndom på følgende måte: "Childhood is the life-space which our culture limits it to be, i.e. its definitions through the courts, the school, the family, the economy, and also through philosophy and psychology." McGillivray fremhever i enda større grad det omskiftelige ved begrepet ved å legge vekt på hvordan vi tilpasser barndomsbegrepet ut fra praktiske og normative hensyn: "Childhood is a condition which varies according to social convenience and social conscience" (I Martineau, 1997, s. 226).

Den største kontrasten til det presosiologiske perspektivet er imidlertid hvordan barn i større grad anerkjennes som aktive subjekter. Som Wartofsky (I Qvortrup, 1994, s. 3) uttrykker det: "The child is active in its own right, not simply imitatively, but as...an agent in its own construction and as naturally an agent as any adult, in the sense of agency that concerns the initiation of action by choice." Barn er altså aktører i sin egen rett. I motsetning til et mer naturalistisk perspektiv der barns umodenhet og avhengighet står sterkt, understreker Wartofsky at barn må anerkjennes som aktører som er fullt kapable til å iverksette handlinger etter egne ønsker.

Siden barndom forstås som et kulturelt konstruert begrep, er utgangspunktet at barn vokser opp til å bli kulturelle vesener. Men som Gaskins, Miller og Corsaro (1992) påpeker, lærer

ikke barn seg kultur som sådan. Hvert barn lærer seg en spesifikk kultur, med egne sett av praksiser og fortolkningsrammer unik for akkurat den kulturen. Dette får blant annet betydning for forskningsmetoder. En fortolkende tilnærming vil kreve at det individuelle barnet ikke kan studeres isolert, men at barnet og konteksten studeres sammen som et system (Ibid). Barn fødes inn i en kultur de ikke selv velger, men i stedet for en enveis påvirkning fra kulturen og de voksne, ses barna også som å påvirke sine sosiale verdener (Martineau, 1997). Gaskins, Miller og Corsaro (1992) beskriver dette som en prosess som er både kollektiv og individuell. Hvert enkelt barn skaper personlig mening ut fra ressursene tilgjengelig for dem samtidig som ressursene rundt dem er skapt av tidligere generasjoner, og gjøres tilgjengelig for barna kun gjennom andre mennesker. I daglige møter med kulturelle ressurser responderer barna på omgivelsene rundt dem. De forhandler med omsorgspersoner og jevngamle, og skaper slik sine egne opplevelser samtidig som de bidrar til produksjonen av sosial orden (Ibid). Altså understrekes det at barn ikke kun imiterer eller passivt tar til seg kulturelle ressurser, men at de velger blant dem og bruker dem på kreative måter. Derfor bidrar også barn aktivt til dannelsen av kultur. Som Qvortrup (1994) påpeker, kan implikasjonene av en fortolkende tilnærming bli at man ikke lenger kan snakke bare om én barndom, men heller flere unike barndommer. Da barns utvikling finner sted som en del av ulike kontekster der barna også aktivt former seg selv og omgivelsene rundt, blir det samtidig vanskelig å vurdere utvikling i form av faste faser.

Fortolkende perspektiv gir også mulighet til å synliggjøre og sette spørsmålstegn ved maktulikhetene som eksisterer mellom barn og voksen. En måte å tolke barn på er for eksempel å se dem som en marginalisert gruppe sosiale aktører. Barn forstås da som undertrykt i en voksensentrert verden, der barna utgjør en slags subkultur i konflikt med den dominerende voksne kulturen. Barns avhengighet og relative mangel på makt stammer dermed ikke fra naturlige mangler ved dem, men fra deres status som en minoritet og politisk undertrykket gruppe (Fionda, 2005, s. 25). Martineau (1997) mener for eksempel at lav alder i de fleste samfunn er ensbetydende med å bli stående maktesløse og sårbare overfor de voksne. Derfor ser hun det som paradoksalt at maktanalyser behandler ulikheter skapt gjennom kjønn, etnisitet og klasse, men oftest overser alder.

I en diskusjon av barnesoldaters moralske ansvar, vil de to perspektivene jeg har presentert ha ulike implikasjoner for hvordan vi holder barn ansvarlige. Da perspektivene tilbyr svært ulike måter å tilnærme seg barn som aktører, vil de være underliggende videre i avhandlingen. I neste kapittel trekker jeg dem direkte inn i diskusjonen om frivilligheten i barnesoldaters handlinger. Som jeg presiserte også i metodekapittelet, føyer mitt eget perspektiv seg først og fremst inn under en fortolkende tilnæringsmåte. Jeg mener barndom ikke kan forstås atskilt fra sin kontekst, samtidig som barn i hvert fall til en viss grad bør anerkjennes som sosiale aktører.

5. Når barn blir soldater – Tvang versus frivillighet

“Transforming a child into a fairly effective combatant is disturbingly simple. It begins with recruitment, either through abduction or ‘voluntary’ means” (Singer, 2006, s. 57).

Så langt har jeg vist to dominerende og svært ulike forståelsesmåter av barn og barndom. Men om man skal tilnærme seg en forståelse av moralsk ansvar, er det ikke tilstrekkelig å fokusere kun på egenskaper ved aktørene. En må også forstå omstendighetene aktørene handler under (Strawson, 2003). En drøftelse av barnesoldaters ansvar må derfor omhandle konteksten barna handler ut i fra. Hvordan og hvorfor blir barn soldater? Kan barnesoldaters rekruttering være frivillig? Og hva slags handlingsrom gis barna når de først er innenfor en væpnet gruppe? Barn blir soldater på ulike måter og av ulike grunner, og selv innenfor samme konflikt kan både rekruttering og behandling av barn variere avhengig av kontekst og situasjon (Wessels, 2006; Andvig og Gates, 2010). Mens noen barn rives vekk fra sine hverdagsliv og tas med makt inn i gruppene, går andre selv inn i soldattilværelsen med egne motiver og behov.

I dette kapittelet gis en analyse av barns rekruttering og sosialisering som soldater. Mens jeg tidligere har sett på mer bakenforliggende årsaker for væpnede gruppers rekruttering av barn, vil jeg her konsentrere meg om det Andvig og Gates (2010) kaller for “tilbudssiden” ved rekruttering. Det er altså faktorer som påvirker barnas risiko for å havne i væpnede grupper som belyses. Jeg vil behandle tvangsrekruttering og en del av de risikofaktorene og motivene det vises til når man forsøker å forklare barns ikke-tvungne deltakelse i væpnede grupper. Tvang og frivillighet er imidlertid kategorier som ikke alltid er fruktbart å holde atskilt når det gjelder rekruttering av barnesoldater. Akkurat som oppfatninger rundt barn må tolkes i sammenheng med lokale normer og kulturer, må også barnas liv og valg settes inn i en tilsvarende kontekst. Konflikt og fred skaper ulike moralske forhold, og grunnlaget handlinger baseres på, er ulikt i de to situasjonene (Honwana, 2005, s. 49). Konflikter innskrenker barnas valgmuligheter, og handlingsrommet er ofte lite både før og etter rekruttering. Imidlertid er tvang og frivillighet et godt utgangspunkt for en analytisk drøfting av barns vei inn i militære grupper, og jeg har derfor valgt å skille mellom kategoriene i de to første kapitlene. Etter en redegjørelse for rekrutteringsprosessene følger så en drøftelse av barns reelle grad av frivillighet i den ikke-tvungne rekrutteringen, før jeg ser nærmere på sosialiseringen og treningen barn gjennomgår etter rekrutteringen. Denne delen avsluttes så

med en oppsummering av barns valgfrihet og handlingsrom innenfor rammene av Michel de Certeaus (1984) teori om den taktiske aktøren.

5.1. Når krigen velger barna – Tvungen rekruttering

"The rebels told me to join them, but I said no. Then they killed my smaller brother. I changed my mind" (L., syv år, sitert i Singer, 2006, s. 3).

Ved tvungen rekruttering kan det stilles få spørsmålstegn ved barns frivillighet og grad av valg. Her er barnas egne ønsker og behov på ingen måte en faktor, og virkeligheten kan brått snus fra hverdagsliv til et liv som soldat. Typisk kan tvungen rekruttering foregå på steder hvor mange barn er samlet, og hvor de samtidig er sårbare ved at mange ikke er sammen med omsorgspersoner. Aktuelle steder er store stadioner, busser, kirker og moskeer, og særlig utsatt er skoler, barnehjem og flyktningleirer (Singer, 2006, s. 58-59).

Ved bortføringer blir barna hentet mot sin vilje av soldater som har sett dem ut som passende rekrutter. Om barnet eller familien motsetter seg bortføringen, kan de stilles ovenfor et valg mellom å bli med gruppen eller å bli drept, eventuelt å få noen av sine nærmeste drept (Singer, 2006, s. 57-61). I noen tilfeller følger også direkte voldsutøvelse med bortføringen, som det en tidligere soldat i opprørsgruppen *The revolutionary united front* (RUF) i Sierra Leone opplevde: "The rebels entered our farm and captured my father and mother and killed them in front of me. After killing both my parents I was commanded to carry looted items on my head and follow them" (Sitert i Denov, 2010, s. 97). Ved gjennomgang av fortellinger om bortføringer, finnes imidlertid tallrike eksempler på at gruppene ikke trenger verken å bruke eller true med fysisk makt. Frykten i seg selv virker å være trussel nok. En jente forteller at opprørere kom hjem til familien hennes og valgte henne ut blant hennes søsken. Hun ble med dem: "Who would dare refuse? Not even if you were mad...I did not know what we were heading for and what they wanted to do with me. I was in total fear" (Sitert i Denov, 2010, s. 97).

I tillegg til bortføringer, benytter væpnede grupper seg også av masserekruttering og rekruttering etter kvoter. Masserekruttering kan foregå ved at soldater går gjennom offentlige steder som markeder eller gater og nærmest fanger barn, eller at institusjoner som barnehjem, skoler og flyktningleirer raides (Wessels, 2006, s. 40). Steder som i utgangspunktet er ment å beskytte barn, utnyttes dermed bevisst av væpnede grupper nettopp fordi mange av disse barna er særlig sårbare. Achvarina og Reich (2010) hevder faktisk at graden av sikkerhet rundt flyktningleirer vil være avgjørende for antall barnesoldater i et geografisk område. De argumenterer for at barn vil utgjøre en høyere andel av væpnede grupper der flyktningleirene er sårbare for infiltrasjon eller raiding av militære fraksjoner.

Når barn rekrutteres etter kvoter, betyr det at lokale myndigheter er involvert i rekrutteringen. Personer i offentlige posisjoner kan for eksempel presses til å handle som agenter for de militære gruppene (Wessels, 2006; Honwana, 2006). Honwana (2006) fant at det blant annet i Angola var rapportert tilfeller av lokale høvdingers (*sobas*) involvering i rekrutteringen av barn. En tolvåring fortalte henne at *sobaen* måtte skaffe soldater til opprørsgruppen *The national union for the total independence of Angola* (UNITA), og derfor ba lærerne i landsbyen om å skaffe ham barn (Ibid, s. 56). I noen tilfeller var det derfor lærere eller foreldre som måtte gi sine elever og barn til *sobaen*, som deretter ga dem videre til den væpnede gruppen. ”UNITA asked the *sobas* to give a certain number of boys (periodically). Parents were responsible for encouraging the boys to stay with UNITA, and to return them if they escaped. If they escaped and were not returned to the *soba*, the families would suffer” (Sitert i Honwana, 2006, s. 56).

Familier kan også involveres direkte i tvangsrekrutteringen, som i Sri Lanka hvor opprørsgruppen LTTE truer med å jage hele familier på flukt om de ikke overgir et barn. Både foreldre og barn kan dermed gi etter for presset for å beskytte sin familie (Wessels, 2006, s. 42). I noen tilfeller vil det å overgi et barn også kunne oppfattes som en metode for å beskytte både barnet og slekten for øvrig. Våpen kan gi barn mulighet til å beskytte seg selv og sin familie, og en væpnet gruppe kan gi tilgang på mat, klær og husly som familien selv ikke alltid kan tilby barnet (Honwana, 2006, s. 57). Det finnes også tilfeller der desperasjon og fattigdom får familier til å selge sine barn til militære grupper (Vargas-Baron, 2010, s. 208).

Tvungen rekruttering rammer imidlertid ulikt. Rekruttererne velger gjerne barn ut fra fysisk størrelse og evne til å bære våpen, eller ofte utseende når det kommer til jenter (Wessels, 2006). Men først og fremst er det vanskeligstilte og fattige barn som rammes – barn i flyktingleirer, på barnehjem eller gatebarn. Det er marginaliserte barn som mangler beskyttelsesmurer rundt seg (Singer, 2006; Wessels, 2006). "Before war erupts, children from lower socio-economic classes carry a heavy burden of poverty and social exclusion. When the war erupts, they may carry the added burden of being forced into the fighting" (Wessels, 2006, s. 41). Marginaliserte barn har større sannsynlighet for å bli ofre for tvungen rekruttering nettopp fordi de oftere befinner seg på offentlige steder hvor rekrutteringen rammer hardest. Kynisk nok vil også bortføring av hjemløse barn skape mindre oppmerksomhet og furore enn barn som forsvinner fra sine hjem og familier (Singer, 2006, s. 59). Mer ressurssterke familier vil samtidig ha større muligheter til å beskytte sine barn, for eksempel ved å sende dem ut av landet eller ved å betale fattige familier for å sende sine barn i deres sted (Wessels, 2006, s. 42).

Som ved de fleste tall på barnesoldater, er det uklarerhet rundt graden av tvangsrekruttering. Studier viser at tvangsrekruttering er utbredt, men samtidig at majoriteten av barnesoldater ikke rekrutteres med direkte tvang (Brett og Specht, 2004, s. 1). Det virker å være store regionale forskjeller, og Denov (2010) fant for eksempel at samtlige barn hun intervjuet i Sierra Leone rapporterte at de hadde startet som barnesoldater ved en form for bortføring. Fokus kun på tvangsrekruttering gir likevel et skjevt bilde av situasjonen. Perspektivet fanger ikke opp barn som ikke rekrutteres med tvang, men som likevel deltar i militære grupper.

5.2. Når barna velger krigen – Ikke-tvungen rekruttering

Å kalle ikke-tvungen rekruttering for frivillig er kontroversielt, og i mange tilfeller også problematisk. Rekruttering uten direkte tvang har jeg derfor valgt å kalle ikke-tvungen rekruttering. For akademia strides om barns motivasjon for å delta i væpnede grupper, og særlig gjelder stridighetene om barn kan tilskrives en status som aktive aktører i valgene de tar. Et flertall barnesoldater blir faktisk med i væpnede grupper uten noen form for direkte tvang (Brett og Specht, 2004; Rosen, 2005), og ifølge Singer (2006, s. 61) tyder estimer på at omtrent to av tre barn tar en form for initiativ for å bli rekruttert til væpnede grupper.

Barns motivasjon for å melde seg til væpnede grupper er fremdeles et uutforsket felt, og det trengs fremdeles mer kunnskap fra barna selv om deres bakgrunn, motivasjon og forklaringer på hvorfor de søker et liv som soldat. Jeg vil her drøfte en del av de risikofaktorer det vises til i ulike forståelser av barns ikke-tvungne deltagelse i krig. Dette er faktorer som kan påvirke valgene deres, men som samtidig ikke utgjør direkte årsaker i kausal forstand. En rekke av risikofaktorene er til stede i millioner av barns liv, uten at alle ender som soldater. For å forklare kompleksiteten bak den ikke-tvungne rekrutteringen, tilbyr Brett og Specht (2004, s. 4) en modell av tre nivåer med faktorer som virker sammen og påvirker hverandre, og som de ser som like avgjørende for barnas vei inn i væpnede grupper. Det første nivået består av generelle miljømessige faktorer som de mener vil være til stede for de fleste barn som involveres i væpnede grupper. Bakgrunnene er felles for mange barnesoldater, selv om de spesifikke miljøfaktorene ikke vil være like for alle. Dette er faktorer på makronivå som konflikt, fattigdom og sult. Neste nivå består av faktorer i barnets personlige historie som kan få noen til å oppsøke grupper, mens andre som deler tilsvarende miljømessige faktorer, ikke gjør det. De trekker her frem faktorer mer på mikronivå, som negative familiesituasjoner eller identifikasjon med politiske saker. Det siste og like avgjørende nivået, ser de å utgjøres av en kritisk hendelse eller situasjon som påvirker selve bestemmelsen om å bli med en væpnet gruppe. Opplevelsen av plutselig å stå arbeidsledig eller uten skole, eller brå tap av familiemedlemmer er faktorer de mener påvirker en slik beslutning (Ibid).

Gjennom sine intervjuer viser Brett og Specht (2004) et mer komplekst bilde av hvordan en rekke faktorer forankret i reelle erfaringer relateres til, og påvirker hverandre over tid. De tre nivåene mener de forklarer hvorfor for eksempel ikke fattigdom i seg selv kan sies å være årsaken til ikke-tvungen rekruttering. For selv om fattigdom skaper sårbarhet for rekruttering, kan ikke fattigdom utgjøre den eneste årsaken. Med bakgrunn i sin forklaringsmodell, mener de at det ikke finnes en eller to generelle årsaker til ikke-tvungen rekruttering. "The precise combination of factors that lead in each individual case to this decision is unique" (Ibid, s. 4). Forklaringene er ikke generelle, men finnes i det enkelte individets unike erfaringer og historier.

Intervjuer med tidligere barnesoldater innebærer imidlertid at både forskeren og barnet selv i ettertid forsøker å analysere og finne forklaringer på hendelser som ligger i fortiden. Men å analysere og identifiserer konkrete faktorer eller hendelser som har ført til en spesiell handlemåte heller enn en annen, er uunngåelig vanskelig, og nok heller ikke fullt ut mulig. ”Few things in life are so clear-cut that there is one single explanation for them; an individual may give several explanations for a particular action or omission for this very reason” (Brett og Specht, 2004, s. 9). Til tross for at slike undersøkelser alltid vil forbindes med en viss usikkerhet, må vi likevel lytte til barnas fortellinger og fortolkninger. Mennesker har ofte behov for å finne forklaringer på det som virker annerledes og uvant, samtidig som man aldri kan vite helt sikkert hva som har ført dem dit. De aller fleste søker knagger som kan hjelpe dem å forstå hvem de er, og Finstad mener at det blir for kynisk ikke å lytte til slike fortellinger og fortolkninger (Finstad, 1990, s. 48-50). Barnas beskrivelser kan være preget av hvordan de ønsker å fremstilles seg selv, eller hva slags forventninger de tror forskeren har til dem som informanter. Hvis forskeren assosieres med NGOer, kan dette for eksempel gi svar som barnet tror slike organisasjoner vil høre. Selve intervjusituasjonen kan i tillegg fungere som en meningsskapende situasjon for barna ved at de kan prøve ut ulike tolkningsrammer og perspektiver på det de har opplevd. Slik kan deres egne forståelsesmåter forandre seg over tid (Thagaard, 2009, s. 103-106). Men selv om vi aldri kan vite helt sikkert, må vi la andre få rammer til å fortolke sine egne liv. Forskeren kan lytte og bruke sitt faglige kjønn til å tolke den enkeltes forståelsesmåter og representasjoner (Finstad, 1990, s. 48-50).

Jeg har valgt å ikke skille mellom de tre nivåene på samme måte som Brett og Specht (2004), men behandler dem under ett, inndelt etter følgende fem kategorier: i) “Når konflikt er en del av hverdagen”, ii) “Fattigdom”, iii) “Barn uten framtidsutsikter”, iv) “De nære personers innflytelse” og v) “Ønsker om å kjempe for en sak.” Under hver kategori finnes det både push- og pullfaktorer, der push- faktorer er negativer som barna flykter fra, og pull- faktorer insentiver som heller trekker dem mot gruppene. Som det imidlertid raskt vil fremgå, er dette idealtypiske kategorier som ikke er atskilt fra hverandre, men sammenvevd i et broderi der flere faktorer virker sammen og påvirker hverandre. En del barn ser det å bli med i væpnede grupper som nødvendig for å overleve, men det kan også ses som en mulighet – en måte å oppnå ting de ellers ikke kunne ha oppnådd i det sivile samfunnet. I sin analyse av geriljagruppen FARC i Colombia, understreker Gutierrez-Sanin (2010, s. 136) at den eneste måten å forstå barns deltagelse i gruppen på, er å ta i betraktning både push- og pullfaktorer.

Når konflikt er en del av hverdagen

"I knew of the war from the time I was a small child. I knew the world of war only" (Ajita, Sri Lanka, sitert i Brett & Specht, 2004, s. 11).

Den mest åpenbare, men kanskje noe neglisjerte risikofaktoren for barns deltagelse i krig, er nettopp krigen selv. For mange barn utkjempes ikke konflikter langt borte, men de er rundt dem i deres daglige liv. Kanskje kjenner de ikke noe annet enn krig, eller krig oppleves som like normalt som fred. Det er ikke slik at barn flest oppsøker krig for å bli med i væpnede grupper (Brett og Specht, 2004; Wessels, 2006), for som Wessels uttrykker det, så er det ikke barna som kommer til krigen, men krigen som kommer til dem (Wessels, 2006, s. 43).

Når konflikt er en del av hverdagen, påvirker den også barns erfaringer og den sosiale konteksten hvor de utvikler seg. Krig skaper først og fremst usikkerhet og utrygghet. Staters evne til å beskytte sine innbyggere svekkes, væpnede grupper kan angripe og plyndre landsbyer ustraffet mens ordninger som er til for å skaffe mat, vann, husly og helse svekkes eller ødelegges. Krig påvirker allerede svekkede stater og gjør dem ute av stand til å dekke innbyggernes grunnleggende behov. Krig er også den primære årsaken til at barn kommer bort fra sine omsorgspersoner, eller ender opp alene fordi foreldre eller annen familie er drept (Boyden, 2003; Brett og Specht, 2004; Wessels, 2006). Separate barn regnes for å ha økt risiko for all form for utnyttelse, og de er spesielt sårbare både for tvungen og ikke-tvungen rekruttering (Brett og Specht, 2004, s. 25). For mange kan en væpnet gruppe bety eneste håp for mat, et sted å sove eller beskyttelse mot overgrep.

Krig kan influere barns handlinger ved også å ha en moralsk påvirkning. Selv om voldshandlinger aksepteres i ulik grad fra samfunn til samfunn, er drap generelt ansett som et ekstremt skritt kun reservert for helt spesielle tilfeller. Men når voldelige handlinger blir dagligdags, kan vold samtidig normaliseres slik at verdien av menneskelivet kanskje ikke læres for de som ikke kjenner noe annet (Honwana, 2006; Wessels, 2006). Utas (2005, s. 412) mener den ekstreme usikkerheten som regjerer i konfliktsoner, skaper moralsk tvetydighet slik at både soldater og sivile utfører oppgaver de aldri ville ha gjort under normale omstendigheter. I Liberia var for eksempel sivile i nær kontakt med væpnede grupper for beskyttelse og økonomisk overlevelse, slik at man vanskelig kunne snakke om en gruppe

sivile klart atskilt fra de militære. Sivile bar våpen, tok del i handel med stjålet gods og støttet soldatene på ulike måter (Ibid). Selv om voksne kan *snakke* i fredelige termer ovenfor barna, lar barna seg også påvirke av de voksnes handlinger. De ser soldatene med våpen, deres makt og voldelige konfliktløsninger (Wessels, 2006). Vold skaper behov for beskyttelse, og når stat eller familie ikke lengre kan tilby den nødvendige beskyttelsen, kan barna se våpen og vold som både nødvendig og legitimt. En væpnet gruppe kan i mange tilfeller tilby et barn følelsen av beskyttelse og evnen til å forsvare seg mot tilfeldige overgrep (Brett og Specht, 2004, s. 10).

Wessels (2006) mener barn som vokser opp i krigssoner typisk kan føle seg maktesløse. Mange klarer ikke å dekke de grunnleggende nødvendighetene og står uten muligheter til å forbedre sine liv. Deltagelse i væpnede grupper kan ikke bare gi beskyttelse, men også en følelse av makt. Marginaliserte barn kan oppnå makt og respekt som de ellers aldri ville ha opplevd. Som en ung mann forteller: [N]o one messes with you when you have a gun” (Sisert i Honwana, 2006, s. 58). Samtidig er det også en spenning assosiert med det militære. Barnesoldater nevner ofte at de føler seg sterke når de bærer våpen, og særlige gutter i tenårene kan oppsøke gruppene for å oppleve spenningen assosiert med kamphandlinger (Wessels, 2006). I noen tilfeller virket deltagelsen å være motivert mest av muligheten til å bære våpen og militært utstyr. Det militæres tiltrekningskraft på mange barn kommer for eksempel tydelig frem i denne guttens uttalelse: ”...I just wanted to be a soldier. I was attracted by the Karenni soldiers when I saw them in the village. I think soldiers are very beautiful. It makes me want to join the army” (UNICEF sitert i Wessels, 2006, s. 52).

Selv om krig utgjør en grunnleggende risikofaktor, skaper krig samtidig grobunn for andre negative miljøfaktorer som fattigdom, ødelagte familier og stengte skoler. Ifølge Boyden (2003, s. 344) er det ikke uvanlig at barn forteller om familieproblemer, kriminalitet, manglende sikkerhet og mobilitet som mer utbredt og vanskelig enn selve volden mellom de stridende partene. Men kanskje viktigst av alt gir krig mulighet til å delta i krig (Brett og Specht, 2004, s. 10). Hvis livet er vanskelig, er krigen kanskje den mest åpenbare fluktruten.

Fattigdom

"I wanted to get food for my family, but they never gave it to me. And I wanted to protect my family" (UT, fjorten år, sitert i Human rights watch, 1994, s. 27).

Ikke bare tvungen rekruttering rammer ulikt over sosiale lag, men også ikke-tvungen rekruttering gjør det. Fattigere barn er overrepresentert blant barnesoldater (Brett og Specht, 2004; CSUCS, 2008; Vargas-Baron, 2010). Machel (FN, 1996) argumenter for fattigdom som en av hovedårsakene til at barn melder seg som soldater, og Brett og Specht (2004, s. 3) fant at fattigdom også var svaret de fikk når de spurte hjelpearbeidere om årsakene bak barns rekruttering. Fattigdom gir i utgangspunktet få muligheter til sosial klatring, og krig kan forsterke dette ytterligere gjennom å bidra til økt arbeidsledighet og misnøye blant folket (Brett og Specht, 2004, s. 15). Da arbeidsledigheten ofte er høy i krigssoner, kan løfter om betaling og mat lokke både barn og voksne til væpnede grupper. Grunnet sin involvering i narkotikamarkedet, kan for eksempel paramilitære grupper i Colombia tilby gode penger. Gutierrez-Zanin (2010) mener derfor at økonomi er det sterkeste motivet for barn som blir med disse gruppene, heller enn opprørsgrupper som FARC som ikke tilbyr penger. Desperate situasjoner kan også få familier til å tilby sine barn til væpnede grupper enten fordi de selv ikke evner å ta vare på dem, eller fordi penger og tyvgods barna bringer hjem er et sårt trengt gode for de som sliter med å få endene til å møtes. Men som Wessels (2006) påpeker, er det mange barn som aldri får betalingen de blir lovet, og når de gjør det, går pengene i mange tilfeller til å forsørge familien.

Siden de aller fleste fattige barn ikke blir soldater, indikerer dette som Brett og Specht (2004) hevder, at fattigdom ikke kan være verken den eneste eller viktigste faktoren bak barns rekruttering. Achvarina og Reich (2010) fant for eksempel at fattigdomsrater isolert sett sier lite om et land vil ha barn som deltagere i væpnede konflikter. Likevel kan fattigdom være en nøkkelfaktor bak ikke-tvungen rekruttering. På lik linje med krig, kan fattigdom påvirke og forsterke andre risikofaktorer. Fattigdom skaper ikke barnesoldater, men har stor innflytelse på barnas liv gjennom måten den virker sammen med andre negative miljøfaktorer.

Barn uten fremtidsutsikter

”Education does not lead to employment, so why bother? The State no longer recruits, you have a Ph.D. and you are a taxi man!” (Albert, Congo-Brazzaville, sitert i Brett & Specht, 2004, s. 21)

Mange barnesoldater har aldri gått på skole, eller de har droppet ut i tidlig alder (Vargas-Baron, 2010). Noen barn blir tatt ut av skolen fordi familien trenger dem hjemme eller fordi de ikke har økonomi til å holde dem der. I andre tilfeller er det krigen som ødelegger skolene eller bringer lærere eller barna selv på flukt slik at de ikke lenger har noen skole å gå til. Uten skole er utsiktene til jobb og en bedre fremtid dårlige. Mange barnesoldater er analfabeter, de står uten arbeidstrening og mangler en følelse av tilknytning både til sine lokalsamfunn og nasjonen som sådan (Vargas-Baron, 2010, s. 208). På grunn av krig og dårlig økonomi kan arbeidsledighet virke uunngåelig. Og uten en skole eller jobb å gå til, må barna fylle tiden sin med noe. *”If they are not involved in either education or employment, what are young people going to fill their time, to support themselves or their families, and to give meaning to their lives?”* (Brett og Spench, 2004, s. 15).

Knyttet til manglende skolegang og arbeid ligger ønsker om utdanning, jobb og ferdigheter. Hvis skolegang ikke er tilgjengelig, kan barna se etter andre arenaer for å utvikle evner og kompetanse. Væpnede grupper kan tilby barn ferdigheter og muligheter som ofte ikke finnes i det sivile samfunnet. En 16-årig tidligere kommandør i opprørsgruppen RUF, fortalte Wessels (2006) at han var stolt over det han hadde lært seg: *”I’m proud of what I learned – how to speak to groups, organize people, command, use weapons. I never got those from [the] government.... If I had it to do again, I’d join again”* (Sitert i Wessels, 2006, s. 50).

Skolegang er imidlertid et tveegget sverd. I mange tilfeller fungerer skoler også som rekrutteringsarenaer for væpnede grupper. Skolegang påvirker og former forståelsesmåter og holdninger hos de unge, og brukes derfor aktivt av militære- og politiske grupper for å fremme deres saker (Vargas-Baron, 2010). I slutten av 1980 og begynnelsen av 1990 var for eksempel utdanningscenteret i Afghanistan styrt av *mujahideen*. De produserte en rekke lærebøker som ble tatt i bruk da Taliban senere kom til makten. Bøkene oppfordret til vold for islam, og illustrerende fant Singer (2006, s. 67) mattebøker med oppgaver der regnestykket

besto av å beregne tiden fra en kules utgang fra våpenet til den traff en russisk soldats hode. Vel så viktig som skolegang, er derfor hvordan barna behandles på skolen, hva de faktisk lærer og ikke minst hvem som utformer utdanningen. Brett og Specht (2004) fant at flere av barnesoldatene de intervjuet hadde droppet ut av skolen, enten fordi de mistriivdes, eller de hadde blitt kastet ut på grunn av uakseptabel oppførsel. I noen tilfeller var læreren en direkte faktor i barnas motivasjon for å delta i væpnede grupper (Ibid).

De nære personers innflytelse

"I was brought up with the army. My dad used to be in the Engineers. So all my life, I'd been on pad estates [army housing estates], living with the army, basically. [...] I just took it as normal" (Andrew, United Kingdom, sitert i Brett & Specht, 2004, s. 11).

Familie, venner og lokalsamfunn utgjør et sosialt nettverk som har mye å si for de unge og valgene de tar. De utgjør barnas primærrelasjoner og har en helt spesiell innflytelse og påvirkning på barna (Christie, 1997, s. 92). For noen kan involvering i militære aktiviteter være en del av familielivet. Kanskje er andre familiemedlemmer deltakere i væpnede grupper slik at et liknende valg blir både naturlig og attraktivt også for barna. I andre tilfeller støtter og motiverer familien barna til å kjempe for en sak de identifiserer seg med. Samtidig er ikke all påvirkning fra voksne like bevisst. Voksne, som under normale omstendigheter er forventet å veilede barna som positive forbilder, kan under krig måtte bryte sine moralske koder for i det hele tatt å overleve. De kan involveres i vold, kriminalitet eller samarbeid med ulike militære fraksjoner (Boyden, 2003, s. 352). I mangel av positive og sterke rollemodeller i nærmiljøet, snur noen barn seg til militæret for nye forbilder. I Liberia ble for eksempel jentene i opprørsgruppen *Liberians united for reconciliation and democracy* (LURD) rollemodeller for mange unge jenter på grunn av deres styrke og respekt (eller frykt) i samfunnet. Sterke kvinnelige rollefigurer sto ofte i direkte kontrast til posisjonen de fleste unge jentene befant seg i (Utas, 2005, s. 405).

De nærmeste kan også være kjernen til at det oppstår hevnønsker hos barna. Noen barnesoldater er overlevende etter massakrer på familiemedlemmer, og mange har opplevd eller blitt vitner til vold, massakrer og ødeleggelser (CDI i Singer, 2006, s. 64). Ifølge Singer (2006) rammes mange barn som har opplevd store tap av det som betegnes som *survivors*

guilt. Barna kan oppleve at de har gjort noe galt ved å overleve der andre ikke gjorde det. Det kan slik oppstå hevnønsker hos barn, og særlig sterke, mener Singer slike hevnønsker kan bli i det han betegner som skamkulturer der ære og skam overgår de fleste andre prinsipper. Barn som har mistet noen nære, kan dermed føle at de ikke er noe verdt før de har hevnet tapet på personene de har mistet (Ibid, s. 65). Gjennomgående virker ønsker om hevn å springe ut fra viktimisering. Emmanuel Jal (2009), som ble en del av opprørshæren i Sudan, sporer for eksempel sitt sterke hat for fienden tilbake til en tidlig hendelse der han så sin mor bli slått av en araber: "Looking back, I can see that the seed of hate was sown inside me that day (...) I was too young to give the feeling a name, but each time I thought of what the man and his kind had done, I felt my stomach twist and my heart beat faster" (Ibid, s. 6).

En familie er ikke nødvendigvis bare positivt. Vold i hjemmet øker alltid med konflikter, og fattigdom kan forverre situasjonen ytterligere. Mange barnesoldater kommer fra ødelagte hjem, og flere har blitt misbrukt emosjonelt, fysisk eller seksuelt av omsorgspersoner som foreldre eller lærere. Da barnemishandling ofte kobles sammen med annen vold i hjemmet, antar Vargas-Baron (2010, s. 207) at mange nok også har sett sitt sin mor bli slått og mishandlet. Det finnes derfor barn som kan se en væpnet gruppe som et bedre alternativ enn familien de lever i. Samtidig spiller gruppepress en viktig rolle. Barn som allerede er med i væpnede grupper, kommer gjerne bort til andre barn og viser frem sine nye uniformer og våpen. Dette kan gjøre det fristende for marginaliserte barn å følge etter dem for å oppnå det samme (Singer, 2006, s. 67-68).

Ønsker om å kjempe for en sak

I joined "to liberate our people, because innocent people were being killed" (BL, femten år, sitert i Human rights watch, 1994, s. 26).

Gjennom sosialisering erverver barna seg sitt samfunns kulturelle og sosiale mønster. Normer og allmenne verdier internaliseres. Mannheim (I Frønes, 2003, s. 22) skiller mellom denne barndomssosialiseringen og en senere orienteringsfase der barna opptrer mer som søkende subjekter. Gjennom spenningen mellom kulturelle mønstre og barna som subjekter, mener han de unge generasjoners sentrale livsoppfatninger dannes (Ibid). Å vokse opp i et samfunn er også å utvikle en identitet formet av språk, kultur, etnisitet, religion og politikk (Wessels,

2006, s. 53). I konfliktrammede samfunn er imidlertid politikk og identitet omstridte tema, og mange kan lære å forme sin identitet i opposisjon til en fiende. Politiske ledere kan utnytte og manipulere etniske, religiøse eller regionale spenninger for slik å fremme sin egen agenda. I slike delte samfunn, mener Wessels (2006) at barn har en særlig risiko for å bli soldater fordi både familiene og lederne deres lærer dem å fortsette kampene. Barn blir tidlig fortalt de viktigste syndene fienden har begått mot dem som gruppe. Dette kan skape følelser av viktigmisering som igjen nærer frykt og ønsker om hevn. Voksne oppfordrer gjerne barna til å kjempe og legger vekt på ansvaret de har for å beskytte familien og den kollektive identiteten (Wessels, 2006). Media er i mange tilfeller eneste kilde til informasjon om konflikter og kan misbrukes til å forsterke eksisterende spenninger. Noen ganger brukes media direkte til rekruttering. Under folkemordet i Rwanda ble blant annet radio brukt aktivt for å spre løgnhistorier og negative bilder av tutsiene (Brett og Specht, 2004). Som jeg vil vise i neste kapittel, virker medias fremstillinger generelt å ha stor påvirkningskraft på mange barns forestillinger om krig og konflikter.

Barn som har opplevd undertrykkende handlinger for eksempel fra politi eller væpnede grupper, kan føle behov for å kjempe mot et undertrykkende regime (Brett og Specht, 2004, Wessels, 2006, s. 49). I slike situasjoner kan barn se muligheten til å delta i kamper som rasjonell og meningsfylt. Kultur og tradisjon regulerer blant annet hvem som tillates å kjempe og ikke og hva som er akseptable nivåer av vold i et samfunn. Der normene tillater barna å kjempe, kan væpnet kamp gi mening og skape solidaritet med andre som kjemper for samme sak. Deltagelse i konflikten kan gi dem følelsen av å bidra og ofre seg for gruppens kamp. Propaganda kan tale til barns idealisme og gi følelse av retning på et punkt der unge søker mening og styring i livet (Wessels, 2006, s. 52-53). Når barn oppgir politiske eller rettferdighetsorienterte motiver for rekruttering, antyder dette at barn kan ha en sterkt utviklet rettferdighetssans, samt at de kan opptre som politiske aktører ved å kjempe for en sak de tror på. Også ønsker om hevn over tapte familiemedlemmer kan tolkes som å springe ut fra en rettferdighetsorientering, men da med sterkt følelsesladde undertoner. Betydningen av ideologi kommer for eksempel tydelig frem i Punamakis (I Boyden, 2003, s. 354) studie av israelske jødiske barn. Barna ga uttrykk for at krig generelt var negativt og skapte lidelse, men at akkurat krigen mellom Israel og palestinerne var nødvendig for å skape sikkerhet og for å straffe fienden. Punamaki konkluderer at en sterk ideologisk tilknytning kan undergrave moralske dilemma om tema som krig og vold (Ibid).

Som jeg har vist i kapitlene ovenfor, havner barn som soldater gjennom direkte tvang, men også gjennom påvirkninger fra samfunnet rundt dem og beslutninger de selv tar. Jeg har belyst noen av de faktorene som kan påvirke barns veier til deltagelse i væpnede grupper. Dette er faktorer som varierer med ulike kontekster og individer, men som også er en del av et større system av utnyttelse og vold. Bakgrunnen til disse barna er likevel ikke helt unike for både Wessels (2006) og Brett og Specht (2004) argumenterer for at liknende faktorer påvirker unge menneskers valg om å delta i militære styrker også utenfor krigssoner. I Storbritannia og USA kommer majoriteten av militærrekruttene nettopp fra de fattige, marginaliserte og maktesløse lagene i samfunnet. Wessels (2006, s. 55-56) understreker ironien i at barn fra de rikeste landene i verden, verver seg til militæret av tilsvarende grunner som de fra de mest fattige landene. Samtidig er ikke britiske eller amerikanske barn fra konfliktsoner, og til tross for likheter, har barnesoldater fra krigsrammede land erfaringer som man i fredstid forhåpentligvis aldri vil oppleve. I det følgende kapittelet vil jeg derfor drøfte disse barnas virkelige grad av frivillighet og valg, og om de faktisk tar aktive valg heller enn kun responderer på situasjonene rundt dem.

5.3. Hvor frivillig er den ikke-tvungne rekrutteringen?

Det kan stilles få spørsmål ved frivilligheten til barn som opplever tvangsrekruttering. Valget deres er som oftest ikke til stede i det hele tatt, eller det står mellom liv og død. Det er først og fremst den ikke-tvungne rekrutteringen som skaper debatt om barns grad av valg, ansvar, frihet og deltagelse i sin egen, men også i andres skjebne. Spørsmålet er i hvor stor grad man egentlig kan si at disse barna har valgt å gå inn i væpnede grupper. Og ikke minst hva slags grunnlag et slikt valg eventuelt baserer seg på.

Som gjennomgangen av risikofaktorene viste, virker frivillighet og tvang å være intrikat forbundet når barn melder seg som soldater. Strukturelle faktorer som påvirker og gjør barnas liv vanskelig, skaper samtidig grobunn for tanker og håp om at det kanskje kan finnes et bedre liv, eller i hvert fall et mindre vanskelig liv. Krig kompliserer skillet mellom tvang og frivillighet ytterligere. Konflikten utviser ofte kulturelle, legale og sosiale grenser mellom kjønn, klasse og alder (Rosen, 2005, s. 137) slik at både voksne og barn går inn i roller de

normalt ikke ville hatt i fredstid. Fordi borgerkrig er kjennetegnet av nærhet og i stor grad rammer sivile, kan det nærmest virke umulig å unngå konflikten uavhengig om barna er utenfor eller innenfor en væpnet gruppe (Honwana, 2006, s. 50). Og selv om væpnede grupper ikke benytter direkte tvang i sin rekruttering, kan de likevel benytte andre mer indirekte mekanismer for å overtale barn til å støtte dem. Sosialt press, lovnader om fysisk beskyttelse, tilgang til mat og sikkerhet, mulighet for hevn og for eventyr er alle insentiver grupper benytter seg av for å overtale barn til rekruttering (Ibid, s. 37). Å klassifisere barnesoldater i rene kategorier av tvang og frivillighet er dermed problematisk. Likevel er det forskjeller i rekrutteringen; barn som rekrutteres med tvang fratras alle muligheter for valg og selvbestemmelse, mens barn som havner i militære grupper uten direkte tvang, på et tidspunkt virker å ta en form for beslutning.

I mitt materiale kan jeg trekke opp et grovt skille mellom litteratur som faller inn under det Rosen (2005, s. 9) kaller den humanitære diskurs og litteratur som stiller seg i en noe mer nyansert posisjon. Skillet går mellom de som anser barn som i hovedsak tvunget inn i militære grupper også der de ikke er tvangsrekruttert, og de som åpner for at barna til en viss grad utviser rasjonalitet og valg til tross for svært vanskelige situasjoner (Se f. eks Denov, 2010; Honwana, 2006; Wessels, 2006). I de tre følgende delene vil jeg drøfte barnesoldatens grad av frivillighet i sine beslutninger om å delta i væpnede grupper. Jeg bringer inn barndomsperspektivene jeg presenterte i kapittel fire og ser på betydningen av de to forståelsesmåtene i tolkningen av barnesoldatens grad av valg og frivillighet. Avslutningsvis forsøker jeg å forene de to perspektivene for en mer nyansert fremstilling.

Barn som styrte objekter

I sin analyse av humanitære organisasjoners diskurs rundt barnesoldater, fant Macomber (2011) at organisasjonene til tross for anerkjennelse av ikke-tvungen rekruttering, likevel fremstilte barna mer som objekter som noe hender med, enn som aktive subjekter.⁵ Strukturelle faktorer ble vektlagt så tungt at disse ble ansett nærmest å dytte eller trekke barna inn i gruppene. Macomber konkluderer at barna ble fremstilt som ute av stand til å velge noe annet ut fra omstendighetene, eller som uten valgmuligheter overhodet (Ibid, s. 24-25). Blant de akademiske bidragsyterne kommer Singer (2006) nærmest en slik forståelse. Han skiller

---

⁵ Macomber (2011) gjennomførte en diskursanalyse av utvalgt materiale hos organisasjonene Amnesty International, Redd Barna, Human rights watch (HRW) og Coalition to stop the use of child soldiers (CSUCS).

seg ut som en klar motstander av å beskrive barns deltagelse i væpnede grupper som frivillig. I likhet med mange humanitære organisasjoner, ser Singer barns deltagelse først og fremst som drevet av krefter barna ikke selv kan kontrollere. Han mener barns deltagelse i krig aldri kan anses som frivillig: "Children are defined as such, not only because of their lesser physical development, but also because they are judged to be of an age at which they are not capable of making mature decisions" (Singer, 2006, s. 62).

Både Singer (2006) og Macombers (2011) humanitære organisasjoner virker dermed å vektlegge et syn på barn som styrte objekter. Et tilsvarende syn kommer til uttrykk i følgende utsnitt fra Machels rapport om barnesoldater til FN (1996, s. 28): "Manipulated by adults, children have been drawn into violence that they are too young to resist and with consequences they cannot imagine." Da Singer (2006) uttrykkelig fremhever barns fysiske og mentale umodenhet, kan det trekkes en direkte parallell til den presosiologiske forståelsen av barndom. Han fremmer et syn der personer under atten år anses radikalt annerledes enn personer over atten år. En konsekvens av en slik forståelsesmåte er at konteksten barna handler innenfor overses. Konteksten vektlegges ikke på annen måte enn at strukturelle faktorer utenfor barnas kontroll, nærmest anses å overmanne dem og drive eller presse dem til deltagelse i væpnede grupper. Dette er en forståelse Mann (2004) mener er utbredt innenfor forskning om barn, men som hun kritiserer. Kultur og kontekst beskrives kun som en variabel, men uten å anerkjennes som: "a system of meanings that creates alternative pathways for social, emotional and cognitive development" (Ibid, s. 7). Lokale faktorer som barnas daglige rutiner, oppdragelse og arbeidsoppgaver, ser hun som avgjørende for rammeverket rundt barns utvikling; hvordan de tenker, snakker og handler (Weisner i Mann, 2004, s. 7). I likhet med Boyden (2003) åpner hun for at barn kan utvikle seg ulikt avhengig av lokal kontekst, og dermed også i ulik grad vil evne å respondere på strukturelle faktorer rundt dem. Slik den presosiologiske forståelsen kommer til uttrykk hos Singer (2006) og Macombers (2011) organisasjoner, fremstilles imidlertid barna mer som ofre for konteksten enn som subjekter som handler ut fra konteksten. En kan dermed sitte igjen med inntrykk av at barna er determinerte til å handle som de gjør.

I en analyse av lovbruyeres forklaringer på årsakene til lovbruddene de hadde begått, fant Kivivuori (I Giertsen, 2000, s. 398-400) at gjerningspersonene beskrev seg som styrt av

faktorer utenfor dem. På tvers av ulike tider og tanketradisjoner beskrev de seg som objekter for krefter som djevelen, alkohol eller barndomstraumer. I stedet for alkohol eller djevelen, fremstilles barna innenfor deler av den humanitære diskurs heller som objekter for sosiale faktorer som konflikt, fattigdom og nød. Som Giertsen (2000) påpeker, er dette et tolknings skjema som kommer nær en naturvitenskaplig årsak-virkning-tenkning.

Mange tidligere barnesoldater virker å plassere seg selv og sine handlinger innenfor en slik ramme. De ser seg først og fremst som ofre for krefter utenfor dem. Krefter så sterke at valgene de tok ikke var frivillig, men nærmest ble tatt for dem. En tidligere barnesoldat illustrerer en slik forståelse med dette utsagnet:

But how can a child volunteer? Because if I volunteer, maybe I don't know what I am doing, but you, the grown-up, should know. And you should stop me from volunteering being a soldier. It wasn't my choice. It wasn't the choice I had to become a soldier (C, sitert i Singer, 2006, s. 62).

En gutt som forteller om sitt første militære oppdrag, vektlegger den samme mangelen på valg:

My first military assignment was to attack a village and steel cattle...we burnt down that village...With my gun I killed the ammunition chief...I am very sad about my story; but I had no choice (Fernando, Sitert i Honwana, 2006, s. 50).

Gjennom de to utsagnene virker barna først og fremst å vektlegge sin status som ofre. Honwana (2006) mener en tristhet over en fortid de ser seg som ikke å ha kunnet ha forandre, er gjennomgående i mange tidligere barnesoldaters historier. Også Shepler (I Macomber, 2011, s. 32-33) oppdaget dette i sine intervjuer med tidligere barnesoldater i Sierra Leone. Hun kom etter hvert til å kjenne svarene deres godt og konkluderte med at hun mottok ”a set of stock answers” (Ibid, s. 32) som ofte innebar en fraskriving av ansvar. Typiske svar var utsagn som ”det var ikke min feil” og ”jeg var bare et barn”. Shepler mener barna har lært seg dette språket gjennom sin interaksjon med internasjonale hjelpebyråer og at de nå bruker det som strategi og forhandlingsgrunnlag i et postkonfliktsamfunn (Ibid, s. 32-33). Uta (2005, s. 408-409) peker på at forskning på barnesoldater gjerne utføres av utenforstående som henter inn barnas historier gjennom en eller to møter med dem. Han mener barna da har mye å tjene

på å presentere seg som ofre og slik fraskrive seg sosial skyld, samtidig som de åpner opp for sosioøkonomiske muligheter. I sitt feltarbeid i Liberia ble han først overrasket over at jentene han intervjuet uten å nøle fortalte at de hadde blitt voldtatt under borgerkrigen. Han kom senere frem til at jentene ved å presentere seg som ofre, forsøkte å etablere seg som legitime mottakere av humanitær hjelp (Ibid).

En fortolkning av barna som strategiske og beregnende aktører kan kanskje fremstå både kynisk og spekulativ. Det bør imidlertid tas i betraktning at de aller fleste forskere er avhengige av NGOer for å komme i kontakt med tidligere barnesoldater (Denov, 2010). At mange hjelpeorganisasjoner anser barnesoldater først og fremst som ofre, bekreftes blant annet av Beahs (2007) historie. Beah som i en alder av tretten år ble en del av opprørsstyrkene i Sierra Leone, forteller at han opplevde den første tiden med UNICEFs rehabiliteringsprogram som både vanskelig og absurd. Hjelpearbeiderne var alltid blide og gjentok til det kjedsommelige ”det er ikke din skyld” uansett hva han gjorde eller hadde gjort. Selv da barna gang på gang solgte eller brente skolesakene de hadde fått utdelt, fortsatte de å smile (Ibid). At hjelpeorganisasjonenes tilnærming også påvirker barnas måter å tolke sine handlinger på, er ikke usannsynlig. En slik forståelse vil også være komfortabel for barna fordi ansvaret for handlingene deres plasseres utenfor dem. Det er imidlertid kanskje å trekke det for langt å hevde at barna bruker dette som en bevisst strategi for å oppnå fordeler, selv om det kan tenkes at de i en ellers maktesløs situasjon opplever en viss innflytelse gjennom å spille på en offerstatus. Mange barn kan nok faktisk oppleve sin situasjon som styrt av krefter utenfor dem. Men som jeg var inne på i metodekapittelet, oppfatter ikke alle barna forskeren som en utenforstående, men som en representant for hjelpeorganisasjonene. Barna kan dermed fortelle forskeren det de tror hun vil høre fra dem. Det trenger ikke å ligge en gjennomtenkt strategi bak svarene, men heller et ønske om å tilfredsstille og bli godtatt av personer de oppfatter som sine hjelpere. Eller kanskje fremstiller de seg slik de helst ønsker å være eller tenke om seg selv.

Problemet med en tolkning av barn nærmest som styrte objekter, er at forståelsen gir lite eller ingen rom for det enkelte mennesket. I forbindelse med forklaringer på lovbrudd kritiserer Katz (I Giersten, 2000, s. 402) en forståelsesmåte der bakgrunnsfaktorer ses som å determinere folk til å begå kriminalitet. Den samme kritikken lar seg overføre til synet på

barnesoldater. For eksempel er det flere barn som ikke blir barnesoldater enn som blir det, til tross for at mange deler de samme bakgrunnsfaktorene. Det store flertallet barn blir ikke barnesoldater, selv om de har vanskelig bakgrunn og traumatiske erfaringer. Det finnes også noen få tilfeller der barn blir soldater til tross for at deres bakgrunn ikke skulle tilsi det. Brett og Specht (2004) hadde for eksempel i sitt utvalg en gutt som ingen helt forsto hvorfor hadde endt opp som soldat. Det siste Katz trekker frem, er at mange lever med de samme bakgrunnsfaktorene over lenger tid før de på et tidspunkt blir lovbrøtere, eller i dette tilfellet barnesoldater. Dersom barn er styrt av krefter utenfor dem, hvorfor blir de soldater akkurat når de gjør det? (Katz i Giertsen, 2000, s. 402). Jeg mener Katz' kritikk viser at det må finnes noe som forklarer at barn med tilsvarende bakgrunner ikke blir soldater. Jeg støtter meg på Giertsen (2000), som mener utfordringen er å ta i betraktning både det strukturelle og individuelle. Enkelt personer kan være uforutsigbare og deres handlinger kan innebære både brudd og sprang. Samtidig finnes det gjennomgående, stabile og tendensielle trekk i et samfunn, som er forutsigbare og gjentar og forandrer seg langsomt. Forutsigbarheten har selvsagt unntak, som for eksempel når væpnet konflikt bryter ut.

Utfordringen blir å kople dette: både sosiografiske opplysninger og kunnskaper om vedvarende samfunnsmessige forhold og et menneskesyn som ser den enkelte som reflekterende, handlende og styrt av vilje og dermed uforutsigbar – men samtidig forstått innenfor sin sammenheng: bestemt og ubestemt på samme tid (Giertsen, 2000, s. 409).

Barn som frie og viljestyrte

En fortolkende tilnærming til barndom anerkjenner barn som kapable og viljestyrte aktører. Og dersom barn ikke kan forstås kun som styrte objekter, kan de da tolkes som frie og viljestyrte subjekter? Ikke alle barnesoldaters selvforståelser kan klassifiseres i en offerdiskurs der årsakene til rekruttering knyttes utelukkende til faktorer utenfor dem. Noen gir svar som tyder på at de er langt mer reflekterte over sin egen deltagelse i væpnede grupper:

I think unemployment is the main temptation. If you have nothing to get busy with then you want to go and experience something adventurous. When one has no choice then the ultimate result is that he decides; 'why not try and join the combat [Jihad] rather than lying dull?' (Aziz, Pakistan, sitert i Brett og Specht, s. 106)

Også Aziz legger vekt på at han ikke hadde noe valg, men det kommer samtidig frem at han ble med i grupperingen også fordi han ville oppleve eventyr og ikke ville kjede seg. Ansvar fraskrives ikke så totalt som i de tidligere sitatene. For selv om han gir uttrykk for at han ikke hadde noe valg, fremkommer det i hans uttalelse at han på et punkt tok en beslutning om å verve seg. Det er samtidig interessant at han uttrykker seg i tredjeperson og sier ”man” eller ”han”, heller enn ”jeg”. Ubevisst er kanskje dette også en måte å distansere seg fra sine handlinger på.

Mens Aziz til en viss grad vektlegger sitt manglende valg, legger andre helt bort offerdiskursen. Typisk er dette uttalelser om politisk eller ideologisk overbevisning, som det Benny her forteller:

I could see that there was no justice in this country. There was no justice. So I foresaw the reason for me to be really active, more than before (Benny, Sør-Afrika, sitert i Brett og Specht, s. 59).

Honwana (2006, s. 58) mener det finnes barn som melder seg til væpnede grupper av ideologiske grunner og som også er fullt klar over de strategiske målsetningene for krigen de går inn i. Andre barn, mener hun mer responderer på forholdene som krigen skaper rundt dem. Alle barna Brett og Specht (2004) intervjuet oppga selv at de var frivillige rekrutter. I lys av hva barna faktisk kunne velge mellom da de tok sine beslutninger, stiller de likevel spørsmål ved frivilligheten barna tilskriver seg. Barnas grad av valg vil blant annet avhenge av hva man legger til grunn for valgte handlinger.

Litteraturen om valg, menneskers valgfrihet og kriterier slike valg må oppfylle, er omfattende. Enkelte hevder at mennesker aldri kan handle fritt fordi vi ikke velger hvem vi er og derfor heller ikke velger våre handlinger. Andre vektlegger fravær av tvang som et grunnleggende krav. Kekes (1990, s. 67) forsøker å samle en del av disse tankene og legger frem kriterier han mener kan benyttes som en slags tommelfingerregel for å identifisere typiske valgte og ikke-valgte handlinger. Selv om han vedgår at det finnes handlinger som vanskelig lar seg klassifisere, mener han at samsvar med kriteriene i mange tilfeller gjør at vi kan beskrive en handling som valgt. En typisk valgt handling må oppfylle følgende fem krav:

1. Aktøren bestemmer seg for å få frem et bestemt resultat.
2. Aktøren mener at hun ved å gjennomføre en bestemt handling, vil forsterke sjansen for å oppnå det ønskede resultatet.
3. Aktøren må ikke være fysisk eller verbalt tvunget til å gjennomføre relevante handlinger.
4. Aktøren har kognitiv, emosjonell og viljebestemt kapasitet til å ta sikte på andre resultater, og til å gjennomføre alternative handlinger.
5. Aktøren forstår situasjonen hvor hun skal til å handle (Ibid).

Som undersøkelsen til Brett og Specht (2004) viser, skjer ikke den ikke-tvungne rekrutteringen uten at barna på et tidspunkt tar en mer eller mindre bevisst beslutning. For noen var rekruttering noe de hadde vurdert over lengre tid, mens andre aldri har tenkt på det, men opplevde at de plutselig befant seg i en situasjon uten andre muligheter (Ibid, s. 4). Intervjuer med barnesoldater viser at mange har forholdsvis klare ideer om hvorfor de havnet i væpnede grupper. Gjennomgående motiver er behov for mat, penger, trygghet, ønsker om hevn og lignende. Det kan selvsagt ikke utelukkes at barnas forklaringer mer er rasjonaliseringer konstruert i ettertid, heller enn reelle motiver de handlet etter i en kritisk situasjon. Dette vil imidlertid være vanskelig for en forsker å skille mellom i ettertid. Om man forutsetter at det er reelle motiver, virker mange umiddelbart å oppfylle Kekes første og andre kriterier til valgte handlinger. Barna har bestemt seg for å oppnå et resultat og anser deltagelse i en væpnet gruppe som å øke sjansene for å oppnå for eksempel trygghet eller ferdigheter. Der rekrutteringen ikke er tvunget, vil barnet heller ikke være direkte fysisk eller verbalt tvunget til å gjennomføre handlingen, selv om nok noen indirekte kan føle seg presset gjennom forventninger fra for eksempel familie, venner eller lokalsamfunn.

Mest problematisk er imidlertid Kekes (1990) fjerde og femte krav om kognitiv- og emosjonell kapasitet og forståelse av situasjonen. Kekes mener aktøren må ha nødvendig viljebestemt og mental kapasitet både til å se seg ut andre resultater, og til å gjennomføre alternative handlinger. I tråd med en fortolkende tilnærming, har det blant annet innenfor antropologi blitt utført forskning der barns kognitive utvikling settes i kontekst og ses som uatskillelig fra barnas sosiale miljø. Boyden (2003) mener at man ikke kan utelukke at barn med større økonomisk og sosialt ansvar, også raskere utvikler kognitiv kompetanse enn de

som ikke har det (Ibid). Ettersom mange barnesoldater kommer fra kulturer der ansvar i ung alder ikke er uvanlig, kan dette antyde at de også er forholdsvis modne mentalt sett. På den andre siden viser flere undersøkelser at barn ikke evner å tenke så langsiktig som man gjerne forventer at voksne er i stand til. Gutierrez-Sanin (2010, s. 139) mener for eksempel at en opphetet situasjon kan trigge barn til å ta beslutninger som ikke tar i betraktning verken vinninger eller tap i nær fremtid. Et raserianfall eller en vanskelig familiesituasjon kan oppleves så forferdelig der og da, at det eneste alternativet ses som å dra sin vei (Ibid).

Men aktøren må ifølge Kekes (1990) også forstå situasjonen hvor hun skal til å handle. Barnet må altså forstå hva det innebærer å verve seg til en væpnet gruppe. Som Singer (2006, s. 62) påpeker, er det å gå i krig og risikere sitt eget liv en av de mest alvorlige beslutningene et menneske kan ta. Derfor mener han at vi heller ikke kan forvente at et barn vil forstå hva en slik beslutning fullt ut innebærer. Mye tyder på at Singer har rett i denne betraktningen, og at mange barn ikke forstår hva det innebærer å gå inn i væpnede grupper. Denne gutten virker for eksempel å ha vært mest opptatt av soldatenes våpen og uniformer:

I joined the army when I was young [at age fifteen] without thinking much. I admired soldiers, their guns and crisp, neat uniforms. I just wanted to fight the way they did in the movies and so I joined the army (H., 21 år, sitert i Singer, 2006, s. 68).

Urealistiske fremstillinger fra tv og filmer, virker også å ha formet denne guttens forventninger. Han forteller at han var fascinert av slåssing og skyting, men ikke tenkte over at han måtte ta livet av mennesker. Dette er en logisk brist som kan tyde på at han ikke var i stand til å forstå konsekvensene av handlinger som å skyte noen:

I didn't think of killing people; I thought more about the fighting and shooting [...] You see, at the beginning I didn't think of that, because I watched the television, and I didn't know about the consequences and how it could happen, and so on. I didn't think of that, I was still a kid. I was so impressed by the action, the way they handled weapons, the way they dressed (Sitert i Brett og Specht, 2004, s. 35-36).

Aziz, som er sitert nedenfor, fremstår imidlertid som først å ha likt soldatlivet, men ble mer skeptisk da det gikk opp for ham at han faktisk kunne bli drept eller skadet:

In the beginning, we enjoyed the adventure of fighting and were very active, but after a week or two got fed up as some people were wounded, others were killed, some fell victim to land mines and blew up. Personally I escaped narrow deaths – once I was riding a tank and as I jumped down it struck an antitank land mine and it blew into pieces. Such incidents made us reluctant to go to the front line (Aziz, Pakistan, sitert Brett og Specht, s. 109).

Uttalelser som dette er ikke unike, selv om de heller ikke er allmenngyldige. Fortellingene tyder på at barnas forståelse av soldatlivet ofte er preget mer av ren fascinasjon eller inntrykk skapt gjennom media, heller enn av realistisk informasjon om soldaters oppgaver og gjøremål. Et metodisk problem med å benytte andres intervjuer er at informantens alder ikke alltid oppgis. Da det ikke er uvanlig at barn i krigssoner ikke kan dokumentere sin alder (Denov, 2010), kan det nok i mange tilfeller skyldes at forskeren faktisk ikke kjenner barnets alder. Problemet ligger i at erfaringer og fortolkninger både vil oppleves og uttrykkes ulikt for en tiåring og en syttenåring. Manglende kjennskap til barnets alder kan dermed gjøre det vanskelig å sammenlikne uttalelser. Da noen barnesoldater er svært unge, vil nok en del ikke ha opparbeidet seg evner til å reflektere tilstrekkelig over hvilke følger valg kan få.

Flertallet barnesoldater er imidlertid tenåringer (Singer, 2006; Wessels, 2006). Det er liten grunn til å tro at en syttenåring har en grunnleggende annerledes mental utvikling enn det en attenåring har. Boyden og de Berry (2004) understreker at unge menneskers svar på krig er mangfoldige og nyanserte: "Age is not necessarily the critical determinant of vulnerability, and even when profoundly distressed or troubled, the young frequently exercise remarkable resilience" (Ibid, s. xvii). Å søke et liv i en væpnet gruppe kan derfor ikke for alle barn forstås ut fra manglende innsikt eller forståelse av hva soldatlivet innebærer. I hvert fall ikke hvis en ikke også skal tolke atten- og nittenåringers valg innenfor de samme rammene. Rosen (2007, s. 298-299) argumenterer for at soldatlivet kan være en både fornuftig og rasjonell måte å tilpasse seg en vanskelig situasjon på. Når samfunnet rundt barna har brutt fullstendig sammen, kan soldatlivet være et viktig og positivt valg. En væpnet gruppe kan være den best tilgjengelige kilden til tilflukt og sikkerhet. Barn med våpen kan være tryggere enn sivile uten våpen, slik at rekruttering i mange tilfeller må tolkes som en rasjonell overlevelsesstrategi (Rosen, 2007, s. 298-299).

Kekes (1990) kriterier til valgte handlinger er ingen sosial teori, men heller en slags oppsummering basert på gjennomgående tema innenfor diskursen rundt frie valg. Hans tanker

er i utgangspunktet aktørorientert ved at strukturelle føringer og makroforhold ikke kommer eksplisitt frem i hans fem punkter. Det blir for eksempel i stor grad et tolkningsspørsmål hvordan man skal definere for eksempel tvang. Tvang kan forstås som direkte bruk av makt, men kan også være mer indirekte ved at en føler seg tvunget for eksempel av strukturelle krefter eller av forventninger rundt en. For å oppnå resultater som mat, ferdigheter eller beskyttelse, finnes det i mange situasjoner nok ikke så mange alternative handlinger tilgjengelig uansett barnets kapasiteter. I tilfeller der barnet er uten hjem og omsorgspersoner, vil det vanskelig kunne kreves at hun skal finne seg andre målsetninger enn de hun opplever at hun behøver for å overleve. Barn som flykter fra en familie med seksuelt misbruk, kan vanskelig klassifiseres som å handle fritt. Dette vil være en situasjon der barnet har svært begrensede handlingsalternativer.

Jeg har argumentert for at en forståelse av barn som determinerte, er problematisk da den ikke forklarer barn som ikke blir soldater. Men selv om barn virker å måtte forstås som handlende subjekter, kan ikke deres handlinger forstås isolert fra omstendighetene de befinner seg i. De må forstås som situert innenfor en konkret situasjon som også gir visse begrensninger på tilgjengelige valgmuligheter og handlingsalternativer.

Subjekter med begrensninger – En syntetisering

Et velkjent motsetningspar innenfor sosiologien er nettopp aktørene og de sosiale strukturene rundt dem. Aakvag (2008) beskriver aktør-/strukturproblemet som et spørsmål om hva som har kausalt forrang i samfunnslivet, altså om det er menneskene eller strukturene som beveger seg først. Strukturorienterte teorier hevder at overindividuelle sosiale strukturer styrer aktørenes handlinger, mens aktørorienterte teorier argumenterer for at aktørene handler fritt, og at sosiale strukturer skapes og eksisterer kun gjennom aktørenes selvstendige handlinger (Ibid, s. 30). Det har imidlertid blitt en utbredt forståelse at et for ensidig fokus enten på aktør eller struktur, ikke kan forklare menneskelig handling på en tilfredsstillende måte. Både aktører og strukturer avhenger av hverandre. I stedet for en forståelse av barna enten som styrte objekter eller som helt frie aktører, kan valgene deres kanskje best forstås ved å forene det individuelle og det situasjonelle. Barn handler som subjekter, men som subjekter med begrensninger.

Anthony Giddens (1984) utformet sin strukturasjonsteori med mål om å forene de to perspektivene og slik unngå direkte motsetninger mellom aktørorienterte og strukturorienterte forståelsesmåter. Han motsetter seg en forståelse der strukturer uavhengig av aktørene, ses som å styre menneskers handlinger. Samtidig anerkjenner han sosiale begrensninger, uten at han ser dem som å oppløse handling som sådan: "To 'have no choice' does not mean that action has been replaced by reaction" (Ibid, s. 15). Dette må forstås ut fra måten Giddens definerer strukturer på, som: "allerede foreliggende og overindividuelle regler og ressurser en handlende aktør trekker på" (I Aakvag, 2008, s. 136). *Regler* ser han som en form for oppskrifter som foreskriver måter å gå frem i en situasjon på. Regler består igjen av *fortolkningsskjema* som gjør det mulig for oss å fortolke og gi mening til situasjonen vi befinner oss i, og av sosiale *normer* som fastlegger hva som er akseptabel og uakseptabel handling i en bestemt situasjon. *Ressurser*, som er den andre delen av strukturbegrepet, er det vi er avhengige av for å gripe inn og påvirke vår omverden. Ressursene består av *autoritative ressurser* som gir makt over andre mennesker, og *allokative ressurser* som gir makt over ting. Ressurser innebærer derfor makt. Giddens mener reglene og ressursene sammen gir oss vår kyndighet og handlingskapasitet som aktører (Ibid, s. 136-137).

Både strukturer og aktører er for Giddens gjensidig avhengige av hverandre. Aktørene trenger strukturer for å handle, samtidig som strukturer kun eksisterer gjennom måtene aktørens trekker på dem og slik også reproducerer og forandrer dem. Det er dette han fanger med sitt begrep *strukturenes dualitet*. Sosiale strukturer har for Giddens dermed en muliggjørende funksjon da det er i strukturene reglene og ressursene menneskene trekker på finnes. For å kunne delta i sosiale praksiser på en kompetent, kreativ og fornuftig måte er således menneskene avhengig av strukturene rundt dem (Aakvag, 2008, s. 135-136). Strukturer kan dermed ikke forstås bare som å begrense menneskers handlinger, men også som å muliggjøre dem. Strukturer opererer i sammenheng med motiver og grunner aktørene har for det de foretar seg (Giddens, 1984, s. 25).

Giddens (1984) strukturasjonssteori er innfløkt, og jeg berører den kun overfladisk her. Likevel kan den hjelpe oss å tolke barnesoldater som gir uttrykk for å ha handlet ut fra begrensninger, samtidig som de også så væpnede grupper som en mulighet. Mange barn lever under sterke strukturelle begrensninger som påvirker deres hverdager og tilgjengelige valg.

Samtidig er det ofte de samme strukturelle faktorene som former barnas beslutninger om å ta del i væpnede grupper. Krig kan begrense tilgang til skolegang og arbeid, men barna kan også trekke på de strukturelle faktorene krigen har skapt og se alternative muligheter for ferdighetstrening gjennom deltagelse i væpnede grupper. HRW fant et illustrerende eksempel på krigens muliggjørende funksjon blant en gruppe unge vest-afrikanske soldater som reiste frem og tilbake over grensene mellom Liberia, Sierra Leone, Guinea og Elfenbenskysten for å delta i ulike kamper. De så krigen som en økonomisk mulighet da de vurderte tjenestegjøring som soldater som det beste valget for økonomisk overlevelse. De forklarte selv at fattigdom og håpløshet var motivene for å migrere mellom de ulike gruppene. De omreisende soldatene viser ikke bare den nære sammenhengen mellom økonomisk deprivasjon og ikke-tvungen rekruttering, men også hvordan deres valg igjen bidrar til å gjenskape og opprettholde syklisk vold i området. De reproducerer strukturene gjennom deres handlinger (HRW i Denov, 2010, s. 200-201).

Giddens (1984) har imidlertid blitt kritisert for å underspille de begrensende funksjonene ved sosiale strukturer. Dette blir også tydelig ved å plassere barnesoldaters valg innenfor rammene av strukturasjonsteorien. Teorien fanger ikke godt nok opp det begrensede handlingsrommet mange barnesoldater har. Giddens forutsetter for eksempel at aktørene har handlingskapasitet gjennom allokative og autoritative ressurser. Barnesoldater kommer imidlertid fra de mest marginaliserte gruppene i samfunnet, samtidig som de er barn. De aller fleste barnesoldater vil nok mangle både autoritative- og allokative ressurser da de sjelden vil være i en posisjon med innflytelse eller makt over andre mennesker, eller er i besittelse av penger eller andre materielle ressurser. Tilgang til slike ressurser ville sannsynligvis ha svekket styrken av risikofaktorene som i utgangspunktet bidro til rekruttering. Giddens strukturasjonsteori kan dermed fange opp en del barnesoldater valg, men setter samtidig spørsmålsteget ved om alle barnesoldater kan betegnes som det han kaller handlingskompetente aktører. Gjennomgangen av rekrutteringsprosessene viser at mange barn, og særlig de yngste, vanskelig kan klassifiseres som handlingskompetente innenfor situasjonene de befinner seg i.

Barn som uten direkte tvang går inn i væpnede grupper, kan ikke ses isolert fra de vanskelige situasjonene mange av dem befinner seg i. Å se barna utelukkende som styrte objekter er likevel problematisk da dette i utgangspunktet skulle tilsi at samtlige barn under vanskelige

forhold ender opp som soldater. Forståelsen bryter også med en del barns egne forklaringer og fortolkninger. Som Brett og Specht (2004) har vist, tas det et mer eller mindre bevisst valg på et tidspunkt. Barn er likevel ikke helt frie subjekter. Valgene må ses i lys både av barnas modenhet og de strukturelle begrensningene rundt dem, samtidig som strukturene også kan tilby nye muligheter. Giddens (1984) strukturasjonsteori virker imidlertid å ha visse begrensninger når det kommer til barnesoldater, særlig på grunn av måten han forstår aktører på. Etter en gjennomgang av barns sosialisering og trening i væpnede grupper, vil jeg derfor forsøke å belyse både ikke-tvungen rekruttering og barns handlingsrom i de væpnede gruppene, innenfor rammene av Michel de Certeaus (1984) begreper taktikk og strategi.

5.4. Å skape en soldat

Den første tiden etter rekrutteringen gjennomgår barna treningsprogrammer og metoder som skal forandre dem fra barn til effektive soldater. Overgangen fra det sivile til et liv i en væpnet gruppe vil for de aller fleste markere en stor overgang i livet. Noen har lagt bak seg familie og venner og går inn i en ny verden styrt av strenge militære regler, hard disiplin og motgang. For barn som trenes til aktive soldater, vil treningen innebære å tilpasse seg et system der ekstrem vold normaliseres og der også ens eget liv kan oppleves som skjørt (Wessel, 2006, s. 58). Både sosialiseringen og livet i en væpnet gruppe vil imidlertid arte seg ulikt avhengig av hva slags gruppe barnet tilhører, om rekrutteringen har skjedd med tvang eller ikke, ut fra kjønn og subjektivt ut fra personlig egenskaper.

Checkel (I Vernej, 2009, s. 12) beskriver sosialisering som:

A process of inducting actors into the norms of a given community. Its outcome is sustained compliances based on the internalizations of these new norms. In adopting community rules, socialization implies that an agent switches from following a logic of consequences to a logic of appropriateness; this adaption is sustained over time and is quite independent from a particular structure of material incentives or sanctions.

Som det fremgår av Checkels definisjon, er sosialisering en omfattende og langvarig prosess som vil fortsette så lenge barna er en del av den væpnede gruppen. Det er dermed ikke mulig å gi en inngående beskrivelse av sosialiseringsprosessen innenfor rammene av denne

avhandlingen. Jeg vil likevel forsøke å trekke noen linjer for å vise hvordan sosialiseringen kan foregå i væpnede grupper, og jeg vil konsentrere meg primært om den første tiden etter rekrutteringen. Den første tiden i væpnede grupper beskrives i litteraturen ofte som brutal og vanskelig for barna. Som jeg vil vise, opphører imidlertid ikke barna som handlende subjekter selv under så vanskelige forhold. Jeg berører i mindre grad barnas internalisering av nye normer da dette behandles mer inngående i kapittel syv.

Trening, indoktrinering og disiplin

Alle militære grupper står ovenfor en potensiell fare for desertering. Gruppens kommandører søker derfor gjennom den innledende treningen å skape avhengighet av gruppen for slik å hindre fremtidige forsøk på rømninger. Sosialiseringen finner sted over tid og i ulike kontekster, men starter typisk med generell trening som kan fortsette etter hvert som barna går inn i ulike roller (Singer, 2006; Wessels, 2006).

Litteraturen antyder at streng disiplin og brutalitet ligger under de fleste treningsprogrammene. Hard fysisk trening er ofte en viktig del av gruppenes programmer, og barna kan for eksempel gis langvarige instruksjoner i oppgaver som marsjering, våpenbehandling, utplassering av landminer og bakholdsangrep (Singer, 2006; Wessels, 2006). Ifølge Singer (2006) kan barnas innledende trening vare alt fra en dag til elleve måneder, men han påpeker at den oftest er kort i forhold til vestlige profesjonelle standarder. Instruksjonen i væpnede styrker er oftest mer langvarig enn i grupperinger der det ikke er uvanlig at nye rekrutter læres opp av andre mer erfarne barnesoldater (Ibid, s. 76-77). Treningen kan imidlertid være mangelfull slik at den verken forbereder barna på kamp, eller gjør dem i stand til å tilstrekkelig ivareta sin egen sikkerhet. Denov (2010, s. 99) fant at både innholdet og varigheten av treningen i opprørsgruppen *Revolutionary united front* (RUF) i Sierra Leone varierte, og var kort og overfladisk når gruppen befant seg i en konfliktsituasjon der de ventet angrep fra fienden. Den umiddelbare situasjonen gruppen befinner seg i virker dermed å kunne påvirke kvaliteten på treningen. Der gruppen står i en kritisk situasjon, kan treningen også ta mer provisorisk form. Ifølge Wessels (2006, s. 67) er imidlertid mangelfull trening ofte normen for barnesoldater.

Innenfor deler av akademia og særlig hos humanitære organisasjoner, fremheves barns sårbarhet i denne sosialiseringprosessen. Utgangspunktet er at barn antas lettere å forme enn voksne slik det for eksempel kommer til uttrykk i dette debattinnlegg på Redd Barnas hjemmesider:

De er lette å manipulere, enkle å ”oppdra” og er mer tilbøyelige til å knytte seg raskt og sterkt til sin leder. De er ikke ferdig utviklet som moralske individer og har færre motforestillinger enn voksne. Samtidig er de lettere å true og skremme til å begå grusomme handlinger som voksne selv vegrer seg for å utføre og som er klare brudd på både de grunnleggende menneskerettighetene og krigens folkerett (Brækken mfl., 2010, s. 1).

Prosessen med å forme barna omtales også som indoktrinering. Singer (2006) beskriver for eksempel indoktrinering som en essensiell del av prosessen med å forme alle sivile til soldater. Han mener vellykket indoktrinering vil bidra til holde soldatene i gruppen og på slagmarken til tross for farene kamphandlinger innebærer. Målet ser han som å gi barna nye perspektiver på verden for slik å motivere dem til å kjempe og til å bli værende i gruppene. For barn som er tvangsrekruttert kan politisk trening være ekstra viktig; det kan vekke engasjement som etter hvert får også dem til å identifisere seg med gruppenes målsetninger (Ibid). Dette kommer også frem i flere barnesoldaters uttalelser. En jente forteller for eksempel hvordan hennes bevissthet ble ”vekket” i gruppen: ”I did not willingly go and join them, but when I was abducted and my consciousness was raised about the movement, I became willing to fight” (I Denov, 2010, s. 101). Ifølge Wessels (2006, s. 69) kan politisk utdanning og kamptrening også foregå gjennom filmer og tv-serier der krig og kampteknikker fremstilles på en heltmodig og macho måte. Han mener mange barnesoldater finner mening i slike filmer. Beah (2007) forteller for eksempel hvordan hans kamerat fikk kallenavnet ”Rambo” etter å ha imitert kampteknikker inspirert av sin største helt, filmkarakteren Rambo.

Vender man tilbake til de to barndomspektivene, virker ordet indoktrinering å være lite forenelig med en mer fortolkende forståelsesmåte av barndom. Selv sosialiseringbegrepet har blitt kritisert innenfor dette perspektivet for implisitt å antyde at det er de voksne som er aktive, mens barna kun er mottakere i sosialiseringprosessen. Indoktrinering antyder imidlertid i enda sterkere grad en passiv mottaker av påvirkning utenfra. For å synliggjøre at barna både tilegner seg, gjenskaper og omskaper kultur, har Corsaro (I Ericsson og Larsen, 2000, s. 148) derfor foreslått uttrykket ”tolkende gjenskapning” som erstatning for

sosialiseringbegrepet. Begrepet understreker at barna også er deltakere i sosialiseringprosessen. Wessels (2006, s. 69) understreker også at politisk utdanning ikke kun er noe som påtrenges barna, men at barna også deltar aktivt i prosessen. Han ser barnesoldatene som aktive deltakere i sosialiseringen da de også former og påvirker hverandres oppfatninger. Han fant at barna ofte diskuterte seg i mellom, tema som formålet med konflikten, ulike strategier og behandlingen av sivile. Slik mener han barna utvikler forståelser blant annet om hva konflikten handler om, som igjen former deres tanker om hva slags roller de selv eventuelt ønsker å påta seg. Påvirkningen fra de væpnede gruppene er altså ikke noe som bare skjer med barna.

Men i tilfeller der barna er isolert fra omgivelsene uten tilgang til andre informasjonskilder, er grunnlaget også sterkere for at barna kan stole på og ta til seg informasjonen gruppene påtvinger dem (Wessels, 2006). Studier tyder på at barn generelt er mer mottakelig for sosialisering blant annet på grunn av svakere utviklede identiteter og manglende proporsjonalitet i maktforhold (Vernej, 2009, s. 14-15). Dette antyder at særlig yngre barn lettere kan la seg påvirke av propaganda og politiske budskap, og kanskje særlig der maktfordelingen er så total ujevn som mellom nye rekrutter og deres kommandører.

Da ulydighet i en presset situasjon kan sette hele gruppen i fare, vil de fleste væpnede grupper kreve en sterk grad av disiplin. Rekruttene går derfor gjennom en prosess som skal svekke følelsen av selvstendighet, distansere dem fra deres tidligere liv og etablere en høy grad av kontroll og disiplin. Barnesoldater lærer gruppens regler, og reglene opprettholdes gjennom harde straffer og brutalitet. Barnas subjektive opplevelse av vold kan imidlertid variere blant annet ut fra hvordan de ble rekruttert til gruppene. Noen barn blir overveldet av de harde straffene, og de som er tvangsrekruttert kan oppfatte straffene tilsvarende urettferdig som selve bortføringen. Barn som selv har meldt seg til gruppene, kan derimot akseptere ideologien og reglene og dermed også oppleve straff for dårlig dømmekraft som rettferdig (Wessels, 2006, s. 61), slik denne gutten gir uttrykk for: "I was beaten only once. They told us not to go home and drink alcohol. I went home and got drunk and fired my gun (...) The commander, in his 30s, threatened to kill me if I ever did it again. The whole section beat me up. I broke a rib. I accept it. I know it was my mistake" (UNICEF sitert i Wessels, 2006, s. 61). Dette står i sterk kontrast til fortellinger som denne: "The senior commander was

horrible. He used to beat us with an iron cane. I was feeling so afraid...I thought I was in the circle of death at any moment” (Siteret I Denov, 2010, s. 122). Mens begge beretningene inneholder beskrivelser av alvorlig vold, vitner den første om en viss form for kontroll og aksept, mens den siste først og fremst forteller om angst og usikkerhet.

Både Wessels (2006) og Singer (2006) mener agendaen bak den innledende treningen ofte er å bryte ned barnas vilje for å oppnå dominans og kontroll over dem, heller enn tilegnelse av militære ferdigheter. Singer (2006, s. 71) beskriver for eksempel hele treningsprosessen som å spille på frykt, brutalitet, og psykologisk manipulasjon for å oppnå ønskede nivåer av lydighet. Men selv om dominans og kontroll helt klart er et mål ved treningen, må barna samtidig lære seg et snev av grunnleggende ferdigheter. Barn som er ute av stand til å fungere, vil ha lite å bidra med og vil slik heller ikke være ønskelig for gruppene. En vital egenskap ved en god soldat er nettopp evnen til å velge kollektive interesser i en situasjon på liv og død (Gutierrez-Sanin, 2010, s. 136).

Som både Wessels (2006) og Singers (2006) beskrivelser kan antyde, skapes det fort bilder av barns velferd i væpnede grupper som gjennomgående brutal. Dette er også tilfellet mange steder, men samtidig finnes det variasjoner i barns velferd over ulike grupper og regioner. Rosen (2007, s. 299) kritiserer for eksempel en endimensjonal forståelse av barns opphold i væpnede grupper som gjennomgående brutalt og grusomt. For å nyansere debatten trekker han frem *Lord's resistance army* (LRA) som er blant de mest beryktede og brutale opprørsgruppene, blant annet velkjent for sine mange bortføringer av barn. Gruppen fikk nylig stor mediaoppmerksomhet verden over etter Youtube-hiten ”Kony2012”, som satte fokus på pågrep og rettergang for gruppens leder, Joseph Kony. Rosen (2007) viser til den omfattende undersøkelsen *the 2006 survey of war affected youth* (SWAY) som viser et dystert, men noe mer nyansert bilde selv av denne grupperingen. Undersøkelsen viste at en tredjedel av guttesoldatene og en sjettedel av jentesoldatene hadde blitt bortført. Av disse var det store flertall mellom tolv og sytten år gamle. Mange bortføringer var imidlertid kortvarige, og 75 prosent av jentene og 40 prosent av guttene, forlot gruppen innen to uker. En minoritet av disse ble tvunget til voldshandlinger, og relativt få bortførte barn ble aktive soldater. Over halvparten av de som ble værende lengre i gruppen, uttrykte at de følte lojalitet ovenfor Kony, eller at de hadde ambisjoner om etter hvert å bli kommandører. Dessverre viste undersøkelsen

også at rundt 7 prosent av de bortførte jentene og 22 prosent av guttene, aldri returnerer fra gruppen (Ibid, s. 299). Det presiseres ikke om dette er barn som blir drept eller forblir i gruppen livet ut, men sannsynligvis er det en kombinasjon av begge deler.

Undersøkelser som dette tyder på at diskursen rundt barnesoldater ikke nødvendigvis bør nyanseres, men i hvert fall utvides til å gi rom for ulikheter i barns opplevelser og erfaringer i væpnede grupper. Kvalitative undersøkelser viser at problemet med barnesoldater i mange tilfeller dreier seg om mer enn kun voksnes maktbruk overfor barn. Jacinta, som var en del av *The liberation front of Mozambique* (FRELIMO), fortalte for eksempel West (2004, s. 117) at hun ble så oppbrakt da det kom ordre om at jenter ikke lengre skulle delta i direkte kamphandlinger, at hun ba om å bli overført til en annen sektor enda dypere bak fiendens linjer. Hun fikk sin vilje, og etter et vellykket oppdrag skrev hun følgende brev til en av kommandørene: "Look what we did! Why should we let our brothers die and not fight ourselves" (Sitert i West, 2004, s. 117).

Andvig og Gates (2010) forklarer variasjonene i barnas velferd blant annet ut fra ressursene og metodene gruppene har tilgjengelig for å holde på sine soldater. For å hindre desertering og få soldatene til å handle på en formålstjenlig måte, distribuerer alle militære grupper en kombinasjon av økonomiske og ikke-økonomiske belønninger. Økonomiske belønninger kan bestå av materielle goder som lønn, tyvgods og tilgang til alkohol eller narkotika, og ikke-økonomiske belønninger kan for eksempel være spenning, følelsen av å lykkes med et oppdrag, kameratskap eller felleskap gjennom religion eller ideologi (Ibid, s. 81-82). Om en gruppe kan benytte økonomisk belønning, vil imidlertid avhenge av ressursene gruppen har tilgjengelig. Soldatene bindes derfor til gruppene også gjennom makt. Selv om alle tre faktorene kan være i spill samtidig, mener de at tvang i rekrutteringen også vil innebære at tvang blir en del av motivasjonen for å bli i gruppen. Ren makt kan imidlertid være tvetydig og er derfor ikke utelukkende positivt for gruppens ledere. Makt kan gjøre soldatene mer disiplinerte, men den kan også forsterke deres ønsker om å komme seg vekk og rømme fra gruppen (Ibid, s. 87). Andvig og Gates (2010) argumenterer for at funksjonelle belønninger og sterk solidaritet kan minske nødvendigheten av å ta i bruk harde fysiske straffer. Singer (2006) mener likevel makt er spesielt dominerende i initialfasen. Få grupper tilbyr

økonomiske goder til barna, mens normativ motivasjon krever tillit og forhold som bygger seg opp over tid (Ibid).

I flere tilfeller ser man at væpnede grupper forsøker å skape solidaritet ved å spille på barnas behov for familie og tilhørighet. I Uganda ble for eksempel både de stridende fraksjonene og selve konflikten strukturert som en familie. Lederne ble fremstilt som farsfigurer, og soldatene som søsken. Selve krigen ble dermed en uenighet mellom brødre (Schafer, 2004). Shafer (Ibid) mener dette var særlig effektivt i Uganda fordi det viktigste familiære forholdet i den dominerende kulturelle gruppen, er mellom far og barn. Mens far har absolutt autoritet og ansvar for sine barn, viser barna lydighet og respekt tilbake. Slik ble lokale oppfatninger om barndom utnyttet for å rettferdiggjøre og gi mening til konflikten, samtidig som de ga barna rammer hvor de kunne tolke og forstå sine nye verdener. ”The ideas about relations between children, parents and families were harnessed to create a set of loyalties and affinities in the war” (Schafer, 2004, s. 93). Denov (2010) fant at også RUF skapte en slik patriarkalsk struktur, særlig mellom guttesoldatene og deres kommandører. Kommandørene var ansvarlige for sine underordnede og ga ressurser som mat, ly, og våpen i bytte mot barnas krigsinnsats. Dette gjorde barna avhengige av sine kommandører, samtidig som mange barn utviklet tette og noen ganger følelsesmessige bånd til sine overordnede (Ibid s. 115). Heller enn sårbarhet basert utelukkende på alder, kan barns avhengighet av deres ledere også virke å springe ut fra at gruppene lykkes med å dekke barnas grunnleggende behov som mat og tilhørighet. I noen tilfeller er imidlertid de samme behovene skapt av gruppene selv.

For eksempel kan behov for tilhørighet oppstå som følge av at barnesoldatene er atskilt fra deres familier og venner. Som Wiles (I Andvig og Gates, 2010, s. 88) understreker, avhenger effektiviteten av trusler og makt også av begrensinger på fysisk mobilitet. For å kontrollere rekruttene ytterligere isoleres barna fra sine vante omgivelser. De fleste grupper tillater ikke besøk fra familie og venner da dette kan føre til hjemlengsel hos barna. Kontakt med gamle omgivelser kan samtidig gjøre barna mindre villige til å legge bak seg sine gamle liv, og til å se på seg selv som soldater. Isolasjonen øker gruppens kontroll og gjør barna ytterligere avhengige av sine overordnede (Honwana, 2006; Wessels, 2006). Mange barnesoldater forteller om savn etter familie og venner, og dette var ekstra hardt der gruppene ikke tillot

barna å gråte eller vise følelser. I noen tilfeller var det forbudt i det hele tatt å snakke om sine tidligere liv.

Barnesoldaters innledende trening beskrives ofte som gjennomgående brutal. Flere undersøkelser bekrefter også dette. Barns velferd virker samtidig å variere fra gruppe til gruppe, samtidig som rekrutteringsgrunnlag og barnas personlighet og motivasjon også påvirker deres subjektive opplevelser. I visse tilfeller er det ikke kun makt som binder barna til gruppene, men også deres behov og ønsker, ofte om å få dekket grunnleggende nødvendigheter. Som jeg vil vise i neste kapittel, utsettes imidlertid mange barn for forferdelige overgrep den første tiden i gruppene.

Vold som sosialisering

Selv om jeg hittil kanskje har fremstått kritisk ovenfor en diskurs som gjennomgående fremstiller barnesoldater som brutaliserte, vil jeg understreke at mange barnesoldater utsettes for både grusomme og umenneskelige overgrep. Dette har sammenheng med at mange væpnede grupper tar sikte på å gjøre barna i stand til fremtidige voldelige handlinger og få dem til å distansere seg fra ansvaret og de moralske implikasjonene slike handlinger innebærer (Singer, 2006; Vermej, 2009; Wessels, 2006). Jeg har ikke funnet oversikter over hvor utbredt metodene jeg vil omtale er, men jeg vil anta at der barn skal delta aktivt som soldater, vil en viss tilvenning til vold også være nødvendig.

I litteratur jeg har gjennomgått, fremstår det forholdsvis utbredt at grupper benytter metoder som barbering av hoder, tatovering eller brennemerking og tildeling av nye kampnavn for å markere et brudd mellom barnas nye og gamle liv (Singer, 2006; Vermej, 2009; Wessels, 2006). Gruppene søker slik å skape nye identiteter hos barna der de ikke lengre identifiserer seg med fortiden, men med sitt nye liv som soldat og medlem i en voldelig gruppe. Vermej (2009) ser slik re-identifikasjon som en viktig del av barnas trening. Alternative identiteter kan gjøre det mulig for barna å nøytralisere konsekvensene av de voldelige handlingene gruppene lærer dem å begå (Ibid, s. 39). Re-identifikasjon er imidlertid ikke unikt for væpnede grupper som har barnesoldater i sine rekker. Bourne (I Glover, 2001) beskriver for eksempel hvordan amerikanske rekrutter under Vietnamkrigen ble strippet for sin sivile identitet gjennom fysisk og verbal ydmykelse: "His head is shaved and every detail of his life

is entirely programmed by others. He has to change the way he talks, being reduced to ‘a vocabulary of monosyllabic conformity interspersed with obscenities’ (Ibid, s. 51)”. Glover (2001) fastslår at militær trening må få mennesker til å gjøre ting de ikke ville ha gjort i det sivile livet. Når båndene til det sivile svekkes, svekkes samtidig den sivile identiteten og de sivile verdiene. Ved å konstruere nye identiteter bryter ikke voldshandlingene på samme måte med barnas tidligere innlærte koder. Det kan oppleves som det er en ny eller annerledes person som utfører handlingene. Derfor beskriver mange voksne soldater deres handlinger i krig som å stamme fra en annen identitet mens andre ser sin tidligere identitet som tapt i krigen (Glover, 2001, s. 51).

Det mest brutale ved denne prosessen innebærer å tvinge rekruttene til å ta del i ritualiserte voldshandlinger og drap kort tid etter rekrutteringen. Dette gjøres for å bryte ned tabuer mot drap, og for å sikre gruppens autoritet over barna (Honwana, 2006; Singer, 2006). I tillegg til drap på sivile og fanger, kan barna også tvinges til å ta del i avstraffelsene av andre rekrutter som har brutt regler eller forsøkt å rømme. Rømningsforsøk tas særlig alvorlig og kan straffes med både død og tortur (Wessels, 2006). Når barna tvinges til å ta del i harde avstraffelser av medsoldater, vil dette antagelig også bidra til å heve terskelen for rømningsforsøk da konsekvensene gjennom deltagelse i avstraffelsene blir ekstremt konkrete for barna. Formålet med tvungne voldshandlinger er ifølge Wessels (2006) en lydighetstest som samtidig tvinger barna inn i en mentalitet der ”drep eller bli drept” gjelder. Da ordrenekt kan innebære å sette sitt eget liv på spill, står det lille valget de har mellom å drepe eller risikere selv å bli drept. Slike handlinger fremstår derfor mindre som en lydighetstest enn som ren markering av makt og total underordning.

Gjennom voldshandlingene tvinges barna til medvirkning i vold og drap. Denov (2010) beskriver tvungne voldshandlinger som en del av en prosess der gruppene forsøker å gjøre barna mindre sensitive ovenfor vold. Målet er å knekke de menneskelige reaksjonene mennesker normalt vil oppleve ved å utføre slike handlinger. Wessels (2006) mener barna slik tvinges inn i et nytt moralsk rom der de setter til side sine tidligere lærte moralske koder mot drap og vold. Drap kan virke normalt, og den sterkeste verdien blir egen overlevelse. Han forstår derfor lydighet ikke bare som å føye seg etter ytre restriksjoner, men også som en indre prosess der man lærer seg underdanighet og tilpasser sin moral en ny kontekst (Wessels,

2006, s. 65). Her er det kanskje passende å trekke en parallell til andre brutale voldshandlinger. Hagtvet (2008, s. 26) mener massebord faktisk ikke handler om umoral, men heller om en annen type moral som ikke innebærer en direkte konfrontasjon med hverdagsmoralen. Moral og karakterstyrke kan dermed bety å overvinne sine opprinnelige gode impulser, i stedet for å gi etter for den innvendige motstanden mot å skade andre (Ibid, s. 27).

For å gjøre barna mindre sensitive ovenfor vold forsøker gruppene også å lære barna å dehumanisere sine ofre. Voldshandlinger begått som en del av en gruppe, springer ofte ut fra en strategi der bilder av "oss og dem" konstruerer fienden som en Annen. Hvis vellykket, kan aktøren oppleve å handle på vegne av en gruppe der båndene til menneskene innenfor gruppen, overgår båndene til de utenfor (Vetlesen, 2005). Bauman (2005) mener Holocaust blant annet kan forklares ved at nazistene nøytraliserte tyskernes følelser og holdninger ovenfor jødene. Da jødene ikke lengre ble oppfattet som menneskelige, gjorde de heller ikke krav på moralsk handling, og motforestillingene mot å skade dem ble borte med menneskeligheten. Dette kan med Helene Feins (I Hobson, 1998) ord, beskrives som å bringe ofrene ut av forpliktelsesuniverset. Hun mener menneskene innenfor dette universet knyttes sammen av bånd som gir en gjensidig forpliktelse til å beskytte hverandre. Utenfor universet gjelder derimot ikke forpliktende moral: "Overgrep mot personer utenfor forpliktelsesuniverset vil ikke bli sosialt anerkjent- eller stemplet som kriminelle handlinger" (Fein sitert i Hobson, 1998, s. 41). Mens drap på gruppens egne kan stemples som moralsk forkastelig, kan tilsvarende handlinger mot utenforstående anses nødvendig og legitimt. Barna kan lære seg å se gruppens fiender som umenneskelige og mindreverdige slik at de lettere kan se bort fra de moralske implikasjonene av voldshandlinger mot dem. Glover (2001) mener dehumanisering også er en vital del av voksne soldaters trening. Han ser militærtrening generelt som å ta sikte på å bedøve soldatenes sympatier som ellers ville ha gjort det vanskelig for dem å drepe og skade andre. Også voksne vil mindre trolig få panikk i en kampsituasjon dersom de tenker på sine ofre i upersonlige termer. Det er lettere å drepe en person om man ser henne som en kategori av rase eller tro, heller enn som en person noen er glad i og ønsker hjem (Glover, 2001, s. 50).

Som en del av desensitiveringen benytter noen grupper seg av ritualiserte handlinger som å drikke blod fra ofrene. Honwana (2006, s. 61) fant hyppige fortellinger om dette i Angola og Mosambik hvor barna fortalte at blodet skulle gjøre dem fryktløse og immune mot anger. Det finnes også grupper som oppfordrer til eller tvinger barn til å ta rusmidler. Både Denov (2006) og Honwana (2006) fant at barn i gruppene RUF, RENAMO og UNITA ble gitt narkotika og alkohol, blant annet som forberedelse til kamp. Under krigsvoldtektene begått under konflikten i Bosnia, hevder Allen (I Enger, 2007, s. 72) at alkohol og andre rusmidler bevisst ble brukt av soldatene for å overkomme fysisk og moralsk motstand mot å voldta. Allens antagelser virker å underbygges av at enkelte kommandører tvinger barn til å ta narkotika. Mange barnesoldater beskriver også hvor kraftfull og udødelig de følte seg når de var ruset. En tidligere kommandør i RUF forklarer hvorfor narkotikapåvirkede barn kunne være en fordel for gruppen:

We were very much aware of the effects of drugs on children... Drugs and alcohol were prevalent and served as [a] prerequisite for combat activities. Fighting with a gun is not an easy task because it puts so much pressure on the mind. So we needed to free the mind by taking drugs, and it worked (Siteret i Denov, 2010, s. 100).

Tvungen deltagelse i drap og vold benyttes ikke bare for å tilpasse barnas moral, men også for å kutte båndene til deres tidligere sivile liv. Blant annet i Sierra Leone finnes det flere eksempler på at RUF fikk bortførte barn til å drepe familiemedlemmer og naboer med resten av landsbyen som vitner (Wessels, 2006, s. 59). Barn tvinges også til å delta i angrep og raiding av sine landsbyer. Samtidig som barna krysser en moralsk grense, kan slike handlinger gjøre dem bannlyst fra det som er kjent og kjært. Når barnet har drept foran hele lokalsamfunnet, kan dette forsterker barnets behov for å bli i gruppen. Mange har ikke lengre noe å vende tilbake til. Hvor fatale konsekvensene av slike handlinger kan være, kommer for eksempel tydelig frem i denne uttalelsen: "I don't want to go back to my village because I burnt all the houses there. I don't know what the people would do, but they'd harm me. I don't think I'll ever be accepted in my village" (I, 16 år, sitert i Singer, 2006, s. 74). Like illustrerende er utsagnet for hvorfor væpnede grupper benytter seg av slike metoder.

I mitt materiale finnes det en rekke fortellinger om barnas opplevelser av tvungen dreping og vold. Det er fortellinger om fysisk ubehag, angst, redsel og samvittighetskvaler. De aller fleste

fremstår å ha vært smertelig klar over at det å ta liv er galt, og mange virker å ha opplevd det Arendt (I Baumann; 2005, s. 115) kaller ”den dyriske medlidenhet som alle normale mennesker føler når de er vitne til fysisk lidelse.” For de som ble tvunget til å ta livet av sine nærmeste kan konsekvensene bare forestilles. Honwana (2006) forteller om Marula som ti år gammel ble tvunget til å drepe sin far etter et mislykket rømningsforsøk. Etter den brutale hendelsen ble han værende i opprørsgruppen i over syv år. Han klarte etter eget utsagn ikke å huske hvor mange personer han hadde torturert og drept, hvor mange landsbyer han hadde brent eller hvor mange butikker han hadde plyndret. Da krigen var over og han skulle vende tilbake til det sivile livet, neket hans eneste gjenlevende nære slektning ta i mot ham. Onkelen klarte ikke å tilgi Marula drapet på sin bror (Ibid, s. 49). I sin innsiktsfulle betraktning, bemerker Vetlesen (2005) at tvungen intrafamiliar vold ikke bare er vold som gjerningspersonen utøver mot sitt offer, men også vold hun utøver mot seg selv. I ekstreme tilfeller kunne serbiske menn under den etniske rensningen i Bosnia, tvinges til å drepe sine muslimske koner. Vetlesen beskriver handlingen som psykologisk selvmord. Mannen dreper ikke bare sin kone, men også seg selv som sin kones ektemann (Ibid, s. 211). I Marulas tilfelle dreper han også seg selv som sin fars sønn.

Når barnesoldater tvinges til å ta del i voldshandlinger de selv opplever som et overgrep, opphører det jeg gjennom Kekes (1990) betraktet som valgte handlinger. Barna fratras muligheten til å ta sikte på egne handlinger og målsetninger og underlegges en fysisk og verbal tvang som begrenser deres handlingsalternativer til et minimum. Da Giddens (1984) mener strukturer bærer i seg en muligjørende funksjon, mener han aktører aldri vil være hjelpeløse offer for ytre omstendigheter. Dette forutsetter imidlertid at aktørene er kyndige og har handlingskapasitet. Den første tiden i de væpnede gruppene er imidlertid en ny situasjon der barna ennå ikke mestrer reglene som gjelder. De fleste vil derfor ha en svekket kyndighet. Når barna heller ikke har maktposisjoner i gruppene, mangler de også handlingskapasitet. Barnas status som aktører i Giddens (1984) betydning, virker derfor i stor grad å opphøre under de tvungne voldshandlingene. Dette understrekes av hvor vanskelig barna opplevde handlingene. Selv om Glover (2001) argumenterer for at metodene benyttet ovenfor barnesoldater også er velkjent overfor voksne soldater, gjør brutaliteten og det faktum at soldatene er barn, situasjonene likevel ikke helt sammenliknbare.

5.5. Taktikk - De svakes kunst

Så langt har jeg belyst hvordan barnesoldater handler under begrensinger både før og etter rekruttering til væpnede grupper. Jeg analyserte barnas grad av frivillighet i ikke-tvungen rekruttering ved å benytte to motstridende perspektiv med barn henholdsvis som styrte objekter og frie subjekter. Jeg forsøkte så å forene de to perspektivene gjennom Giddens (1984) strukturasjonsteori. Dette kastet lys over ulike aspekter ved barnas grad av valg, men også strukturasjonsteoriens begrensninger i forhold til å fange opp strukturelle krefters begrensende funksjoner for barnas valgmuligheter.

Dette kapittelet avslutter denne delen av avhandlingen. Jeg vil derfor forsøke å oppsummere barnas grad av valg både i rekrutteringsprosessen og innenfor handlingsrommet de gis i de væpnede gruppene, for å se hvordan dette kan forstås innenfor rammene av Michel de Certeaus (1984) teori om aktørenes bruk av taktikker. De Certeau har i sin bok *The practice of everyday life* satt fokus på de svakes motstand, og hvordan de svake i samfunnet bruker begrensningene som omringer dem til å skape rom for handling og selvbestemmelse innenfor disse rammene. Hans begreper er fruktbare i forhold til barnesoldaters situasjon da de kan belyse at barna handler fra en svak og begrenset posisjon, samtidig som barna likevel ikke opphører som aktive aktører. Jeg vil her bygge på de Certeaus teori, og på Honwanas (2006) og Utas (2005) tolkning av hans begrep taktikk.

De Certeaus (1984) teori virker ikke umiddelbart å la seg overføre til barnesoldaters situasjon da hans tanker fremstår mer som rettet mot moderne samfunn med noe teknologisk utvikling. Heller ikke begrepet ”forbrukere”, som han benytter som en eufemisme for de dominerte i samfunnet, er noe man umiddelbart assosierer med barnesoldater og væpnede grupper. De Certeaus grunnleggende tanke er at produksjonssystemer som tv-industrien og handelsnæringen, stadig definerer og okkuperer større områder i samfunnet. Ekspansjonen av systemene, mener han gjør at forbrukerne ikke lengre har noe *sted* hvor de kan vise hva de selv skaper eller gjør med produktene systemene produserer. Likevel mener han at også forbrukerne står for en produksjon. Det er en nesten usynlig og stille produksjon da den ikke gjør seg til kjenne gjennom egne produkter, men heller gjennom måtene produktene den dominante økonomiske orden påtvinger dem, brukes på. Han fokuserer på metodene og handlingene folk benytter på mikronivå hver dag, for å snu de disiplinerende kreftene for et

lite øyeblikk. Forbrukertaktikk er nettopp måtene de svake gjennom små hverdagslige praksiser, bruker de sterkes produkter på til sin egen interesse (Ibid).

De Certeau (1984) skiller mellom begrepene strategi og taktikk. En strategi springer ut fra et avgrenset rom som tjener som en base eller makt-lokus hvor dens aktører kan isolere seg fra omgivelsene. Ved å skille seg fra omgivelsene gir strategien en viss autonomi i forhold til det sosiale livs generelle uforutsigbarhet, og aktørene gis mulighet for langsiktig planlegging og oversikt. Selve rommet er altså viktig i strategien fordi "the proper is a triumph of place over time" (Ibid, s. 36). En kan samle sine fordeler, planlegge fremtiden og slik sikre seg noe uavhengighet fra de varierende omgivelsene rundt. En taktikk derimot har ingen romlig eller institusjonell lokalitet, og har dermed ikke den uavhengigheten som strategien har. "The space of a tactic is the space of the other" (Ibid, s. 37). Taktikken må derfor utspille seg i et terreng som er organisert av en fremmed makt og som er påtvunget dens aktører. En taktisk aktør manøvrerer på andres områder uten en langsiktig plan, uten å ta over og uten evne til å holde omgivelsene på avstand. Aktøren har ikke et eget rom hvor hun kan gjøre nytte av fordeler hun har samlet, forberede ekspansjon eller sikre uavhengighet i forhold til omgivelsene. Taktikken avhenger derfor av tid, og dens aktører må alltid være på vakt for muligheter som byr seg der og da. Det som vinnes beholdes ikke, og aktørene kan derfor ikke planlegge noen langsiktig strategi eller se helheten innenfor sitt eget rom. De må hele tiden manipulere hendelser for å forandre dem til muligheter. De svake må snu krefter som er fremmed for dem til å bli sine egne fordeler. Dette gir taktikken mobilitet, men en mobilitet som gjør at aktørene må ta i mot mulighetene når de byr seg (Ibid, s. 36-37). Taktikken er derfor de svakes kunst. Vigh (I Utas, 2005, s. 408) oppsummerer oppklarende begrepene strategi som "the process of demarcating and constituting space", og taktikk som prosessen med å navigere i disse rommene.

Denne svakes kunst kan i hverdagslivet utspille seg for eksempel når en arbeider bruker arbeidsgivers tid til å drive med egne ting på arbeidsplassen. *La perruque*, som de Certeau (1984, s. 25) kaller praksisen, beskriver han som arbeiderens eget arbeid, kamuflert som arbeid for arbeidsgiveren. En kontoransatt kan bruke arbeidstiden til å ringe private telefonsamtaler, eller til å planlegge neste ferie over Internett. Hun kan skjule sine handlinger ved å utgi seg for å drive med sitt egentlige arbeid, som når sjefen går fordi og nettsiden

straks byttes ut med et arbeidsdokument. Arbeideren skulker ikke arbeidet og hun stjeler heller ikke materielle ting fra arbeidsplassen. Det hun gjør er å manipulere og stjele tid fra arbeidsgiveren. "(...) he succeeds in 'putting one over' on the established order on its home ground" (Ibid, s. 26).

En taktisk aktør er dermed en person som har sterke begrensninger på sine tilgjengelige valg. Hun handler fra en svak posisjon, men tar likevel initiativ til å finne taktikker for å håndtere situasjonen, og for å gripe mulighetene som måtte by seg til å forbedre sin situasjon.

Barnesoldaters maktposisjon er svært begrenset. De har ikke makt til å skape eller forandre de dominerende representasjonene de er omgitt av, men kan likevel finne rom for å manipulere dem for å bedre sin situasjon, om enn bare for en kort stund. Taktikk er et slags kortvarig svar på samfunnets sosiale strukturer. Barns ikke-tvungne rekruttering kan dermed tolkes som en taktikk for å håndtere den vanskelige situasjonen mange befinner seg i. Da barnesoldater sjelden har maktposisjoner, trakk jeg tidligere i tvil om de kunne betegnes som handlingskompetente aktører i Giddens (1984) forstand. Men gjennom de Certeaus begreper vil de som handler alltid være aktører, men deres relative makt eksisterer og varierer innenfor et sosialt felt der også andre aktører opererer. Med Utas (2005, s. 407) ord: "Agency is thus highly dependent on specific social situations."

Hos de Certeau (1984) er ikke den taktiske aktøren nødvendigvis fullt klar over de endelige målsetningene for sine handlinger, men fokuserer på umiddelbare heller enn langsiktige fordeler. Dette fremgår også i noen av uttalelsene jeg tidligere har referert. Deltagelse i en væpnet gruppe kan være en rasjonell måte å øke sjansen for overlevelse på, eller for å få tilgang til goder som penger eller mat. Barnesoldater kan handle som taktiske aktører ved å gripe mulighetene en vanskelig situasjon også tilbyr. Slik kan de oppnå små umiddelbare fordeler som mat, beskyttelse eller en følelse av makt. Som Peter og Richards (i Macomber, 2011, s. 30) riktig påpeker, kan det i land med fattigdom og manglende utdannings- og jobbmuligheter være mer attraktivt å være soldat enn å sulte på gaten. Livet som soldat er kanskje ikke det aktøren ønsker aller mest for seg selv, men blant de få tilgjengelige valg kan de bedømme det som fornuftig der og da. Selv om valget kan virke fornuftig ut fra den umiddelbare situasjonen, har ikke den taktiske aktøren oversikt over helheten. Valgets konsekvenser på lang sikt er dermed utenfor aktørens horisont.

Et eksempel på taktisk aktørskap fant HRW i Liberia. De ble fortalt av hjelpearbeidere at det ikke var uvanlig verken for barnesoldater eller voksne soldater å bytte side i konflikten. Hvis barna gikk lei eller mislikte måten de ble behandlet på i den væpnede gruppen, kunne de rømme eller oppsøke en annen militær gruppe for nye muligheter. Heller enn lojalitet ovenfor en spesiell gruppe, konkluderte HRW med at barna aller mest virket å være motivert av å ta vare på seg selv (HRW, 1994, s. 33). Et særpreg ved taktikken er nettopp dens kortsiktighet og motivasjon om å skape det beste av en begrenset situasjon. Barna i Liberia innså kanskje ikke at behandlingen ikke ville forandre seg mye fra en gruppe til en annen, men grep et "sidebytte" som en potensiell mulighet.

West's (2004, s. 120-123) funn virker å bekrefte at mange barnesoldater mangler den helhetlige oversikten. Hun fant i sin feltstudie i Mosambik at mange jenter som deltok i FRELIMO så tilbake på sine erfaringer med nostalgi og stolthet. Jentene identifiserte seg med gruppens mål om kolonial frigjøring og kvinnefrigjøring, og mange følte seg frigjorte og likestilte så lenge de var soldater. De følte en viss makt og fikk erfaringer som deres mødre aldri hadde opplevd. Likevel satt mange igjen med skuffelse da borgerkrigen var over og de opplevde at FRELIMO ikke lengre kjempet for deres sak. Da FRELIMO over lengre tid forbød seksuelle forhold mellom soldatene, hadde nesten ingen av jentene verken mann eller barn. Da krigen var over opplevde jentene at de måtte klare seg selv. Mange måtte velge mellom å kjempe om knappe arbeidsplasser i storbyene, eller å dra tilbake til sine familier hvor deres posisjon var sterkt svekket fordi brudepengene deres aldri hadde blitt betalt. Jentene hadde lært seg å være likestilte, men oppdaget senere at de av samme grunn ikke var attraktive som partnere. Mange menn ville ikke ha selvstendige og likestilte koner. Som resultat ble mange jenter værende i byer uten sitt familiære nettverk som støtte. Noen fikk barn, men uten familie eller faste forhold var de overlatt til å klare seg selv. West spør: "If carrying an AK-47 empowers young women in the moment of war, what becomes of this power when the war is over, and are 12- and 15-year old girls able to envision this?" (Ibid, s. 120). Skuffelsen og følelsen av å bli forrådt, tyder på at svaret i mange tilfeller er nei.

Samtidig som mange barnesoldater ikke virker å forstå de langsiktige konsekvensene av sine valg, bør man med forsiktighet la dette stå som en implisitt kontrast til voksnes tilsvarende

beslutninger. I en situasjon med konflikt og vanskelige hverdager, har nok heller ikke alle voksne full oversikt over hva det på lang sikt vil bety for dem å verve seg til kamp. Eller de tenker rett og slett ikke over det siden militærtjeneste der og da kan virke som det beste valget. Rosen (2007, s. 299) kritiserer for eksempel de som argumenterer for at barn ikke er i stand til å ta frie valg og derfor aldri kan anses som frivillige rekrutter. Han mener følgene av argumentasjonen er en antagelse om at voksne utøver frie valg uten sosialt press. "It is hard to imagine a less authentic scenario of adult participation in war" (Ibid).

Honwana (2006) tar i bruk taktikkbegrepet først og fremst for å forklare barnas handlingsrom innenfor de væpnede gruppene. Til tross for brutaliseringen barnesoldatene hun intervjuet hadde gjennomgått, klarte de likevel å utvikle en verden for seg selv der de fant rom for å være både barn og soldater (Ibid, s. 64). Hun argumenterer for at barna tar i bruk taktikker for å håndtere sine liv og maksimere forholdene skapt av de voldelige militære miljøene rundt dem. I sin feltstudie i Mosambik og Angola, fant hun at barnesoldatene fant måter å beskytte seg selv på og takle det vanskelige de opplevde. Hun så at barna fant rom for lek og latter og klarte å snike seg unna militære handlinger ved for eksempel å si at de var syke. Noen latet som å være dumme for å hindre at de ble sendt ut på farlige oppdrag. En gutt fortalte at han lot som om han ikke forsto dersom han ble bedt om å gjøre noe han ikke ville: "When they asked you to do something really bad and you didn't want to do it, you had to pretend that you didn't understand very well what they wanted, or you had to do it the wrong way, so that they would ask someone else to do it" (Siteret i Honwana, 2006, s. 68). Noen brukte mulighetene til å skaffe fordeler som å snike seg ut for å stjele eller for å ha sex med jenter i landsbyen. Da direkte ordrenekt potensielt var svært farlig, foregikk ikke slike handlinger åpenlyst, men bak kommandørens rygg. "The military and the war became all they knew of life, and they tried to make the best of it. These soldiers were conscious tactical agents who responded to the demands and pressures of their military existence" (Honwana, 2006, s. 72).

Utas (2005, s. 408) mener derfor krigssoner ikke bare kan ses som ødeland fylt utelukkende med håpløshet, men også som et felt fullt av muligheter både for sosial og økonomisk mobilitet. Innebygget i mulighetene ligger likevel fallgruver som kan føre til ytterligere marginalisering heller enn en forbedring av situasjonen. Han forteller historien om den unge kvinnen "Bintu" som så mange andre jenter i Liberia og andre steder, brukte såkalt

girlfriending som en taktikk for å overleve og oppnå økt sosial status. Begrepet *girlfriending* lar seg vanskelig oversette til norsk, men går ut på å bli kjæreste med gutter som kan gi tilgang til muligheter, status og beskyttelse som en ikke selv har forutsetninger for å oppnå. Selv om Bintu opplevde både håpløshet og overgrep, og i en periode satt i fengsel, fant hun likevel sine egne måter å manøvrere i krigslandskapet på. Selv da hun fant tilbake til familien sin i en flyktningleir utenfor Liberia, valgte hun med tiden å dra tilbake til krigssonen. I stedet for å ta til takke med utfordringene og passiviteten flyktningleiren bød på, reiste hun tilbake til Liberia for å søke en mer vellykket fremtid: "War became a charter to become a 'somebody', an avenue of social mobility and to social inclusion within a social arena from which they felt very much excluded – in this sense war itself became the theatre of the oppressed" (Utas, 2005, s. 421-422).

De Certeau (1984) har skrevet om taktikk med henblikk på hverdagslivets praksiser og ikke på barnesoldater som de fleste befinner seg i langt mer ekstreme situasjoner. Ikke bare er situasjonene ekstreme med tanke på konfliktene som utspinner seg rundt barna, men også med tanke på volden mange utsettes for, og som de også selv utøver mot andre. Mange lever med en konstant trussel om straff ved regelbrudd, en straff som også kan innebære å miste livet. Selv om det finnes rom for taktikk, må en nødvendigvis ta i betraktning at "lekenheten" og kreativiteten nok ikke er like stor som for eksempel blant ansatte på en bedrift. Mens det for arbeideren ikke nødvendigvis er helt klart hva konsekvensene blir om hun blir oppdaget i sine manøvreringer, står det ofte veldig klart for barnesoldatene hva som vil hende om de skulle bli tatt for å lure seg unna. En så ekstrem situasjon, omgitt av konstante trusler, bidrar nok til å minske både rommet for og viljen til å utnytte taktikker.

Jeg har gjennom dette kapittelet argumentert for at barnesoldater kan forstås som taktiske aktører ved at de griper umiddelbare muligheter, men ikke alltid forstår de langsiktige konsekvensene av sine valg. Jeg støtter meg på Honwana (2006) og Utas (2005), som har vist at taktikkbegrepet lar seg overføre fra mer moderne samfunn til konfliktsoner der også barn er deltakere. Forståelsen står i kontrast til en argumentasjon der barn i liten grad tilskrives aktørposisjoner. De Certeaus (1984) taktikkbegrep er fruktbart for å belyse mange barnesoldaters situasjoner og valg, da det understreker at barna handler fra svake posisjoner. Heller enn en polarisert representasjon av barnesoldater enten som styrt av strukturelle krefter

eller som helt frie aktører, kan man her forstå dem som noe midt i mellom. Barnesoldater er aktører som navigerer så godt de kan gjennom sosiale områder de ikke selv kan kontrollere.

6. Barnesoldater som ofre og overgripere

Jeg har tidligere nevnt at forskning i dag i større grad åpner for å se barnesoldater ikke bare som ofre, men også som overgripere. Dette gjenspeiles også hos enkelte humanitære organisasjoner som da Amnesty International i 2000 tok opp spørsmålet om straff av tidligere barnesoldater i forbindelse med opprettelsen av en spesialdomstol etter borgerkrigen i Sierra Leone. I rapporten ble det trukket frem at barnesoldater hadde stått bak noen av de verste overgrepene, og de konkluderte at de ikke ville motsette seg tiltale av barnesoldater mellom femten og atten år så lenge særlige hensyn ble tatt til barnas behov og utvikling (Amnesty, 2000, s. 9). Man skal imidlertid lete lenge etter litteratur der barnas offerstatus overhodet ikke anerkjennes. Likevel finnes det oppfatninger om barnesoldater først og fremst som overgripere og kanskje særlig blant dem som faktisk har vært rammet av overgrepene deres; barnesoldatenes egne ofre. Tross alt er det lettere for forskere å se barna først og fremst som ofre enn de som har opplevd og må leve med konsekvensene av deres ofte brutale handlinger. Boyden (2003) opplever at sivilbefolkningen i postkonfliktsoner ofte er både sinte og redde for barna som returnerer til sine landsbyer etter et liv som soldat. Som jeg senere vil vise kan sinne også ha sammenheng med at barnesoldater tilskrives en offerstatus av internasjonale organisasjoner og dermed får tilgang til hjelp og støtte som barnesoldatenes ofre ikke får.

Jeg vil her adressere barnas status som ofre og overgripere. Jeg redegjør først for hvordan barnesoldater gjennom ulik litteratur gjerne har blitt plassert innenfor en polarisert offer- og overgriperdiskurs. De to statusene har da stått som motsetninger til hverandre, men som jeg vil vise i de resterende kapitlene, er dette problematisk da skillet mellom offer og overgriper oftest ikke er å klart som man kanskje liker å tro. I de to siste kapitlene analyserer jeg barnesoldater innenfor våre sosialt konstruerte forestillinger om henholdsvis det ideelle offeret og den ideelle overgriperen. Målet er å se hvordan barnesoldater kan la seg plassere innenfor disse rammene.

6.1. Barnesoldater i offer- og overgriperdiskursen

Etter at barnesoldater for alvor kom på dagsorden, har man sett at barna gjennom ulike diskurser har blitt fremstilt i kontrasterende termer og gjerne i en polarisering mellom

kategoriene offer og overgriper. De siste årene har representasjonene blitt mer nyanserte, men de eksisterer fremdeles innenfor media og humanitære organisasjoner og tidvis også innenfor akademien. Fremstillingene har sammenheng med oppfatninger og forestillinger om hva et barn er, men også hvordan barn rekrutteres til militære grupper.

Et dominerende bilde har vært barnesoldaten som "det hjelpeløse offer." Fremstillingen springer ut fra vestlige oppfatninger om barndom slik det blant annet kommer til uttrykk gjennom et presosologisk syn. Fremstillingen er komfortabel da barna ikke ilegges ansvar for sine handlinger, og fordi den gjerne vekker sympati og engasjement heller enn frykt og forakt. Ansvar for barns militarisering plasseres her hos voksne mennesker som anses å utnytte barn til egne formål. Altså er det implisitt tvungen rekruttering som står i fokus, men også der barna ikke tvangsrekrutteres ses de som ofre for strukturelle krefter heller enn som aktive aktører (Denov, 2010, Rosen, 2005). Som Rosen (2005, s. 134) uttrykker det: "Most humanitarian accounts of child soldiers suggest that their behaviour on the battlefield flows from their victimization; children fight because they have been kidnapped, brainwashed, physically and sexually abused, forced to take drugs." Selv om dette synet ikke kan tilskrives samtlige humanitære organisasjoner, har en rekke forfattere ment at NGOer strategisk bruker representasjonen av barnesoldater som ofre for slik å skape større oppmerksomhet rundt tema (Denov, 2010, Rosen, 2005). "Children are cast as wholly dependent, helpless and victimized – ultimately deserving our sympathy" (Denov, 2010, s. 8).

I andre enden av skalaen finner man fremstillinger av barna mer som farlige overgripere. Representasjonen dukker med jevne mellomrom opp i media, men også i det offentlige ordskiftet som da Madeleine Albright til FNs sikkerhetsråd i 2006, uttrykte sinne over barnesoldatene i Liberia som: "were toting automatic weapons, slaughtering innocent civilians, and ignoring the rule of law" (I Denov, 2010, s. 7). Sensasjonelle mediareportasjer har beskrevet barnesoldater som monstre, drapsmaskiner og barbarer, fullt klar over sine handlinger og uten sympati for sine ofre. Her er ikke barna uskyldige ofre, men aktører som må forstås først og fremst som overgripere. Det antydes i tillegg at barna ofte er dømt til å fortsette sine voldelige handlinger etter konfliktenes slutt da volden anses å ha gjort permanent skade i deres utvikling (Denov, 2010; Honwana, 2006; Wessels, 2006). Ifølge Denov (2010, s. 7) dukker fremstillingen gjerne opp når målet er å vise hvor galt det kan gå

når barn blir tatt ut av sin ”naturlige” tilstand av uskyld og renhet. Slik sett kan beskrivelsene forstås som å springe ut fra et presosologisk perspektiv der i utgangspunktet uskyldige barn har blitt trent opp til grusomme overgripere, forvandlet nærmest til umenneskelige aktører.

Samtidig som polariserte fremstillinger blir for enkle i sin fremstilling av et komplekst fenomen, kan de også påvirke både reintegrering og håndteringen av barn som soldater. Til tross for sympati og gode intensjoner, kan et syn på barna kun som passive ofre føre til en objektgjøring og dehumanisering av barna. Som Denov (2010, s. 9) uttrykker det: ”Ultimately, such imagery maintains prevailing colonial and paternalistic relations”. Derfor ønsker heller ikke alle mennesker å bli sett på som ofre. Begrepet er for endelig og truer med å låse dem til bestemte hendelser. Det er rettet mot fortiden, mot noe som har skjedd. I sympati og medlidenhet kan man risikere å holde mennesker fast til det som har skjedd, selv om de selv kan ønske å komme seg videre i livet (Leer Salvesen, 1998, s. 116). Barry (I Utas, 2005, s. 407) advarer for eksempel forskere mot å tilskrive kvinner som har vært utsatt for vold i hjemmet en utelukkende status som ofre. Han mener begrepet kan skape rammer der andre kjenner kvinnen kun som voldsoffer og ikke som person som sådan. Noen barnesoldater virker også å gi uttrykk for dette ved å unngå reintegreringsprogrammer og slik holde sin deltakelse som soldat skjult for lokalsamfunnet (Shepler i Macomber, 2011, s. 33). Diskursen vil heller ikke fange opp dimensjonen ved at mange jenter og gutter selv melder seg til væpnede grupper slik at mange barns egne forståelsesmåter ikke tas på alvor.

Et syn på barna som beregnende og farlige er naturlig nok heller ikke uproblematisk. Det vil kunne påvirke hvordan man handler overfor barnesoldater for eksempel når man står ovenfor dem i strid. USA hadde i 2004 hele 107 irakiske barn innesperret, de fleste av dem i Abu Ghraib. Det amerikanske forsvaret anså mange av dem som høyrisiko sikkerhetstrusler (Mackay gjengitt i Singer, 2006, s. 24). Flere barn ble også fraktet til Guantánamo Bay hvor de ble innesperret på ubestemt tid. Mange med status som *enemy combatants*, en status brukt av USA, men uten anerkjennelse etter internasjonal lov (CSUCS, 2008, s. 18). Selv om barnesoldater nok utfordrer Barnekonvensjonens forpliktelser, er det åpenbart at innesperring av barn uten hensyn verken til reglene for krig eller menneskerettighetene som sådan, er problematisk. Da beskrivelsen av barnesoldater som farlige og umenneskelige, antyder at

barnesoldater er ”tapte barn”, kan også rehabilitering av barna nærmest anses dømt til å mislykkes før den har startet.

6.2. Ofre og overgripere som sosial konstruksjon

”Our beliefs about what is...do not necessarily correspond to what is ”objectively” true. “The facts” never simply stare us in the face. We see them always through a glass, and the glass consists of the interests, preconceptions, stereotypes and values we bring to the situation” (Cohen, 1971, s. 53).

Hvem vi ser som ofre og overgripere vil heller aldri være objektive fakta. Vi ser også dem gjennom et speil, og speilet vil være preget av våre verdier, våre holdninger og i tilfellet barnesoldater; våre forestillinger om hva et barn er. Kategoriene offer og overgriper, eller gjerningsperson, er ikke objektive kategorier, men sosialt konstruerte forestillinger (Christie, 1986; Strobel, 2010), kanskje i enda sterkere grad enn begrep som barn og voksen. Da det ikke er klart hva slags meningsinnhold begrepene egentlig har, kan det være vanskelig å forholde seg til dem. Vi kaller for eksempel overgriperen ofte for gjerningsmann, og ikke gjerningsperson, da våre forestillinger om overgriperen gjerne passer bedre med en mann enn med en kvinne. Det er heller ikke tilfeldig hvem vi tilskriver statusen offer i et samfunn: ”In every society there is a continuous process of constructing and deconstructing victims” (Fattah, 2010, s. 49). For noen tiår tilbake ble for eksempel ikke barn utsatt for vold i oppdragelsen definert som ofre, og heller ikke kvinner utsatt for vold i hjemmet. Men etter hvert som sosiale holdninger endres, endres også våre oppfatninger om hvem som er legitime ofre og ikke (Ibid).

Bildet av offeret og overgriperen er ikke bare i svart eller hvitt. I hvert fall ikke i virkeligheten. Som Leer Salvesen (1998, s. 106) forklarer: ”Det er sjelden gjerningsmannen og offeret finnes i ren form utenfor flaten på et skrivebord.” Menneskets forhold er sammensatte, og gjennom livet vil vi alle være både gjerningsperson og offer og ikke enten eller. Vi er begge deler fordi vi både krenker og krenkes i løpet av et menneskeliv. Ser man på fengslene, hvor mange gjerningspersoner sitter, har også flertallet av fangene vært ofre i løpet

av sine liv (Ibid). Som det fremgår inntar Leer-Salvesen med dette et bredere syn på gjerningspersoner og ofre enn det som forbindes kun med kriminalitet. Men også innenfor kriminalitetens grenser er forholdene uklare. Kategoriene kompliseres ytterligere da gjerningsperson og offer i mange tilfeller viser seg å være ganske like i den forstand at de deler mange av de samme egenskapene. Skodvin (2000) kritiserer viktimologien for lenge å ha opprettholdt et slags stereotyp bilde av en aktiv angriper og et passivt offer, mens nyere voldsforskning har vist at både voldsutøvere og voldsofre ofte deler de samme karakteristika. I mange tilfeller kan det nærmest virke tilfeldig hvem som blir fornærmet og hvem som blir gjerningsperson. Rollene blir flytende og ombyttelige, og den klare kontrasten mellom gjerningsperson og offer svinner hen (Ibid, s. 38).

Virkelighet er én ting, og hva vi tror er noe annet. Selv om skillet mellom gjerningsperson og offer kanskje ikke er så klart som vi liker å tro, gjør oppfatninger vi knytter til begrepene at noen lettere tildeles en slik status enn andre. Noen virker rett og slett å utgjøre et bedre offer, mens andre passer bedre som gjerningspersoner.

6.3. Er barnesoldater ideelle ofre?

De aller fleste har nok tanker rundt hva det innebærer å være et offer. Vi tenker gjerne på en person som har vært utsatt for urettferdighet, vold eller en ulykke av noe slag. Opprinnelig hadde imidlertid ordet helt andre betydninger knyttet til seg. Det latinske ordet *victima* betyr egentlig offerdyr eller slaktoffer slik at ordets røtter går tilbake i den klassiske forestillingen om et *sacrificium* gitt for å påvirke høyere makter (Leer Salvesen, 1998, s. 111). Ordet har dermed hatt en ganske annerledes betydning enn det som kanskje først og fremst forbindes med kriminalitet og rettsvesen der offeret nødvendigvis er avhengig av en slags gjerningsperson bak ugjerningen det har blitt utsatt for. I nyere tid har man samtidig sett en utvidelse av offerbegrepet, og igjen går det utover ordinær kriminalitet. *FNs prinsipplæring om rettigheter for ofre for vold og maktmisbruk* definerer offeret på følgende måte:

”Victims” means persons who, individually or collectively, have suffered harm including physical or mental injury, emotional suffering, economic loss or substantial impairment of their fundamental

rights, through acts or omissions that do not yet constitute violations of criminal laws but of internationally recognized norms relating to human rights (FN sitert i Skodvin, 2000, s. 31).

Her trenger ikke offeret nødvendigvis å ha blitt utsatt for en straffbar handling. Det som har rammet offeret trenger ikke å ha sammenheng med straffeloven i det hele tatt. Ser man nærmere på FNs definisjon blir det klart at situasjoner som krig og politisk konflikt, vil skape et mangfold av ofre. Her krenkes en rekke av menneskets rettigheter som rett til frihet, liv og sikkerhet, tilgang til mat og listen kan fortsette. Innenfor viktimologien i dag argumenterer noen for en ytterligere utvidelse av begrepet der også personer som rammes av hendelser som naturkatastrofer eller trafikkulykker inkluderes (Kirchhoff, 2010). Og benytter man denne utvidede definisjonen, er nok et flertall av verdens befolkning ofre i en eller annen forstand. Her trenger man ikke individuelle gjerningspersoner bak det som har rammet en. Ofre kan skapes av ulykker, naturkatastrofer og ikke minst beslutninger og hendelser som resulterer i urettferdighet, usikkerhet og konflikt.

Ved å gå tilbake til offerbegrepets opprinnelige betydning og følge dets utvikling frem til i dag, synliggjøres det sosialt konstruerte ved begrepet. Dersom lidelse skal ha betydning for hvem som defineres som ofre, er nok utvidelsene av begrepet også riktig. Selv om kriminologien i mange år har vært opptatt av kriminalitetsofre, er det ikke slik at alt som gjør mennesker til ofre nødvendigvis står nedskrevet i en straffelov (Leer-Salvesen, 1998). Ifølge Kirchhoff (2010, s. 113) er FNs definisjon i dag den mest aksepterte definisjonen innenfor viktimologien. Det er også FNs definisjon jeg heretter vil benytte meg av.

Uavhengig av definisjoner vil offerbegrepet uunngåelig ha en rekke mer allmenne oppfatninger knyttet til seg. Ericsson (2000, s. 36) mener for eksempel at offeret gjerne assosieres med å være svak, stakkarslig eller passiv. Innenfor viktimologien argumenteres det samtidig for at det ikke alltid er tilstrekkelig å være utsatt for en kriminell eller traumatiserende handling. Det holder ikke alltid å ha vært utsatt for eksempel for en voldtekt. En må også kunne vise at en kjempet i mot overgrepet, og at ens egen oppførsel ikke på noen måte bidro til det som skjedde. Det holder ikke alltid å ha vært utsatt for gatekriminalitet for aller helst bør en være eldre og svak; en person vi ikke antar kan forsvare seg. Walklate (1989) mener at man for å oppnå en status som offer, må vise at man har et legitimt krav på statusen samt at ens egen oppførsel ikke bidro til viktimiseringen. Kravet om legitimering

knytter hun til oppfatninger om det uskyldige offeret. Jo mer uskyldig offeret kan vise seg, jo større legitimitet har offerstatusen (Walklate, 1989, s. xi-xii).

Det er nettopp dette Nils Christie (1986) fanger opp med begrepet *det ideelle offer*. Det ideelle offer har ikke bare blitt utsatt for et normbrudd, men er i tillegg en person som gis en komplett og legitim status som offer; noe som ikke er alle forunt. Offeret bør helst være svakt, og overgriperen stor, slem og fremmed. Offeret må ikke kunne klandres for å ha havnet i situasjonen hvor overgrepet fant sted, og aller helst bør hun ha blitt overfalt mens hun utførte en respektabel handling (Ibid). Den prostituerte som voldtas av en potensiell kunde passer dårlig som ideelt offer. Hun er kanskje svak, men ikke uskyldig nok. Hun kan tross alt klandres for situasjonen hun havnet i. Det ideelle offer er heller en gammel dame, ranet av en fremmed mann. "The ideal victim is a weak person of flawless character and behaviour" (Strobel, 2010, s. 11). Men samtidig som offeret må være svakt, må det være sterkt nok til å lykkes med å gjøre krav på en status som offer. Offeret må være svakt, men ikke så svakt at ingen vil høre på henne (Christie, 1986).

Ericsson (2000) mener konnotasjonene ved ordet offer gjør at mange menn usynliggjøres som ofre. Maskulinitet er ofte forbundet med styrke og vitalitet og ikke med svakhet og passivitet. Dermed kan menn kvie seg å gå inn i offerrollen, og mange hjelpearbeidere oppfatter dem heller ikke som ofre (Ibid). Men assosiasjonene knyttet til maskulinitet er kanskje motsatte av assosiasjonene knyttet til barn. I hvert fall slik de kommer til uttrykk gjennom *the straight eighteen*-posisjonen der avhengighet og sårbarhet står sentralt. Som offeret er barna her personer som trenger beskyttelse. Barn ses som de svakeste medlemmene i samfunnet og dermed også med krav på beskyttelse. Barns beskyttelse er nedfelt i en rekke internasjonale deklarasjoner, ikke minst i Barnekonvensjonen. Gjennom internasjonal regulering, mener Vaha (2008, s. 14) barn først og fremst er holdere av rettigheter, heller enn bærere av ansvar. Derfor mener hun barnesoldater også ses som ofre og ikke som overgripere (Ibid). Christie (1986) virker delvis å underbygge antagelsen om barn som svake samfunnsmedlemmer. I tillegg til eldre og syke, nevner han også veldig unge mennesker som egnede ideelle ofre. Unge så vel som eldre er begge er svake grupper (Ibid). Flere humanitære organisasjoner fastslår også at de ser barnesoldater først og fremst som ofre (Macomber, 2011; Rosen, 2005, 2007). Der Amnesty vurderte spørsmålet om straffeansvar for barnesoldater, understreket de i

samme rapport: “Child soldiers should be seen primarily as victims of conflicts” (Amnesty International, 2000, s. 18). Gjennom dialog med Redd barna ble Macomber fortalt at Redd Barna ser: “All child soldiers as victims of abuse and as having their rights violated in the most grave ways” (I Macomber, 2011, s. 27).

Christie (1986) berører et sentralt punkt når han legger frem sin siste forutsetning for det ideelle offer. Nemlig at man må ha makt nok til å få saken sin kjent og til å gjøre krav på en status som offer. Altså innebærer prosessen noe kommunikativt. Og dette kommunikative mener Strobel (2010) fanger opp selve essensen i viktimiseringen. Han ser ikke det viktigste som lidelse som sådan, men det å bli sett som offer av andre, og selv gå inn i offerrollen med rettighetene og pliktene statusen bringer med seg. Man må derfor på en god måte klare å kommunisere en skadende erfaring. Men en person kan aldri overføre sine erfaringer direkte til andre. Mottakeren vil alltid konstruere en egen forståelse av en hendelse der også oppfatninger knyttet til det ideelle offer spiller inn. Kommunikasjonsprosessen må derfor få frem at et alvorlig normbrudd har skjedd, men også inntrykket personen gjør på mottakeren er av betydning. Strobel har tidligere vist at personer som virker sjenerte, svake og sårbare, har større sjanse for å bli aksepterte som ofre enn personer som virker aggressive, sterke og kraftfulle (Ibid, s. 3-13).

En forutsetning for å oppnå sosial status som offer er dermed en viss grad av makt. Man må få saken sin frem og få den anerkjent av relevante andre. Barn er imidlertid en sosial gruppe som ikke forbindes med særlig makt. Barnesoldater er i tillegg fra de mest marginaliserte gruppene i samfunnet allerede før rekruttering som soldater. Walklate (1989, s. 77) mener både barn og eldre personer er marginaliserte grupper i samfunnet. Begge gruppene utsettes for stereotypiske forventninger som springer ut fra oppfatninger om deres evner utelukkende basert på alder. I industrisamfunnet ser også Christie (1978a) barn som forholdsvis maktesløse. Han plasserer ungdommer i en slags mellomposisjon da ungdommer har mulighet for makt, men ikke bruker den. Både spedbarn og ”oldinger” ser han som tilsvarende hjelpeløse. Begge er utestengt fra ”virkelig arbeid” slik at elever og eldre blir konsumenter av tjenester, heller enn bidragsytere til systemets opprettholdelse og utvikling. Mangelen på makt, mener Christie stammer fra at ingen av dem har reelt ansvar. Ingen vil derfor lide om elever eller eldre slutter å utføre sine oppgaver (Christie, 1978a, s. 203-209).

Hvis eldre ikke lengre var marginaliserte, ville de heller ikke passe som ideelle ofre, mener Walklate (1989, s. 78). Det er ingen grunn til å tro at det samme ikke gjelder for barn. Men til tross for at barn i de fleste samfunn ikke har maktposisjoner, og særlig ikke demobiliserte barnesoldater, har barnesoldater sterke representanter som taler deres sak. Organisasjoner som FN og Amnesty International har definisjonsmakt ved at de i stor grad lykkes med å gjøre sine virkelighetsforståelser dominerende innenfor et felt. Dette kom for eksempel til uttrykk gjennom rettsprosessen etter konflikten i Sierra Leone der de lokales ønsker om straffansvar for barnesoldater, måtte vike for de humanitære organisasjonenes forståelse av barna først og fremst som ofre (Rosen, 2007).

Barnesoldaters offerstatus aksepteres ikke alltid i samfunnene barna har operert i. Heller ikke offerbegrepet er uavhengig av hvor man er. Kontekst er viktig fordi vår egen og andres vurderinger av oss som offer, avhenger både av personlige erfaringer og av kulturelle tradisjoner (Strobel, 2010, s. 4-5). Barn som i andre kulturer må arbeide for å forsørge sin familie kan derfor oppfattes som ofre fra et vestlig perspektiv, men ikke nødvendigvis fra et lokalt. Da personlige erfaringer spiller inn, synliggjør det at de som direkte har vært rammet av barnesoldatenes handlinger, vil kunne ha problemer med å akseptere dem utelukkende som ofre. Dette kan også forklare hvorfor internasjonale organisasjoners tilskrivning av en offerstatus kan skape sinne i lokale kontekster; bakgrunnskunnskapen er ikke den samme. Da mange barnesoldater også selv utfører overgrep, er de heller ikke ideelle ofre i Christies (1986) egentlige forstand. Som Christie (Ibid) påpeker, utgjør ofre som også er gjerningspersoner, dårlige ofre. Offer og overgriper i samme person kompliserer det forenklede bildet. Barnesoldater er derfor ofre, men ikke ideelle ofre. Likevel virker den dominerende diskursen rundt barn å gi stor aksept for synet på barnesoldater først og fremst som ofre til tross for volden mange selv utøver.

Ifølge FNs definisjon av offerbegrepet er alle barnesoldater ofre. Mange er ofre for overgrep og vold gjennom tvungen rekruttering og trening. Alle er ofre for krenkelser av deres rettigheter som mennesker og barn. Samtidig bør det understrekes at det ikke utelukkende er barn som rammes av konflikt eller nød, eller av tvungen rekruttering til militære grupper (Pugel, 2010, s. 170). De aller fleste mennesker som lever i konfliktsoner er også ofre i FNs

forstand. Men barna kommer nærmere det ideelle offer. Deres offerstatus virker å forsterkes gjennom humanitære organisasjoners diskurs der uskyldighet og sårbarhet vektlegges. Selv om barna har en svak posisjon i sine lokalsamfunn, har de sterke talspersoner som bringer gjennom deres sak i det internasjonale samfunn. Forestillinger om barns uskyld og egenskaper virker dermed å bringe dem nær det ideelle offer til tross for at mange barn også selv er utøvere av overgrep. Og når barnesoldater defineres som ofre, blir det vanskeligere å definere dem som overgripere. En overgriper er gjerne det motsatte av sitt offer.

6.4. Ofre som overgripere

Et ideelt offer er avhengig av en ideell overgriper. Og jo mer ideelt offeret er, jo mer ideelt blir også overgriperen (Christie, 1986, s. 25). Den ideelle overgriperen er nettopp kontrasten til det ideelle offeret. Han er som skrivebordsovergriperen; svart mot det hvite offeret. "He is a dangerous man coming from far away. He is a human being close not to being one" (Christie, 1986, s. 26).

Forestillinger om overgriperen som farlig og fremmed er heller ikke langt fra allmennhetens oppfatninger, mener Christie (Ibid). Fattah (2010, s. 57) virker å støtte dette da hun beskylder viktimologien for lenge å ha forsterket og opprettholdt de stereotype bildene av offeret og overgriperen som også hun mener finnes i offentligheten. Hun kritiserer viktimologien for å fremstille ofre og overgripere som motsetninger til hverandre, som skyldige og uskyldige, onde og gode (Ibid). Derfor hender det også at vi sliter når vi lærer om overgripere som ikke er mørke og onde, men faktisk på mange måter akkurat som oss. Kanskje var det nettopp derfor så vanskelig for det norske etterkrigssamfunnet å tro at overgriperne som torturerte og drepte krigsfanger i de tyske leirene i Nord-Norge, ikke var verken spesielle eller ekstraordinært onde, men som de aller fleste andre. Det kunne ha vært hvem som helst i en liknende situasjon (Christie, 1986).

Mange kan nok enes om at barnesoldater ikke passer som ideelle overgripere. Barnesoldater er tross alt barn og de mangler for mange det onde og det fremmede. I hvert fall i den vestlige verden forbindes vanligvis ikke barn med farlighet, men kanskje aller mest med uskyld og

sårbarhet og håp for en bedre fremtid. Mange barnesoldater utsettes i tillegg for en rekke overgrep selv, blant annet gjennom måtene de rekrutteres og trenes på. Og på samme måte som ofre som overgripere, gir dårlige ofre, skaper også overgripere som samtidig er ofre, dårlige overgripere (Christie, 1986, s. 25). Det betyr likevel ikke at barnesoldater ikke er overgripere. Som Leer-Salvesen (1998) påpeker, er mange gjerningspersoner selv ofre. Det gjør dem ikke mindre til overgripere, men det gjør dem til ofre samtidig.

Leer Salvesen (1998, s. 113) definerer gjerningspersonen slik: ”En som ved sin atferd og sine handlinger krenker eller skader andre”. Da lovbrudd ikke er en forutsetning for å krenke andre, utvider han definisjonen utover det de fleste straffelover tilsier. Det blir forståelig hvorfor han mener vi alle er både gjerningspersoner og ofre; det vil være umulig å gå gjennom et liv uten å krenke eller krenkes av andre. Det er også det mange barnesoldater gjør; de krenker og skader andre. Men mange gjør mer enn det. Barnesoldater er ansvarlige for en rekke brudd på menneskerettighetene, og noen av de verste krigsovergrepene utføres av barn. Flere av ofrene deres er også barn (Amnesty International, 2000, s. 1). Mens noen barn bare motvillig forteller om egne overgrep, fremstår andre nesten stolte over sine handlinger:

As a commander, I was in charge of nine others, four girls and five boys... I shot my gun many times, I was wounded during World War I [a bloody battle in the recent Liberian war], shot in the leg. I was not afraid, when I killed LURD soldiers; I would laugh at them, this is how I got my nickname, “Laughing and Killing” (Siteret i Wessels, 2006, s. 83).

Barn som etter hvert får mer overordnede roller, kan også bidra til å terrorisere andre barn og slik fortsette brutaliteten de selv ble utsatt for:

My men knew I had to drink human blood every morning. If we had a prisoner, I would kill him myself. I would cut off his head with a machete. Otherwise I would send my boys out to find a prisoner or capture a civilian (...). If one of the boys committed a crime, if he refused to obey an order, I would put burning leaf on his eyes. I would blind him. And if one of my boys tried to escape and was caught, my fighters would murder him themselves, because they knew it would even worse if they brought him to me (Siteret i Rosen, 2005, s. 60).

Beretninger som dette antyder at barnesoldater ikke kan fremstilles utelukkende som passive ofre. Noen er også aktive overgripere. Denov (2010), som intervjuet tvangsrekrutterte barnesoldater i RUF, fant at selv mange av disse barnas handlinger med tiden fikk preg av en

økende frivillighet (Ibid, s. 182). På et tidspunkt virker det for noen å inntreffe en glidende overgang fra en primærstatus som ofre over til aktive overgripere. Denov (Ibid) beskriver hvordan barna først oppfattet volden og drapene som grusomme og vanskelige, men at det etter hvert lettere for mange. Handlinger som opprinnelig ble sett som utenkelige, ble med tiden akseptable og i noen tilfeller assosiert med lek, spenning og ferdigheter (Ibid, s. 129). Som jeg tidligere har vist, benytter noen barn sitt begrensede handlingsrom til å forsøke å unndra seg ordrer. Andre utfører motvillig ordrer, men fortsetter å være på utkikk etter fluktmuligheter. Men som Wessels (2006, s. 74) påpeker, finnes det en liten minoritet som villig tar del i grusomheter som ingen har beordret dem til. Som en hjelpearbeider i Liberia fortalte: "Others did horrifying things and you just don't understand why. One boy, about seventeen, described to me what he did to women at checkpoints – how he raped them – and exhibited no remorse" (Sitert i HRW, 1994, s. 18).

Noen barn virker dermed å gå inn i roller uforståelig og uforenelig med et uskyldighetsperspektiv. De utfører handlinger som gjør beskrivelsene av dem som monstre mer forståelig, om enn ikke akseptable. Honwana (2006) beskriver hvordan barn i væpnede grupper gjennomgår prosesser som forandrer dem fra barn til noe annet. De forandres ikke til soldater som sådan, men nettopp til barnesoldater: "an oxymoron that generates an ambiguous association of innocence and guilt" (Ibid, s. 69). Da barnesoldater befinner seg mellom to sosiale kategorier, forklarer dette også forståelsesproblemet de representerer. De er ikke fullt soldater, men de er barnesoldater. De er barn, men de er også barnesoldater.

Barnesoldater som overgripere må forstås ut fra tvang, men også ut fra væpnede gruppers bruk av positive forsterkninger for å forme barns handlinger og verdier. Barn som utmerker seg positivt for gruppene, kan belønnes med privilegier som mat og tyvgods og noen ganger også forfremmelser. For mange gir dette en følelse av makt og respekt de ikke er vant til (Wessels, 2006, s. 70). Denov (2010, s. 113-114) forteller for eksempel hvordan barna i RUF gjennom utøvelse av brutal vold ble tilbudt belønninger, sosial makt og prestige. Hvor viktig slike belønninger kan være for et barns motivasjon og selvfølelse, kommer tydelig frem i denne uttalelsen: "I became boss among the children I captured... I had my own group of children to organize and manage. I felt really proud to command the other kids. All of the kids admired me" (Sitert i Denov, 2010, s. 113). Gutten reflekterer ikke over barna han har fanget,

men forteller om stoltheten han følte over posisjonen og respekten han hadde oppnådd i gruppen. Innenfor Giddens (1984) teori kan man forklare dette med at en del barn etter hvert lærer seg reglene som gjelder samtidig som noen også får relative maktposisjoner i gruppene. Fra å ha startet som svært begrensede aktører, gir dette økt kyndighet og en økende handlingskompetanse. De kan dermed trekke på strukturene rundt dem for å oppnå begrensede fordeler. Wessels (2006) forklarer for eksempel mange jentesoldaters kampvilje på denne måten. Selv om lydighet er en del av forklaringen på enkelte jenters sterke motivasjon, er det å utmerke seg også en vei til likestilling og respekt i gruppen. Anerkjennelse og fordeler er privilegier mange av dem aldri vil oppleve i et ellers patriarkalsk samfunn (Ibid, s. 103).

Christie (1978b) mener de ekstreme bildene av overgriperen skapes og opprettholdes gjennom en rekke prosesser i samfunnet. Fra hvilke handlinger som kriminaliseres, gjennom håndhevelse av loven og ikke minst i hva forskerne fatter interesse for. Det er det fremmede og ekstreme som skinner igjennom. Det er først og fremst de atypiske lovbruddene – de større eller de spesielt moralsk opprørende som blir møtt med stor både skrive- og leseinteresse. Ikke bare i media, men også i forskerens arbeid (Christie, 1978b, s. 62-67). Kanskje er min avhandling illustrerende nok. Det er ikke barn som jobber som kokker eller spioner jeg fokuserer på, men de som faktisk dreper. De som virkelig bryter med bildet av hva et barn er og gjør. Christie (Ibid) mener det oppstår problemer om avstanden til overgriperen forsvinner. Kjenner vi gjerningspersonen for godt, attribuerer vi hennes gjerninger heller til tragedie eller tilfeldigheter. Kanskje vet vi hvor vanskelig hun har hatt det i oppveksten. Eller kanskje kunne jeg ha gjort det samme om jeg sto i hennes situasjon. Tragedie kaller mer på sympati enn på avstand og fremmedgjøring. Nærhet ødelegger bilde av den fremmede og onde overgriperen. Den ideelle gjerningspersonen er først og fremst annerledes. Gjennom annerledesheten blir ugjerningene lettere å forstå, samtidig som avstanden økes; hun blir unntaket. Hun er ikke som oss (Ibid).

Det er nok de ekstreme forestillingene som kan gjøre det problematisk å se barnesoldater som overgripere. Barnesoldaters situasjon fremstår kanskje aller mest som tragedie. Den knappe informasjonen de fleste i den vestlige verden har om barnesoldater, stammer gjerne fra mediebilder av små barn med våpen eller fra humanitære organisasjoners kampanjer. I begge

tilfeller er det anomalien ved at barn brukes som soldater som skinner igjennom. I sin analyse av medias bruk av barn, påpeker Kilde (2005, s. 120) at bilder av barn skaper nærhet. Barn kan trekke oss nærmere problemer som egentlig er langt borte både kulturelt og geografisk. Vi lærer om krigens brutalitet, barn som drives på flukt og bortføres av væpnede grupper, og sitter kanskje aller mest igjen med en følelse av meningsløshet og urettferdighet. I stedet for avstand, er det kanskje først og fremst det barnlige som skinner igjennom våpnene og uniformene.

Men som Denov (2010, s. 129) presiserer, fantes det ingen linjeformet eller endelig overgang fra ofre til overgripere for hennes informanter. Verken hun eller informantene opplevde at de ble fullt transformert fra offer til overgriper. Hun mener informantenes opplevelser avslørte at de: "continually drifted between committing acts of violence and simultaneously being victims of violence by others" (Ibid, s. 129). Deres situasjoner var derfor kompleks. Selv om de utførte vold mot andre, ble de samtidig utsatt for tvang, terror og vold. Overgangen til overgriper ble dermed aldri total, men forble en kombinasjon mellom offer og overgriper (Ibid). Det innfløkte bildet illustreres godt gjennom voldshandlingene en del barnesoldater tvinges til å begå. Samtidig som barna gjennomfører et grovt overgrep ved å skade eller drepe kanskje uskyldige personer, opplever de overgrepet også som et overgrep mot dem fordi de tvinges til å gjennomføre det. Som Honwana (2006, s. 73) understreker, virket noen barnesoldater aller mest viktimitisert gjennom voldshandlinger de utførte mot andre. Og jo nærmere ofrene deres sto dem, jo verre ble viktimitiseringen for barna. I de mest ekstreme tilfellene er det kanskje riktig som Rosen (2005, s. 60) hevder, at noen av barna aller best kan beskrives som slavesoldater. De ble misbrukt, utnyttet og drept, akkurat som de misbrukte, utnyttet og drepte andre.

Frykten Boyden (2003) sporet ovenfor barnesoldater i postkonfliktsoner, kan nok ha sammenheng med at barna ses mer som overgripere enn som ofre. Leer-Salvesen (1998) mener begrepet gjerningsperson også gjenspeiler en tanke om at gjerningspersonen er det han gjør slik at personen identifiseres med sine overgrep. Til de mest alvorlige handlingene kan det også knyttes profetier om fremtiden. Hvis en person allerede har drept, så er hun jo slik og kommer sikkert til å drepe igjen. Overgriperen omsluttet av frykt og forventninger om at hun kan når som helst kan gjøre det samme igjen (Leer-Salvesen, 1998, s. 106 -107). Det er dette

som forståelig nok kan ligge til grunn for de som har opplevd barnesoldaters handlinger; frykten for at det samme skal skje igjen. Hun er en barnesoldat og ikke noe annet. Der barnesoldater i tillegg utsettes for misunnelse fordi de får hjelp og materiell assistanse som andre ikke får, kan barnesoldatene blir en slags syndebukk for en rekke elendigheter og ulykker i lokalsamfunnet (Boyden, 2003, s. 346). Dette vitner om at humanitære organisasjoners velmente retorikk, ikke utelukkende er positivt for barnesoldater dersom tilsvarende meninger ikke deles av lokalsamfunnene.

Alle barnesoldater kan ikke forstås bare som ofre, men også som overgripere. De er overgripere da mange selv utfører grusomme overgrep. Likevel passer de dårlig med våre forestillinger om overgriperen, og mange fortsetter å være ofre samtidig som de er overgripere. De aller fleste barnesoldater går ikke fra å være ofre til overgripere, men forblir begge deler. Kanskje kommer deres tvetydige status aller best frem i de paradoksale følelsene mange barnesoldater selv sitter igjen med:

I see myself as a hero because I was able to go through all the difficulties and survive... but I am also a victim because I was forced to join and I have suffered a lot. .. but I also did horrible things (Siteret i Denov, 2010, s. 185).

7. Barn som moralsk ansvarlige aktører

Som jeg viste i forrige kapittel kan barnesoldater forstås både som ofre og overgripere på samme tid. Mens gjerningspersoner gjerne forbindes med et visst ansvar, vitner dette om at en tilnærming til barnesoldaters ansvar må ta i betraktning flere faktorer. De fleste filosofer argumenterer for at ansvar må vurderes ut fra egenskaper ved aktøren, men også ut fra omstendighetene aktøren handler under (Øhlckers, 2009). Tvang anses for eksempel i de fleste tilfeller som å fritar en aktør for ansvar. En vurdering av barnesoldaters ansvar må derfor ta i betraktning at det er barn som handler og at mange av dem handler under en sløret grense av frivillighet og tvang.

Dersom det er riktig at barnesoldater handler under begrensninger, men likevel ikke opphører som aktive aktører, kan dette antyde en form for ansvar. Kanskje ikke et fullt ansvar, men et redusert ansvar. En forutsetning er da at barna kan forstås som moralske aktører og ikke kun som aktører som sådan. I dette avsluttende kapittelet vil jeg samle trådende i avhandlingen og drøfte om barnesoldater kan ha et visst ansvar for sine voldshandlinger. Jeg starter med å drøfte ansvar ut fra oppfatninger knyttet til barndom. Dette vil være en teoretisk tilnærming der det sentrale er hvordan barndomsbegrepet konstrueres. I neste kapittel ser jeg nærmere på krav som stilles til en moralsk ansvarlig aktør for å se om barnesoldater eventuelt kan forstås som moralske aktører. Her vil jeg trekke frem funn fra litteraturen og se nærmere blant annet på barnesoldatenes forståelse av situasjonen og handlingene de utfører. Jeg avslutter med å ta opp utfordringer knyttet til et eventuelt strafferettslig ansvar for barnesoldater.

7.1. Barndom og ansvar

Mange mener at det å være ansvarlig eller klanderverdig krever at vi er voksne samt at vi er personer med en viss frihet og kontroll over våre handlinger (Øhlckers, 2009, s. 17). Jeg vil her fokusere på den første forutsetningen for ansvar og se hva slags betydning ulike oppfatninger knyttet til barndom vil ha for hvordan vi eventuelt holder barnesoldater ansvarlige. Som en tilnærming til diskusjonen gir jeg en kort introduksjon til Peter Strawsons (2003) tanker om moralsk ansvar. Jeg går ikke dypt inn på hans teori da mitt mål ikke er hans teori som sådan, men hans tanker rundt personer vi gjerne fritar fra moralsk ansvar. Jeg

presiserer at jeg her kun vil drøfte forestillinger om barndom, slik at jeg først i neste omgang vil bryte ned forestillingene og trekke inn mer empiriske funn i litteraturen.

Strawson (2003) argumenterer i sin innflytelsesrike artikkel *Freedom and resentment* for medlem i et moralsk fellesskap som et grunnleggende krav for moralsk ansvar. Altså er en moralsk aktør en forutsetning for moralsk ansvar. En moralsk aktør er for Strawson en person vi *holder* ansvarlig. I stedet for normative vurderinger av handlingers klandreverdighet, mener han ansvar heller springer ut fra våre naturlige reaksjoner på andres krenkende handlinger. Dette gjelder reaksjoner på krenkende handlinger som vi selv rammes av, men også krenkende handlinger som rammer andre personer. Nettopp at man føler krenkelse og harme også på vegne av andre, mener Strawson gir disse reaksjonene en moralsk karakter. Reaksjonene er moralske da de ikke nødvendigvis er uttrykk bare for ens egne interesser. Hvordan vi reagerer ovenfor en person, er imidlertid avhengig av forventningene vi har til den handlende aktøren. Personer som er psykisk syke eller har liten moralsk forståelse vil ikke være ansvarlige hos Strawson. Han mener vi ikke reagerer på samme måte ovenfor psykisk syke eller svært unge personer som det vi ville ha gjort ovenfor en voksen og frisk person. Vi har andre forventninger til dem. I stedet for moralske reaksjoner, mener han vi reagerer ovenfor deres krenkende handlinger med å se dem som objekter for behandling, opp trening, kurering eller oppdragelse. Vi ser dem: “in a different light from the light in which we should normally view one who has acted as he has acted” (Ibid, s. 78). I egenskap av å være psykisk syk, tilbakestående eller rett og slett et lite barn, ser Strawson disse personene som ekskludert fra de mellommenneskelige forhold som normale og voksne personer deler. De ses ikke som en moralsk ansvarlig aktør: “as a term of moral relationships, as a member of the moral community” (Ibid, s. 87).

Strawson (2003) nevner barn som aktører som kan fritas fra moralsk ansvar fordi de står utenfor et moralsk fellesskap. Hans teori gir dermed en fin inngang til å behandle ansvar vurdert ut fra oppfatninger knyttet til barndom. Vender man tilbake til det tidligere sitatet fra Redd Barna, fremgår et syn en del humanitære organisasjoner virker å fremme. Barn: ”er ikke ferdig utviklet som moralske individer og har færre motforestillinger enn voksne” (Brækken mfl., 2010, s. 1). HRW (1994, s. 3) fant også at mange hjelpearbeidere trakk frem barns lavere utvikling som forklaring på hvorfor barn brukes som soldater. Synspunktene kan

opsummeres med at barn anses lette å utnytte av væpnede grupper fordi de er mindre utviklet fysisk og mentalt enn voksne. Ifølge denne presosilogiske argumentasjonen virker barnesoldater å føye seg inn under aktører Strawson (2003) mener ikke kan holdes moralsk ansvarlige.

Man kan dermed anerkjenne overgrepene barnesoldater utfører som moralsk gale, men likevel ikke holde dem moralsk ansvarlige for handlingene. Dersom en voksen og frisk person hadde utført samme handling, ville man fra et Strawsoniansk utgangspunkt nok ha møtt dem med både straff og forakt, selv om man kanskje ville erkjenne at også den voksne hadde handlet under sterke begrensninger. Overgrep mot sivile er både rettslig og moralsk forkastelige handlinger, men fordi det er et barn som har utført handlingen, knyttes det andre forventninger til dem. Dersom barn ikke forstår konsekvensene av sine handlinger, oppfyller de heller ikke kravet om moralsk ansvarlighet (Strawson, 2003).

Strawson (2003) er likevel ikke så kategorisk at han konsekvent utelukker barn fra moralsk ansvar. Han ser barn som potensielle moralske aktører som vi møter med et slags kompromiss. Barn er økende i stand både til å inneha og bli mottakere av de menneskelige reaksjonene som klandring innebærer, men ennå ikke fullt kapable til noen av delene. Han mener at man møter barn med svingninger mellom vanlige reaksjoner og modifiserte reaksjoner som bedømmer dem som objekter for oppdragelse heller enn klander (Ibid, s. 88). Barn er noe midt i mellom, og som Strawson (2003) påpeker, kan en vanskelig tilskrive foreldre et syn på sine barn utelukkende som noen som skal oppdras. Foreldre straffer også sine barn når de har gjort noe galt. Og problemer for en presosilogisk forståelse av barndom oppstår straks man snur seg til kulturer med andre oppfatninger. I samfunn der barn ikke er sett som hjelpeløse og uskyldige, men mer som kapable og ansvarlige aktører, vil de kunne møtes med reaksjoner som harme og fordømmelse for sine handlinger. En mann utsatt for tvungen amputering, uttrykte for eksempel dette da han ble spurt hva han tenkte om at barnesoldatene nå skulle returnere hjem etter krigen:⁶

---

⁶ I Sierra Leone brukte RUF amputering av lemmer som en systematisk metode for å spre frykt (Boyden, 2003, s. 346).

I don't feel happy. They are human beings and are not supposed to do what they did. If any of my children rise to revenge may God answer them [may they succeed]. Those responsible for our punishment are enjoying. The government has trained them and is paying them [getting angry]. The peace is concentrated on the fighters. We have been forgotten (Siter i Boyden, 2003, s. 346).

En tilnærming til barnesoldaters ansvar ved utelukkende å se på oppfatninger knyttet til barndom, virker å antyde at barnesoldater *kan* være moralsk ansvarlige for sine handlinger. Men de kan også ikke være det. Da Strawson (2003) knytter menneskelige reaksjoner og forventninger til aktøren direkte til moralsk ansvar, er det de som møter barnesoldatene og har ulike forventninger til dem ut fra kultur og sosial kontekst, som først og fremst avgjør om de kan holdes moralsk ansvarlige. Internasjonale aktører som preger diskursen rundt barnesoldater, fremstår slik å ha stor makt gjennom deres fremstillinger av barn og barns egenskaper. Der egenskaper som sårbarhet og lavere utvikling fremheves, vil dette påvirke hvordan vi vurderer barnesoldaters moralske ansvar. Imidlertid virker dette å kreve at de dominerende aktørenes fremstillinger ikke står i direkte kontrast til mottakernes syn på barndom. At en uskyldighetsdiskurs mottas lettere i Vesten enn mange andre steder i verden, kan nok delvis forklares med at dette synet er tilsvarende oppfatninger vi i Vesten ofte omringer oss med og som vi liker å fremholde som et slags ideal for barndommen.

Strawson (2003) gir ikke noen annen forklaring på de moralske reaksjonene enn at vi ikke kan se for oss livene våre uten dem. Han beskriver dem som: "something we are given with the fact of human society" (Ibid, s. 91). Det står dermed åpent hvor reaksjonene egentlig stammer fra, om de er sosialt betinget eller naturlige og medfødt. Han har blitt kritisert for å legge for stor vekt på det naturlige ved reaksjonene slik at friheten mennesker har til å tolke andre andres atferd ikke kommer frem (Arenella, 1991). Slik jeg leser Strawson (2003), mener han ikke at reaksjonene er universalistiske i den forstand at de vil samsvare over ulike tidsepoker og kulturer. Reaksjonene fremstår slik, i hvert fall delvis som sosialt betinget. Men ettersom Strawson (Ibid) knytter et samfunns formelle straffepraksis opp mot de moralske reaksjonene, må de nødvendigvis være forholdsvis homogene innenfor et gitt samfunn. Mennesker innenfor et samfunn virker dermed å gis lite rom for egne tolkninger av handlinger.

En drøfting av ansvar basert på oppfatninger knyttet til barndom synes dermed ikke å ha brakt oss så mye videre enn stridighetene rundt det omstridte barnebegrepet. Der humanitære

organisasjoner fremmer et syn på barn som sårbare og mindre utviklet enn voksne, vil dette skape oppfatninger der barnesoldater ikke forbindes med ansvar først og fremst fordi de er barn. I kontekster hvor barn oppfattes på andre måter vil det imidlertid være andre forventninger som møter dem.

7.2. Barnesoldater og ansvar

Man synes ikke å komme nærmere et svar på barnesoldaters eventuelle moralske ansvar ved å vurdere ansvar ut fra forventninger knyttet til aktørene. Jeg vil derfor se nærmere på kravene som stilles til en moralsk ansvarlig aktør. Målet er å se hva funn i litteraturen jeg har benyttet eventuelt kan fortelle om barnesoldater som moralsk ansvarlige aktører. Selv om jeg gjennom oppgaven har argumentert for at det vanskelig kan trekkes klare aldersskiller for barns utvikling og forståelse, vil jeg med fare for å virke inkonsekvent heretter fokuserer på barn femten år eller eldre. Jeg utelukker ikke at barn under femten år også kan være moralsk ansvarlige aktører, men drar skillet av praktiske metodiske hensyn. Barn over femten år defineres i mange land som strafferettslig ansvarlige og må derfor bedømmes som moralsk ansvarlige aktører i disse landene. Ikke minst er barn over femten år personer som etter internasjonal regulering frivillig kan bli med i væpnede styrker (Valgfri protokoll til Barnekonvensjonen, 2000).

Ansvar krever en moralsk aktør. Strawson (2003) betegnet barn som potensielle moralske aktører og knyttet dette til hvordan vi gjennom moralske reaksjoner holder barn ansvarlige. Erskine (I Vaha, 2008, s. 7) beskriver mer utdypende en moralsk aktør som en person med bestemte kapasiteter: "for deliberating over possible courses of action and their consequences and [acts] on the basis of this deliberation." Da aktøren må være i stand til å vurdere ulike handlingsalternativer og evne å forutse konsekvensene de ulike handlingsalternativene vil kunne frembringe, virker en moralsk aktør dermed å være en person med en viss kognitiv utvikling. Men en moralsk aktør må også være i stand til å ta moralske valg. En forutsetning for alt ansvar er ifølge Erskine (Ibid, s. 7) at aktøren er: "able to foresee, understand, and intend the outcomes of his acts and omissions." Altså må aktøren kunne forutse, forstå og ha intensjon om å frembringe handlingens resultat. Dette betyr blant annet at aktøren ikke kan handle under tvang da hun i så tilfelle vil utøve en annens, heller enn sin egen intensjon.

Kravet om intensjon utelukker dermed ansvar for handlinger begått under direkte tvang. Barnesoldater kan ikke holdes ansvarlige for tvungne voldshandlinger begått for eksempel under den innledende treningen i gruppene. Det fremgår av barnas fortellinger at dette ikke var handlinger de ønsket å utføre, men som tvert i mot ble opplevd som et overgrep også mot dem. Dette må også utelukke ansvar for andre voldshandlinger begått under direkte trusler og sannsynligvis handlinger begått under direkte ordrer. Ordrer vil i mange tilfeller oppleves nettopp som tvang, og som Honwana (2006) påpeker, kunne direkte ordrenekt potensielt være svært farlig. Selv om domstolen i Nuremberg har slått fast at soldater kun har plikt til å følge lovlige ordre (Vaha, 2008), kan man neppe forvente at barnesoldater skal skille mellom lovlige og ulovlige ordre. Da barnesoldater for det meste deltar i væpnede grupper som ikke kjemper lovlige kriger i folkerettslig forstand, vil et flertall ordrer heller ikke være lovlige. Walzer (1977) argumenterer for at soldater generelt ikke kan forstås som frie moralske aktører blant annet fordi de er trent opp til å adlyde ordre. Han mener derfor at det selv blant voksne soldater kan være problematisk å plassere ansvar. Den ekstreme skjevheten i maktforholdet mellom barnesoldatene og deres kommandører, taler for at barnesoldater vanskelig kan holdes ansvarlige for handlinger de utfører under direkte ordre.

En ansvarlig aktør må også ifølge Erskine (I Vaha, 2008) kunne forutse og forstå konsekvensene av sine handlinger. Hun må kunne skille mellom ulike handlingsalternativer og forutse potensielle utfall av handlingene. Barnesoldatene må dermed forstå at handlinger som drap faktisk fører til at en person mister livet. En del som jobber med barnesoldater mener imidlertid at barn ikke har denne evnen. De mener barn ikke fullt forstår sine handlinger og derfor heller ikke forstår konsekvensene av for eksempel å ta livet av et menneske. En hjelpearbeider gjenga følgende samtale med en barnesoldat:

Did you kill? No.
Did you have a gun? Yes.
Did you aim the gun? Yes.
Did you fire it? Yes.
What happened? They just fell down (Siter i HRW, 1994, s. 40).

Barnets alder er ikke oppgitt, men svarene antyder et forholdsvis ungt barn. Den logiske bristen i samtalen tyder på at barnet ikke forstår konsekvensene av å skyte noen. Barnet svarer

nei på spørsmålet om hun har drept, men beskriver konsekvensene av at hun siktet og trakk av våpenet sitt som at menneskene ”bare falt”, heller enn at de døde eller ble skadet.

I motsetning til slike historier, fant Honwana (2006, s. 71) at flertallet barnesoldater hun intervjuet var klar over det klanderverdige ved overgrepene de hadde begått og også slet følelsesmessig med konsekvensene av handlingene sine. Wessels (2006, s. 141) beskriver forestillingen om barnesoldater som ute av stand til å skille mellom rett og galt, som en av mange stereotypier knyttet til barnesoldater. Han understreker at det finnes slike barn, men at dette er ekstreme tilfeller lite beskrivende for det store flertall (Ibid). Både Boyden (2003) og Wessels (2006, s. 143) mener disse oppfatningene passer dårlig med funn som tyder på at barna er moralsk sensitive både før, under og etter deres tid i væpnede grupper. For eksempel står det i motsetning til en del barns motiver for å gå inn i væpnede grupper. At barn ønsker å kjempe mot politisk undertrykkelse eller støtte sin familie økonomisk, antyder heller at de har en sterk rettferdighetssans og er opptatt av i utgangspunktet gode verdier. Som Wessels (2006, s. 143) uttrykker det: ”Of the children who join an armed group by choice, many do so to achieve higher goals such as political independence, protection for their villages, or family wellbeing.”

Barns utvikling er omstridt. Boyden (2003) mener store deler av dagens litteratur fremdeles preges av arbeidene til blant annet Jean Piaget som var opptatt av aldersforskjeller i evnen til å resonnerer moralsk. Her ses barn som å ha markant annerledes forestillinger om autoritet og rettferdighet enn voksne. Moralsk kunnskap og rasjonalitet ble i tråd med barnets kognitive utvikling fremstilt som en utvikling i faste faser. Boyden mener Piaget med dette fremmet en forståelse av barn som irrasjonelle forholdsvis langt ut i deres liv. Studiene til Piaget dreide seg imidlertid om økonomisk avhengige skoleelever, langt borte fra mange barnesoldaters hverdag. Boyden stiller seg kritisk til det meste av den tradisjonelle psykologiske forskningen da de fleste studier på barns moralske utvikling har vært gjennomført på en forholdsvis homogen middelklasse i samfunn i fredstid. Det er dermed en uforholdsmessig vestlig overvekt i forskningen (Ibid, s. 350). Boyden (2003) kritiserer dermed en hovedsakelig presosiologisk forståelse av barndom og er her på linje med Thorne (I Martineau, 1997) som mener en mer fortolkende tilnærming til barndom, utfordrer de universelle fasene attribuert til

barns moralske utvikling: "These 'stages' are more probably constructed by such social practices as age-graded educational institutions and sex-gendered socialization" (Ibid, s. 226).

En psykolog som jobber med barnesoldater, motsetter seg en forståelse av barn som ute av stand til å forstå konsekvensene av handlingene sine. Psykologen hadde erfart at barna i terapi gjennomgikk ulike stadier der de til å begynne med typisk ville si at de ikke hadde vært involvert i voldshandlinger. De kunne fortelle om forferdelige ting de hadde sett, men uten å innrømme selv å ha deltatt i handlingene. Lengre ut i arbeidet kunne de gjerne fortelle om dårlig behandling og overgrep de selv hadde vært utsatt for.

Then maybe, if you give them lots of sympathy and help, they start to tell you about the women they raped, the people they tortured, the throats they cut. Most of their victims were civilians. They tell you these things if they think you can help them with what keeps them awake at night (Siter i HRW, 1994, s. 41).

At barna nøler med å fortelle om egne overgrep, vitner om at mange vet at de har gjort galt i andres øyne og at de føler skyld og skam for sine handlinger. Innsikten til psykologen er viktig da den også illustrer usikkerheten rundt forskning på barnesoldater. Langsiktighet og tillitsforhold fremstår ekstremt viktig. Dette støttes også av Utas (2005) som mener hans innsikt i "Bintus" historie sprang ut fra at Bintu over lengre tid hadde utviklet et vennskapsforhold til hans forskningsassistent. Om lytteren hadde vært en gruppe hjelpearbeidere, mener han Bintu i større grad ville vektlagt egen viktimisering, i stedet for en mer nyansert beretning som Utas mener han mottok (Ibid, s. 410).

I likhet med Hagtveit (2008), mener Wessels (2006) at det blir feil å betegne voldelige grupper som uten moralske standarder. Problemet er heller at standardene defineres gjennom en inn-gruppe og en ut-gruppe der kun deltakerne på den "riktige" siden har krav på moralsk handling. Noen lærer å se vold mot fienden som moralsk tillatt samtidig som de kan strekke seg lang for å ta vare på og beskytte sine medsoldaters velferd og liv (Ibid, s. 144). Boyden (2003) presiserer at å følge moralske koder under krig, faktisk kan innebære å ty til voldelige midler. Vold kan være det eneste moralske valget tilgjengelig i en kontekst hvor forsvar av familie, samfunn og nasjon regnes som en sosial anerkjent plikt. I riktig kontekst kan handlinger som dømmes som voldelige utenfra, innenfra bli beskrevet som kjærlighet,

heltedåder og offer. Å delta i politisk kamp kan derfor være et tegn på forsterket moralsk forpliktelse, heller en mangel på moral (Boyden, 2003, s. 356). Baumann (2005) så for eksempel at deltagelse i Holocaust ble oppfattet som en plikt for mange tyskere. Han mener det nazistiske samfunnet hadde manipulert de ordinære moralske kodene. Moralene ble snudd på hodet slik at det som før var galt, nå faktisk ble rett ovenfor jødene. I motsetning til Boyden (2003) virker imidlertid Baumann (2005) å understreke menneskets ansvar for å motstå samfunnets manipulering av moralene og til å holde fast på de moralske kodene som han mener finnes i det enkelte menneske.

Wessels (2006) ser ikke barna som rene imitatorer som passivt lar seg påvirke av de væpnede gruppens verdensanskuelser. Særlig tenåringer trekker han frem som en gruppe som ofte deltar i politisk og moralsk diskurs, blant annet ved å definere egne grenser for rettferdig og ikke-rettferdig vold (Ibid). Spørsmålet er i hvor stor grad barna lar seg påvirke av gruppens manipulering av moralene. Flere studier tyder på at barnesoldatene ikke nødvendigvis deler gruppens synspunkter på voldsbruk og krig. Boyden (2003) trekker også frem det metodisk problematiske med å ta utgangspunkt i handlinger når en vil studere moral. Krig kan tvinge både barn og voksne til å bryte moralske koder for faktisk å overleve. For å beskytte seg selv og sine kan individet fortrenge sine moralske koder, men det betyr ikke at kodene er forkastet eller ødelagt, eller at de ikke har vært til stede i det hele tatt. Barn som har drept kan vise både skam og anger og be om tilgivelse for sine handlinger. Der overlevelse står på spill, og valgene er begrenset, kan handlinger være en dårlig indikasjon både for moral og moralsk utvikling (Boyden, 2003, s. 356). At barnesoldater begår overgrep, behøver dermed ikke bety at de ikke vet at handlingene er moralsk klanderverdige.

I tråd med dette, mener Wessels (2006) at mange barnesoldater opplever en slags forhandling med kolliderende moralske standarder mellom gruppene og det sivile livet. Noen barn, mener han internaliserer gruppens normer og tar til seg en ny identitet der drap oppleves helt naturlig. Gruppene vil i slike tilfeller ha lyktes med sin sosialisering av barna. Andre barn igjen, beskriver han som å ta i bruk en *compartmentalization strategy* der den sivile moralen marginaliseres samtidig som barna lærer seg å tenke ut fra krigssituasjonen. Dette innebærer at barna tilpasser seg det nye miljøet og tar i bruk en moralsk vurdering som innebærer å akseptere drap så lenge krigen oppfattes som rettferdig. Noen barn virker å oppleve en

konstant spenning mellom sivile og militære standarder, og nærmest hopper frem og tilbake mellom to moralske verdener (Ibid, s. 145-146). Tilsvarende funn beskrives også hos Denov (2010, s. 182). Hun fant at noen informanter hadde utviklet engasjement og dedikasjon til gruppens verdier, mens andre kun utførte det de måtte for å overleve samtidig som de i det stille avviste verdiene de utad kjempet for. Hun fant at enkelte også avviste gruppenes moral totalt og tok store risikoer for å unngå å delta i det de så som umoralske handlinger (Ibid). Nyanser som dette bryter dermed med bilder av barn som ute av stand til å motstå kreftene rundt dem. Det som imidlertid aller tydeligst understreker barnas forståelse og moralske kapasiteter, er skylden og skammen mange i ettertid føler for ting de har gjort:

Sometimes I think that I am a good person.
But then how can I say that I'm a good person after all
the horrible things that I've done? (Sitert i Denov, 2010, s. 180)

Slike fortellinger vitner om at barnesoldater kan slite med å forsones seg med sine handlinger og med oppfatninger om egen identitet og person. Honwana (2006, s. 69) mener barnesoldatenes evner til å identifisere seg med sine ofre, heller fremhever enn unnskylder deres moralske ansvar. Selv om barn som går inn i væpnede grupper uten direkte tvang, ikke nødvendigvis er i stand til å gripe de langsiktige konsekvensene av sine valg, virker i hvert fall en del av de eldste barna å forstå konsekvensene av handlingene de utfører som en del av den væpnede gruppen. Dette kommer til uttrykk i fortellinger om hvor vanskelig barna opplevde de første drapene, og i fortellinger om skylden mange føler de må leve med resten av livet. Dette antyder at barnesoldater som ikke utelukkende handler under direkte tvang eller ordrer, kan være moralsk ansvarlige aktører. Som også Amnesty International (2000, s. 2) fastslår, finnes det tilfeller der barnesoldater klart har kontroll over sine handlinger, der de ikke er verken tvunget, dopet eller truet til å utføre overgrep.

Likevel er det noe med barnesoldaters situasjon som får oss til å tenke at ansvaret må være noe redusert. Honwana (2006, s. 50) anerkjenner også dette og mener det moralske ansvaret til individuelle barnesoldater kan være sterkt begrenset av begrensningene som også omringer dem. Men hun presiserer at ansvar likevel aldri vil være helt fraværende. Det vil aldri være fraværende fordi konsekvensene av handlingene ikke kan utviskes (Ibid). Ansvarligheten bør svekkes av sosialiseringen og treningen barna har gjennomgått samt av overgrepene de har vært utsatt for som deltakere i en væpnet gruppe. Ansvar kan svekkes ytterligere der en

barnesoldat har vært i gruppen over lang tid. En gutt rekruttert som åtteåring, vil nok i mindre grad kunne holdes ansvarlig enn en gutt rekruttert som sekstenåring. Det mest grunnleggende virker å være barnas forståelse av deres handlinger og det klanderverdige ved dem. Gutten rekruttert som åtteåring, vil antagelig være i mindre stand til det enn barn rekruttert ved senere alder. Dette vitner igjen om at alder ikke nødvendigvis er en enkel kategori å forholde seg til.

Men selv om barnesoldater kan ha et visst ansvar for sine voldshandlinger, må det største ansvaret plasseres på de som faktisk rekrutterer barn til væpnede grupper. Uten kommandører villige til å ta inn barn i sine rekker, ville heller ingen barn fungere som soldater. Ingierd og Syse (I Vaha, 2008, s. 7) mener ansvar for krigsforbrytelser krever at aktøren har en: "Real involvement in making the fatal decision(s), and/or acts wilfully and knowingly as a result of those decisions." Det er dermed de som tar de største beslutningene, som også må være mest ansvarlige. Barns ansvar kan dermed begrenses til et redusert ansvar kun for de kausale konsekvensene av handlinger utøvd under en begrenset frihet. Ingierd og Syse (Ibid, s. 9) argumenterer i likhet med Honwana (2006), likevel på en måte som ikke vil fritta noen for ansvar uansett alder eller omstendigheter. De fastslår: "Holding that legal or moral culpability for a given action in war cannot be ascribed does not eradicate the responsibility of...soldiers for the adverse consequences of their actions." Selv om ikke alle barnesoldater kan holdes moralsk ansvarlige, er de likevel ansvarlige i egenskap av handlingenes konsekvenser. Ingierd og Syse virker her å være på linje med Vetlesen (2005) som vurderer ansvar som noe faktisk, heller enn et slags ideal. Som menneskelige aktører er vi ansvarlige: "Because what we do has objective consequences in the world, consequences for real others" (Ibid, s. 239). Perspektivet innebærer at ansvar ikke knyttes til praksiser med å plassere skyld eller ansvar, men springer ut fra det faktum at en handling forårsaker skade på andre. Så er det kanskje denne typen ansvar som også veier så tungt på mange barnesoldaters skuldre.

Gjennom dette kapittelet har jeg argumentert for at barnesoldater over femten år kan anses som moralske aktører som under visse omstendigheter også tar moralske valg. Grunnleggende i argumentasjonen er barnesoldaters forståelse av handlingenes konsekvenser og klandreverdiget. Der barna ikke handler under direkte tvang, trusler eller ordrer, kan dette antyde et visst ansvar. Da barnesoldater ikke er frie moralske aktører, er ansvaret likevel begrenset. Det største ansvaret må plasseres hos de som rekrutterer og benytter barn som

soldater. Likevel kan skylden mange barnesoldater sitter igjen med, kanskje tilskrives et ansvar vi alle har i egenskap av vår status som mennesker; et ansvar som springer ut fra at konsekvensene av våre handlinger er både faktiske og ugjenkallelige.

7.3. Barnesoldater og strafferettslig ansvar

Dersom barnesoldater har et redusert moralsk ansvar for sine voldshandlinger, blir det legitimt å spørre om de også kan holdes strafferettslig ansvarlige for enkelte handlinger. Når konflikter tar slutt, oppstår også spørsmål om hvem som skal straffes for overgrepene begått under krigen. Samtidig som humanitære organisasjoner fremholder et hovedsakelig uskyldspregt perspektiv på barn, erkjenner organisasjoner som Amnesty International og CSUCS (2008) at barnesoldater under visse omstendigheter bør tiltales for overgrep. Som Amnesty (2000) understreker, kan barnesoldaters straffrihet oppleves som dypt urettferdig av ofrene. Samtidig kan følelser av urett i lokalsamfunnet ytterligere vanskeliggjøre barnesoldatenes forsøk på å vende tilbake til et normalt liv (Wessels, 2006, s. 218). Målet med denne delen er ikke å ta stilling til spørsmålet om barnesoldater bør straffes for sine handlinger, men heller å peke på noen utfordringer og paradokser knyttet til et syn som fremholder at barnesoldater konsekvent ikke skal holdes ansvarlige ved å tiltales for en domstol. Jeg innleder imidlertid med å se hvordan enkelte samfunn kan ha andre konfliktløsninger og rettferdighetsoppfatninger enn det som fremkommer i et rent strafferettslig perspektiv.

Lokal rettferdighet

Rettslige eller strafforienterte løsninger er ikke alltid verken ønskelige eller egnet etter endte konflikter. Ikke alle samfunn knytter rettferdighet til strafferettslige løsninger, men har egne metoder for å håndtere vanskelige situasjoner. Samtidig skal ikke oppgjør etter væpnede konflikter kun fremme en slags rettferdighet for det som har skjedd, for helst skal det også bringe fred og stabilitet til det rammede samfunnet (Mawson, 2004, s. 131). Mawson (2004) mener for eksempel at strafferettslig forfølgelse av tidligere LRA-soldater i Nord-Uganda teoretisk sett ville ha vært mulig. Det ville imidlertid ikke evnet å fange opp den utbredte oppfatningen blant lokalbefolkningen, at hele samfunnet over lengre tid har vært offer for urettferdighet både fra staten og LRA. Han mener straffeforfølgning av returnerte soldater

ville bidratt mer til å forsterke oppfatningen om at staten er ”ute etter å ta” befolkningen, heller enn å fremme fred og rettferdighet. Da mange soldater havnet i gruppen som følge av bortføringer, ble det i praksis gitt amnesti for soldatene som forlot LRA. Etter Ugandisk lov er barn personer under atten år, men i rurale områder er barnebegrepet mer formet av fysisk modenhet, sosiale forventninger og posisjoner blant jevnaldrende og i familien. Definisjonen av hvem som er barn oppstår mer som en forhandling mellom familiemedlemmer, jevnaldrende og lokalsamfunnet. Selv om mellom femten og tjue prosent av de returnerte soldatene var over atten år, mener Mawson (2004) at det var en kollektiv enighet om at alle som returnerte fra LRA hadde karakteristikk som gjorde dem definerbare som barn (Ibid).

De returnerte soldatene ble overgitt NGOer som ga dem mat og klær og fremmet reintegrering med familier og lokalsamfunn. Organisasjonene jobbet også med ”barna” gjennom samtalerapi der de ble oppfordret til å snakke om det de hadde gjort og opplevd i den væpnede gruppen. I følge Mawson (2004) var ikke disse organisasjonenes viktigste funksjon selve programmene deres. Manglende ressurser kombinert med et stort antall soldater, gjør at oppfølgingen av den enkelte ikke alltid blir god nok. Han mener derimot at organisasjonene har en viktig praktisk funksjon ved å fungere som en slags overgangsrite fra LRA og tilbake i samfunnet. Etter gjennomførte programmer ble ”barna” i stor grad akseptert som oppriktige sivile både av myndighetene og lokalsamfunnene (Mawson, 2004, s. 136-138).

Som Boyden (2003, s. 355) påpeker, vil de fleste familier og lokalsamfunn likevel kreve et slags bevis for at soldatene angrer sine handlinger og ønsker å gjøre opp for seg. Det hender derfor at NGOer forsøker å inkorporere mer spirituelle og religiøse riter i sine programmer. Tidligere barnesoldater kan for eksempel oppleve at de er besatt av åndene til personer de har drept og kan søke rensning for eksempel gjennom lokale healere. Spirituell forurensning kan ses som en kollektiv trussel slik at både barnesoldaten og lokalsamfunnet kan ønske å gjenopprette harmonien gjennom ulike riter. Ritualene skal rense barna for handlinger de har begått og gjøre dem klare til full deltagelse i samfunnet igjen (Honwana, 2006). Wessels (2006) beskriver for eksempel hvordan en lokal høvding i Sierra Leone fremmet rettferdighet i en mer gjenopprettende forstand:

When the child soldier return home, he tells his story to his family (...) The parents then go to the chief and ask him to talk with the boy. If the chief agrees, the boy lies face down on the ground and holds the chief's ankle. In this position, he tells everything he did during the war. If the chief believes him and thinks he can come back, he can tell the boy to do a job that helps the village. He may tell the boy to talk with a particular man who is like a guide and support (Wessels, 2006, s. 222).

Gjennom å tilby gods eller tjenester som skal symbolisere anerkjennelse og anger for det gale som har blitt gjort, tar en slik gjenopprettende modell for rettferdighet sikte på å gjenopprette eller reparere den relasjonelle skaden som har oppstått (Wessels, 2006, s. 221). Metoden kan på mange måter sammenliknes med konfliktrådene vi har i Norge. Også der er tanken at gjerningspersonen skal gjøre opp for sine handlinger ovenfor den skadelidende, for eksempel gjennom arbeid eller en erstatningssum (Dystebakken, 2010, s. 13). Wessels (2006) anerkjenner den lokale metodens evne til å hjelpe barnet som individ ved å tilby henne en slags mentor og moralsk veileder, men også til å gjenopprette barnets forhold til lokalsamfunnet. Prosessen tar sikte på å hele de sosiale sårene mellom barnet og landsbyen hun har forårsaket skade i (Ibid).

Der lokale rettferdighetsorienterte løsninger fungerer både for barnet og lokalsamfunnet, bør dette kanskje anerkjennes som den beste metoden også av det internasjonale samfunnet. Mawson (2004, s. 137) mener imidlertid at det er usikkert hvordan lokalsamfunn virkelig evner å håndtere konsekvensene av alvorlige handlinger som drap, lemlestelse og voldtekter gjennom slike metoder. Særlig i en turbulent etterkrigstid der store deler av befolkningen kanskje er drevet på flukt og oppholder seg i flyktningleirer. Der drapene har funnet sted langt borte utelukkes også ofrenes slektninger fra deltagelse i de viktige ritene (Ibid).

Verdenssamfunnet versus lokalsamfunnet

Det kan også finnes ønsker om mer gjengjeldende rettferdighet i krigsrammede samfunn. I Sierra Leone-rapporten utarbeidet i forbindelse med opprettelsen av spesialdomstolen etter borgerkrigen, sto det blant annet følgende å lese:

The Government of Sierra Leone and representatives of Sierra Leone civil society clearly wish to see a process of judicial accountability for child combatants presumed responsible for the crimes falling within the jurisdiction of the Court. It was said that the people of Sierra Leone would not look kindly upon a court which failed to bring to justice children who committed crimes of that nature and spared them the judicial process of accountability (FN i Grossman, 2007, s. 25).

Mange følte at rettferdighet ikke ville kunne oppnås hvis ikke enkelte barnesoldater også ble stilt for retten. Forutgående forhandlinger mellom humanitære organisasjoner, FN og lokale myndigheter, førte til slutt frem til at barn mellom femten og atten år kunne tiltales ved domstolen, men da som ungdomsforbrytere. Barna, eller ungdommene, ble gitt immunitet mot fengselsstraff og skulle først og fremst rehabiliteres og reintegreres i samfunnet. Problemet var at spesialdomstolen kun skulle ta seg av de mest ansvarlige for krigsforbrytelsene, og spekulasjonene ble avsluttet i 2003 da daværende hovedaktor uttalte at de ikke ville tiltale personer under atten år ved spesialdomstolen (Rosen, 2007).

Da det også ble opprettet en sannhetskommissjon i Sierra Leone, ble dette etter hvert ansett som det riktige forum for de tidligere barnesoldatene. Her var imidlertid barnesoldatenes deltagelse frivillig og de kunne selv bestemme hva de ville snakke om. Barna ble igjen ansett først og fremst som ofre. Som Rosen (2007, s. 304) trekker frem, ble sannheten her først og fremst skapt av ofrene, selv om mange av ofrene selv hadde vært blant de verste overgriperne. Her mener han grunnlaget for den utbredte harmen over tidligere barnesoldater i Sierra Leone ligger. Fordi barnesoldatene ses på som ofre, får de også tilgang til hjelp og materiell støtte som mange av de andre ofrene, de som var ofre for barnesoldatenes handlinger, ikke får. Sivile kan føle at de har blitt overlatt til seg selv, uten hjelp verken fra det nasjonale eller internasjonale samfunnet (Rosen, 2007). Wilson (I Rosen, 2007, s. 303), som deltok i det forberedende arbeidet med sannhetskommissjonen i Sierra Leone, mener kommissjonen til slutt endte som en prosess som var lite tilfredsstillende for partene. De fleste innbyggerne i Sierra Leone ønsket ikke en sannhetskommissjon da de heller ville se de verste forbryterne stilt for retten og straffet for sine handlinger. Wilson mener FN-oppdraget i Sierra Leone (UNAMSIL) påtrente lokalbefolkningen en sannhetskommissjon mest for å tilfredsstille behovene til det internasjonale samfunnet (Ibid).

Dette kom til tross for at Amnesty International (2000) tok til orde for at barnesoldater i visse tilfeller bør holdes strafferettslig ansvarlige for alvorlige overgrep. De understreker at rettslige skritt må respektere internasjonale standarder for en rettferdig rettssak for personer under atten år slik at barnas beste settes som en prioritet. Dette innebærer blant annet at rehabilitering og reintegrering bør foretrekkes over straff. Selv om Amnesty mener et flertall

barnesoldater ikke vil kunne holdes strafferettslig ansvarlige da det i mange tilfeller vil være klart at de ikke har handlet frivillig, fremholder de at barn som handlet frivillig og var i kontroll over sine handlinger bør stilles til ansvar. Et krav er at hensyn til barnets alder, rekrutteringsmetode og eventuell brutalisering tas i betraktning i prosessen samt at det foretas en kritisk vurdering av barnas tilgjengelige valg både i forhold til rekruttering og overgrep. Amnesty anerkjenner bruk av sannhetskommisjoner, men anser dem ikke som erstatning for rettslig ansvar for alvorlige krigsforbrytelser (Ibid). De konkluderer sin rapport på følgende måte:

In the rare cases where it is in the interests of justice to prosecute child soldiers, the criminal process should be specially adapted, according to the provisions of the Convention on the Rights of the Child, and other international standards such as the Beijing Rules, to their needs and level of understanding. The best interest of the child should be the guiding principle in any criminal process. The international community should ensure that sufficient resources are made available to implement these standards (Amnesty, 2000, s. 17).

Til tross for lokalbefolkningens ønsker og for blant annet Amnestys anerkjennelse av behovet for å føre enkelte barnesoldater for en domstol, ble barnesoldatene i Sierra Leone til slutt tilskrevet en offerstatus som gjorde deres krav på beskyttelse det viktigste. Argumentasjonen mot å tiltale barnesoldater virker å bygges på at en retts sak uavhengig av hensyn tatt til barnas alder og behov, ikke vil være i barnas beste interesser. Grossman (2007, s. 11) fremhever for eksempel en rettslig prosess som mindre i stand til å fremme barns velferd og reintegrering enn det rene rehabiliteringsprogram kan. Uavhengig av om barnet dømmes eller ikke, mener han: "The process itself may threaten the child's psychological healing by making him or her relive trauma, delaying the return of any semblance of normalcy, and making it more difficult for him or her to reintegrate into society" (Grossman, 2007, s. 11).

Dersom det internasjonale samfunn skal fremme et syn der barnesoldater ikke bør straffes for sine overgrep, vil det imidlertid oppstå en slags gråsoner for enkelte barn mellom femten og atten år. Det nærmeste man kommer en oppfyllelse av *the straight eighteen*-posisjonen er Barnekonvensjonens valgfrie protokoll (2000) som hever den nedre aldersgrensen for tvungen rekruttering av barn til atten år. Samme protokoll åpner imidlertid for at barn over femten år frivillig kan verve seg til væpnede styrker, riktignok uten å delta direkte i fiendtligheter. Styrkene forpliktet til å forvise seg om at rekrutteringen er frivillig og at den skjer med

informert samtykke fra barnets foreldre eller verge. Barnet må også informeres om pliktene tjenesten medfører, og styrkene skal kreve fremlagt bevis for barnets alder (Ibid).

Protokollens utforming gir imidlertid flere utfordringer enn løsninger. Kravene til frivillighet kan fremstå noe vage. Mange barn i krigsrammede samfunn har for eksempel ikke dokumentasjon på sin alder (Denov, 2010). Samtidig kan økonomisk vanskelige situasjoner få familier til å legge press på barna til å verve seg. Samtykke fra foreldre utelukker ikke at barn kan føle seg tvunget til å verve seg, selv om de ikke nødvendigvis gir uttrykk for det.

Protokollen er på mange måter i uoverensstemmelse med argumentasjonen for *the straight eighteen*-posisjonen. Posisjonen legger til grunn en sårbarhet for alle personer under atten år, mens protokollen fremmer et syn av barn over femten år som i stand til å verve seg frivillig. Dette vitner om at protokollen aller mest er et produkt av politiske kompromisser over et omstridt barnebegrep. Viktigst er imidlertid at barn over femten år tilsynelatende kan delta lovlig i væpnede styrker uten å straffes for eventuelle overgrep de måtte begå. Selv om styrkene skal forsikre seg om at barn ikke deltar direkte i fiendtligheter, kan handlinger som plyndringer og voldtekter foregå utenfor direkte kampsituasjoner. Hvis barn under atten år kan rekrutteres lovlig til væpnede styrker, må de også kunne holdes strafferettslig ansvarlige for eventuelle overgrep de måtte begå som soldater.

Straff for ungdommer, men ikke barn?

Teoretisk sett virker det å finnes en viss vilje til å tiltale barnesoldater også hos humanitære organisasjoner. Men i praksis virker viljen å overskygges av barns antatte beskyttelsesbehov. Men at barns beskyttelsesbehov settes over deres klandreverdigheit er på mange måter paradoksalt. Samtidig som mange humanitære organisasjoner fremholder et bilde av barnesoldater primært som ofre, virker ikke dette å være tilfellet alle steder. Ser man på kriminell lavalder, gir dette mange steder et helt annet inntrykk enn barn først og fremst som ofre. Fionda (2005, s. 8) ser kriminell lavalder som en symbolsk refleksjon av sosiale og rettslige konstruksjoner av barndom, som dermed også kan fortelle oss hva vi kan forvente av barn i ulik alder. Tanken er at barn under lavalderen ikke har kapasitetene som kreves for å skille kriminelle handlinger fra lovlige handlinger, eller at man velger å beskytte barn under lavalderen fra ansvaret forbundet med kriminelle handlinger (Ibid). Det finnes ingen regler i internasjonal rett som fastslår at personer under atten år ikke kan holdes strafferettslig ansvarlige. Barnekonvensjonen krever kun at statene setter en nedre aldersgrense for når barn ikke antas å ha kapasitetene som gjør dem til egnede mottakere av straff (Amnesty

International, 2000, s. 14-15). ICC har ikke jurisdiksjon til å tiltale barn under atten år, men det betyr ikke at barnesoldater ikke kan holdes strafferettslig ansvarlige, men at sakene må håndteres i andre fora (Rikhof i Macombe, 2011). Kriminell lavalder varierer verden over fra syv til atten år eller mer. I India, Sør Afrika og Sudan er lavalderen satt til syv år, i England ti år og i Frankrike tretten år (FN i Grossman, 2007, s. 7). I de europeiske landene Sveits, Kypros og Liechtenstein er lavalderen syv år - samme som i Sudan og India (Freeman, 1997, s. 124). Når barnesoldater i internasjonale fora fremstilles og beskyttes først og fremst som ofre, er det paradoksalt at de mange steder i verden ses som strafferettslige ansvarlige aktører. For eksempel ser Rosen (2005, s. 136) det som paradoksalt at barn i internasjonal diskurs og regulering unnskyldes alt ansvar, samtidig som de ilegges et økende ansvar under nasjonale lovgivninger. Han trekker særlig frem rettspraksisen i USA hvor barn i større og større grad behandles som voksne, blant annet ved å holdes fullt ansvarlige for alvorlige voldshandlinger. Hvert år skal over to hundre tusen barn under atten år tiltales som voksne. Barn så unge som tolv år på gjerningstidspunktet, har blitt idømt livstid i fengsel (Ibid).

Tidligere har jeg nevnt Bulger-saken der to ti år gamle gutter i 1993 ble ført for retten for det oppsiktsvekkende drapet på to år gamle James Bulger. Rettsaken forløp på sedvanlig vis, og det ble tatt få hensyn til de tiltaltes alder. I en tid preget av sosial uro og økende ungdomskriminalitet, ble guttene gjennom media fremstilt som de nye folkedjevlene - et symbol på alt som er galt med det engelske samfunnet. Media publiserte bildene av dem, og ord som "monstre" satt løst til tross for guttenes unge alder. Det var lite uskyld å spore i den offentlige furoren som drapet og rettssaken vekket, verken blant politikerne eller folkemassene. Rettsaken endte med at guttene ble idømt minimum ti års fengsel for drapet. Folket var imidlertid ikke beroliget, og etter kort tid fikk daværende innenriksminister Michel Howard hevet straffen til femten års fengsel (Freeman, 1997). I 2001 ble guttene løslatt etter god oppførsel, da med nye identiteter. Selv nesten femten år etter drapet, virket imidlertid ikke sinnet å ha roet seg. Dagbladet rapporterte i en artikkel i 2007 at det i ettertid av løslatelsene ble dannet en *facebook*-gruppe som krevde at guttenes nye identiteter måtte offentliggjøres. Blant de mange innleggene hadde en ung barnefar skrevet: "Det de to gjorde kan ikke bli sett på som en handling utført av uskyldige barn. De skulle vært sperret inne på livstid." Mannen var opprørt over at det i det hele tatt ble stilt spørsmålstegn ved hevnlysten ovenfor de to guttene (Emanuelson, 2007).

Etter daværende krav i engelsk lov gjennomgikk Bulger-guttene psykiatriske undersøkelser for å fastslå om de var *doli capax* – i stand til å skille alvorlig galt fra rett eller bare ulydighet (Freeman, 1997). *Doli incapax* bunner i en antagelse om at normale barn under en viss alder, ikke fullt vil kunne forstå sine handlinger i forhold til hva som er rett og galt.⁷ Antagelsen må dermed tilbakevises for at barnet eventuelt skal kunne tiltales. Frem til 1998 praktiserte England antagelsen for barn opp til fjorten år. Da ble den imidlertid fjernet etter å ha vært et rettsprinsipp siden det attende århundre. Et av argumentene var at det var både urealistisk og motstridende sunn fornuft å anta at moderne normale barn under fjorten år, ikke kan skille mellom rett og alvorlig galt (Fionda, 2005, s. 11-13). I 1993 ble Bulger-guttene ansett for å være *doli capax* (Freeman, 1997).

Jeg ønsker å tilnærme meg en forklaring på den tilsynelatende manglende konsekvensen ovenfor barn ved hjelp av Nils Christie (1978a) og hans tanker om industrisamfunnets reguleringer av mennesker. På lik linje med kjønn og etnisitet, ser Christie alder som en variabel i samfunnets inndeling og regulering av menneskene. Men i motsetning til kjønn og etnisitet, er alder en kontinuerlig variabel slik at skalaen kan deles opp etter hva som passer med andre hensyn. Man står altså fritt til å velge hvor grensene skal gå, og ”samfunnet kan til skiftende tider anvende forskjellige *antall* aldersinndelinger” (Ibid, s. 205) slik at viktige skiller kan skyves opp eller ned etter hva som passer. Christie ser for eksempel deltagelse i industrisamfunnet som regulert gjennom alderskategoriene. Dersom arbeidsmulighetene innskrenkes, kan man øke på med kategorier på begynnelsen og slutten av aldersskalaen og samtidig snevre inn tidsintervallet for når man er bare en vanlig voksen. Han mener at det tar lengre tid å bli voksen i dag enn for bare noen tiår tilbake. Fra å være et samfunn som skilte mellom barn og voksen, har man nå en hel rekke kategorier som småbarn, førskolebarn, barn, tenåringer, voksen ungdom osv. Når det å bidra gjennom arbeid blir en knapp gode, må også adgangen til arbeid reguleres. Og kan man ikke regulere gjennom kjønn eller klasse, er alder derimot en passende variabel (Ibid).

Så kan man kanskje spørre hva industrisamfunnets inndelinger har med barnesoldaters virkelighet å gjøre. Men kanskje kan det bidra til å tolke paradokset at vi i Vesten virker å

---

⁷ *Doli incapax* betyr direkte oversatt “incapable of evil” (Fionda, 2005, s. 9).

utvise langt større vilje mot barn som gjør ugjerninger langt borte enn de som forårsaker skade i egne samfunn. En kan spørre seg om barnesoldater først og fremst anses som ofre på grunn av alt de har vært utsatt for, eller om det rett og slett er fordi de er veldig langt unna. Mange unge lovbrytere også i Europa og USA har selv levd liv fylt med overgrep og frarøvelse av lykkelig barndom, dog kanskje mindre ekstremt enn barn oppvokst i krigssoner. Tonen om uskyld var i hvert fall langt borte da Bulger-guttene ble dømt i 1993, også i lang tid etterpå.

Fionda (2005) mener et presosialogisk syn på barndom kan føre til at barn som sosial gruppe ses som den Annen. Hun mener manglende forståelse for den Annen, og følelsen av fare som utspringer fra annerledesheten kan føre til en frykt for barna. "Childhood, placed at a tangent to adulthood, perceived as special and magical, precious and dangerous at once, has turned into some volatile stuff - hydrogen, or mercury, which has to be contained" (Warner i Fionda, 2005, s. 27). Barn som gjør alvorlig gale handlinger, kan dermed bli både demonisert og fryktet for sin evne til å utfordre den voksne sosiale identiteten og faktisk hele den sosiale orden. På den ene siden ble Bulger-guttene ansett som abnorme ved at handlingene deres gikk utover normal barnlig oppførsel og over i ondskapen forbundet med de voksnes verden. Samtidig ga de grobunn for tanker om at de kanskje ikke var så uvanlige; deres ondskap var bare et synlig bevis på alle barns syndige natur og potensielle krefter til å utføre enorme ødeleggelser (Fionda, 2005, s. 29). Når folkemengdene roper på hevn og ansvar, er det kanskje praktisk å flytte litt på aldersskalaen; forbryteren er ikke lengre et barn, men heller en ungdom. Og så kan kanskje barn holdes ansvarlige likevel? Eller i hvert fall ungdommer.

Selv om barndommen som en slags idealfase i menneskets liv står sterkt i den vestlige verden, er det kanskje problematisk å opprettholde idealet når barn bryter med uskylden og lar vonde handlinger ramme ens eget samfunn. Uskyld er abstrakt, mens drap tross alt er konkret. Kanskje enda mer konkret hjemme enn langt borte. Barns uskyld utfordres når de bryter med bildet av uskyldighet og sårbarhet. Vetlesen (2005, s. 222) mener en egenskap ved onde handlinger er at de ikke hører hjemme i tankenes verden.⁸ Ondskap materialiseres ikke som abstraksjon, men som noe helt konkret. Det vi vet om ondskap, vet vi gjennom erfaring i form

---

⁸ Vetlesen (2005, s. 2) definerer onde handlinger som det å: "Intentionally inflict pain and suffering on another human being, against her will, and causing serious and foreseeable harm to her." Onde handlinger knyttes således ikke til egenskaper ved aktørene, men til egenskaper ved handlingen.

av lidelse. Lidelse som intellektet ikke kan vurdere eller evaluere fordi lidelse må føles og erfares (Ibid). Men vi kan likevel opprettholde barns uskyld og sårbarhet ved å knytte egenskapene til barn langt borte der vonde handlinger ikke er så nære. Selv om også barn langt borte begår grusomme handlinger, blir ikke konsekvensene så konkrete. De rammer ikke oss eller de som står oss nære. Når det i postkonfliktsamfunn finnes selv familier som er redde sine egne barn, bør dette imidlertid være talende for at det ikke kun er i våre samfunn at barn kan bli fryktet og fremmedgjort. Da unge i krigsrammede samfunn typisk kan utgjøre mer enn femti prosent av befolkningen, har frykten også større grunnlag her. I mange tilfeller står man ovenfor et helt maktskifte mellom generasjonene (Boyden, 2003).

Hvis ungdommer kan straffes, men ikke barn, ligger kanskje grunnlaget for paradoksene i selve barnebegrepet. Flertallet barnesoldater er tross alt personer vi kaller for ungdommer; mennesker mellom femten og atten år (CSUCS, 2001, s. 10). Enkelte humanitære organisasjoner virker også å være bevisst dette. Drumbl (I Macomber, 2011, s. 18) mener mange organisasjoner bevisst bruker begrepet "barn" som et semantisk grep for å skape bilder av barnesoldater som svært unge og beskyttelsestrengende mennesker. Macomber (2011) fant for eksempel at organisasjonene hun analyserte, brukte begrepet barn når de diskuterte tema som forbud, sårbarhet, ansvar og beskyttelse, mens "ung person" eller "person under atten år" ble brukt når de diskuterte tema som rettslig ansvar (Ibid). Kildes (2005, s. 194) funn bekrefter at barnebegrepet ikke så ofte brukes når man snakker negativt om barn som aktive aktører. Under opptøyene i Nord-Irland ble soldater under atten år for eksempel ikke referert til som barn i pressen. Når barn opptrådte som "bråkmakere" ble de betegnet som paramilitære eller *adolescents*. Selv om *adolescents* i utgangspunktet er et nøytralt begrep på barn mellom 10 og 16 år, gjør man raskt koblinger til negative ord som ungdomskriminalitet eller ungdomsgjenger (Ibid). Hadde man omtalt barnesoldater som paramilitære, så hadde nok synet på dem utelukkende som ofre også forsvunnet med barnebegrepet.

Ren gjengjeldende straff er kanskje ikke ideelt verken overfor barnesoldater eller barn generelt, men det betyr ikke at barn ikke bør holdes ansvarlige. FN (2011a) mener faktisk at det kan være i barnas beste interesser å forstå de moralske konsekvensene av sine handlinger. Ifølge FN bør rettslige oppgjør ses som en siste utvei overfor barnesoldater, men de presiserer at dette ikke er ensbetydende med at de skal unnsnippe ansvar. I rapporten *children and justice*

during and in the aftermath of armed conflict tar de til orde for å holde barnesoldater ansvarlige gjennom mer gjenopprettende- eller lokale metoder for rettferdighet. FN definerer gjenopprettende justis som:

A process in which the victim and the perpetrator, and where appropriate, other affected members of the community, participate in the resolution of consequences arising from a crime, generally with a facilitator. This process usually involves a child, who has committed a crime, acknowledging their responsibility and making reparations or apologies to the victim (FN 2011a, s. 45).

Metoden innebærer at barna erkjenner ansvar for sine handlinger og gjør bot for dem på måter tilpasset barn. FN ser for seg at dette kan tas i bruk helst som et alternativ til et rettslig oppgjør, men også under eller etter et rettsoppgjør. Da i form av at dommeren kan stoppe saken og overføre den til en megler eller sosialarbeider, eller at gjenopprettende metoder kan gjøres til en del av barnets dom. På alle nivåer fremmes rehabilitering og reintegrering overfor straff. I rapporten trekkes imidlertid sannhetskommisjonen i Sierra Leone frem som et vellykket eksempel på gjenopprettende metoder (FN, 2011a). Som tidligere vist, er dette ikke nødvendigvis tilfellet om hensynet til barnet overgår alle andre hensyn og prinsipper. Tanken bak gjenopprettende justis står likevel som et alternativ til ren straff dersom hensyn tas også til ofrenes behov for rettferdighet, og dersom metodens vekt på ansvar ikke forsvinner i prosessen.

Det bør ikke være et mål å tiltale eller straffe tidligere barnesoldater. Der lokalsamfunn har egne velfungerende måter å fremme rettferdighet på, kan dette være en bedre konfliktløsning enn om internasjonale organisasjoner skal påtvinge dem metoder fremmede for dem. Men der det i postkonfliktsamfunn finnes ønsker om tiltale også for barnesoldater, bør dette tas på alvor av det internasjonale samfunnet. Et rettsoppgjør kan unektelig oppleves vanskelig både for voksne og barn. De negative konsekvensene kan være mange; reintegrering kan forsinkes, vonde minner kan vekkes og stigmatisering kan feste seg til den tiltalte. På den andre siden kan straffrihet oppleves urettferdig av ofrene og de rammede samfunn, samtidig som signaleffekten kanskje kan oppfordre til en militær bruk av barn til å utføre de verste overgrepene (Amnesty, 2000, s. 7). Hvis sistnevnte er tilfellet, kan reglene som skal beskytte barna tvert i mot utsette dem for enda større risiko. Jeg argumenterer ikke for at barnesoldater bør straffes for sine overgrep, men påpeker at å stille barnesoldater til ansvar for sine handlinger i visse tilfeller ikke umiddelbart bør avskrives på bakgrunn av en sårbarhets- og

beskyttelsesdiskurs. Barnets beste er ikke nødvendigvis straffrihet dersom straffrihet innebærer at lokalsamfunnet utstøter dem for handlingen de anser dem som å ha sluppet unna med.

8. Avslutning

Jeg innledet avhandlingen med spørsmålet: *Kan barnesoldater være ansvarlige for sine voldshandlinger i krig?* Da ansvar må vurderes både egenskaper ved aktøren og omstendighetene aktøren handler under, har jeg tilnærmet meg problemstillingen ved å ta veien via følgende underspørsmål: Hvordan kan barn og barndom forstås? Hva innebærer frivillighet? Hva betyr det å være både offer og overgriper? Og hvordan kan man tolke og plassere moralsk ansvar?

Det overordnede målet med avhandlingen har vært å bryte med en del oppfatninger av barnesoldater kun som passive ofre for omstendighetene rundt dem. Dette var også nødvendig for å tilnærme meg min hovedproblemstilling. Jeg har argumentert for at måtene vi forstår barndomsbegrepet på, også påvirker hvordan vi plasserer ansvar hos barn og barnesoldater. Jeg trakk et hovedskille mellom det jeg kalte et presosiologisk syn og mer fortolkende tilnærmingsmåter til barndom. Det presosiologiske synet har blitt kritisert gjennom avhandlingen fordi det fremstiller barn mer som passive mottakere enn som aktive subjekter. Jeg har også problematisert et presosiologisk syn som fremmer en universalistisk forståelse av barn utelukkende som personer under atten år. Det har vært viktig å synliggjøre at barndom ikke kan knyttes kun til biologi, men også til oppfatninger konstruert i ulike samfunn og tidsepoker. Fordi et presosiologisk syn til en viss grad kommer til uttrykk i enkelte humanitære organisasjoners diskurs om barnesoldater, har jeg gjennom en fortolkende tilnærmingsmåte forsøkt å bryte med dette bildet. Analysen av litteraturen har vist at barnesoldater må forstås som aktive og handlende subjekter. Selv under vanskelige forhold fremstår barn som å utføre selvstendige handlinger som de også har egne motiver og tanker om.

Barns status som handlende subjekter fremgikk i behandlingen av mitt andre delspørsmål der jeg analyserte frivillighet og tvang i rekrutteringsprosessen og i barns sosialisering som soldater. Barn rekrutteres til væpnede grupper gjennom ren tvang, men også gjennom påvirkninger fra samfunnet rundt dem og gjennom barnas egne valg og motiver. Barns motiver for rekruttering varierer fra barn til barn, men springer ut fra en forbindelse mellom flukt fra vanskelige forhold og ønsker om å forbedre sine liv. Barn kan anse væpnede grupper som nødvendig for overlevelse, men også som en mulighet til å oppnå goder som mat, makt eller tilegnelse av ferdigheter. Omstendighetene rundt valgene deres er ofte uklare da

forbindelsen mellom frivillighet og tvang virker å være flytende. Mine funn tyder imidlertid på at en entydig fremstilling av barn kun som passive ofre, ikke er fruktbar verken i forhold til rekruttering, sosialisering eller oppholdet i de væpnede gruppene. Forskeres intervjuer med barnesoldater antyder heller at barn opptrer som aktive subjekter også der krefter som krig, sult, vold og fattigdom påvirker dem. Jeg har derfor argumentert for at barnesoldaters valg og handlinger best kan forstås gjennom en syntetisering av barn forstått som aktive aktører og strukturelle krefter som påvirker dem i deres daglige liv. Som Utas (2005) presiserte, kan ikke konfliktsoner forstås bare som et ødeland, men også som et område fylt med muligheter for både barn og voksne.

Mitt tredje delspørsmål tok opp barnesoldaters status som ofre og overgripere. Jeg viste at humanitære organisasjoners syn på barnesoldater først og fremst som ofre, på mange måter bekreftes av litteraturen. Barns offerstatus forsterkes av at barnebegrepet i den vestlige verden gjerne assosieres med egenskaper vi forbinder med det ideelle offer. Hos Christie (1986) er det ideelle offer først og fremst forbundet med svakhet og sårbarhet. Men ettersom barn ikke opphører som aktive aktører i gruppene, må barn som utfører voldshandlinger også forstås som overgripere. Mange er imidlertid både ofre og overgripere på samme tid. De fortsetter å utsettes for overgrep der de selv også er utøvere av vold.

Barnesoldaters paradoksale status kompliserte også tilnærmingen til min hovedproblemstilling. Litteraturen antyder imidlertid at mange barn er moralsk sensitive både før, under og etter rekruttering til væpnede grupper. Mange virker derfor å forstå handlinger som drap som moralsk forkastelige ved for eksempel å vise skyld og skam for handlingene i ettertid. En argumentasjon som fremholder barn som ute av stand til å skille mellom rett og galt virker dermed lite holdbar. Jeg har argumentert for at de eldste barna kan ha et moralsk ansvar for sine voldshandlinger der de ikke er tvunget gjennom ordrer eller trusler. Likevel må ansvaret begrenses av begrensningene de selv handler under. Deres ansvar kan dermed reduseres til et begrenset ansvar for de umiddelbare kausale konsekvensene av handlinger de utfører uten tvang. Spørsmål om ansvar bringer også med seg spørsmål om straffeansvar. Jeg har pekt på en del paradokser i våre måter å behandle barn og straffeansvar på. Der humanitære organisasjoner argumenter for at barnesoldater ikke bør straffes, står dette i mange tilfeller i kontrast til at man både i Vesten og andre steder i verden holder barn

strafferettslig ansvarlige for deres handlinger. Jeg antyder at dette kan ha sammenheng med selve bruken av barnebegrepet der barns beskyttelsesbehov gis forrang foran andre vurderinger når det er avstand til hendelsene. En vurdering av barnesoldaters eventuelle straffeansvar må ta i betraktning flere hensyn, ikke minst hensynet til barnet. Men der det i sivilbefolkningen finnes ønsker om at barnesoldater skal tiltales ved en domstol, bør dette gis en reell vurdering også av det internasjonale samfunnet. Samtidig er det viktig å presisere at det største ansvaret både moralsk og strafferettslig, må plasseres hos de som rekrutterer og benytter barnesoldater. Bruk av barn som soldater er først og fremst et brudd på barns rettigheter som barn og mennesker.

Avhandlingen er på ingen måte en uttømmende undersøkelse verken av barnesoldater eller barnesoldaters ansvar. Mine konklusjoner må ses i sammenheng med det jeg i innledningskapittelet presenterte som formålet med avhandlingen; en *teoretisk diskusjon* om barnesoldaters ansvar. Avhandlingen er ikke basert på egne undersøkelser som intervjuer eller feltstudier og dette vil også være en svakhet ved oppgaven. Jeg overlater imidlertid til andre å vurdere om dette eventuelt har bidratt til en for analytisk tilnærming til tema. Det er samtidig viktig for meg å presisere at jeg ikke utgir avhandlingen for å være noe den ikke er. Det er hevet over enhver tvil at empiriske undersøkelser må til for å bidra til mer kunnskap om feltet.

Med det ønsker jeg å trekke frem et forskningsspørsmål jeg tror kan være interessant for andre å forfølge videre. Jeg har i avhandlingen pekt på en del paradokser i hvordan barn behandles i mange nasjonale strafferettssystemer, kontra den internasjonale diskursen rundt en eventuell rettsliggjøring av barnesoldater. Jeg har imidlertid ikke funnet plass til en nærmere behandling av selve spørsmålet om barnesoldater eventuelt bør rettsliggjøres og stilles for en domstol for sine overgrep som soldater. Det ville nok være interessant med mer konkrete undersøkelser av fordeler og ulemper med rettslige oppgjør for barnesoldater, og eventuelt også med en nærmere diskusjon av en internasjonal standard for kriminell lavalder.

Antall ord: 50 939

Litteraturliste

Achvarina, Vera og Simon Reich (2010): "No place to hide: Refugees, displaced persons, and child soldier recruits." I: *Child soldiers in the age of fractured states*. Scott Gates og Simon Reich (red.) Pittsburgh: University of Pittsburgh press.

Ainsworth, Janet (1997): "Achieving the promise of justice for juveniles: A call for the abolition of juvenile court." I: *Governing childhood*. Aldershot: Dartmouth publishing company.

Ames, Barry (2010): "Methodological problems in the study of child soldiers." I: *Child soldiers in the age of fractured states*. Scott Gates og Simon Reich (red.) Pittsburgh: University of Pittsburgh press.

Amnesty International (2000): *Child soldiers: Criminals or victims?* Amnesty International. Tilgjengelig fra URL: <http://www.amnesty.org/en/library/info/IO50/002/2000> [Lastet ned 5. februar 2012].

Andvig, Jens Christopher og Scott Gates (2010): "Recruiting children for armed conflict." I: *Child soldiers in the age of fractured states*. Scott Gates og Simon Reich (red.) Pittsburgh: University of Pittsburgh press.

Arenella, Peter (1991): "Convicting the morally blameless: Reassessing the relationship between legal and moral accountability." I: *39 UCLA Law review 1511 1991-1992*. Tilgjengelig fra URL: <https://vpn2.uio.no/> [Lastet ned 22. februar 2012].

Barnekonvensjonen (1989): *FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989*.

Tilgjengelig fra

URL: http://www.regjeringen.no/upload/kilde/bfd/red/2000/0047/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf [Lastet ned 3. oktober 2011].

Bauman, Zygmunt (2005): *Moderniteten og Holocaust*. Oslo: Vidarforlaget AS.

Beah, Ishmael (2007): *En bedre dag i morgen: En barnesoldat forteller*. Oslo: Spartacus forlag.

Boyden, Jo (2003): "The moral development of child soldiers: What do adults have to fear?" I: *Peace and conflict: Journal of peace psychology*, volum 9, hefte 4, desember 2003, side 343-362. London: Routledge.

Boyden, Jo og Joanna de Berry (2004): "Introduction." I: *Children and youth on the front line: Ethnography, armed conflict and displacement*. Jo Boyden og Joanna de Berry (red.) New York: Berghahn books

Brett, Rachel og Irma Specht (2004): *Young soldiers: Why they choose to fight*. Boulder: Lynne Rienner publishers.

Brækken, Gro, John P. Egenæs, Gunnar M. Karlsen og Trygve G. Nordby (2010): *Bruk av barnesoldater bør være en krigsforbrytelse*. Debattinnlegg publisert på Redd barnas hjemmesider. Tilgjengelig fra URL: <http://www.reddbarna.no/soek?q=barnesoldater&types=42%2c44> [Lesedato 1. april 2012].

Certeau, Michel de (1984): *The practice of everyday life*. California: University of California press.

Christie, Nils (1972): *Fangevoktere i konsentrasjonsleire. En sosiologisk undersøkelse av norske fangevoktere i "serberleirene" i Nord-Norge i 1942-43.* Oslo: Pax forlag.

Christie, Nils (1978a): "Aldersinndelingenes sosiologi." I: *Som folk flest; Artikler.* Oslo: Universitetsforlaget.

Christie, Nils (1978b): "Sort og hvitt." I: *Som folk flest; Artikler.* Oslo: Universitetsforlaget.

Christie, Nils (1986): "The ideal victim." I: *From crime policy to victim policy.* Fattah E. A. (red.) London: Macmillan.

Christie, Nils (1997): "Sosial kontroll." I: *Kriminologi.* Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.) Oslo: Pax forlag.

Coalition to stop the use of child soldiers (2001): *Global report 2001.* London: Coalition to stop the use of child soldiers. Tilgjengelig fra URL:
http://www.childsoldiers.org/library/global-reports?root_id=159&directory_id=215
[Lastet ned 2. april 2011].

Coalition to stop the use of child soldiers (2008): *Global report 2008.* London: Coalition to stop the use of child soldiers. Tilgjengelig fra URL:
http://www.childsoldiers.org/library/global-reports?root_id=159&directory_id=215
[Lastet ned 2. april 2011].

Cohen, Albert K (1971): "A General Theory of Subcultures." I: *Delinquent Boys. The Culture of the Gang.* New York: Free press.

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (2006):
Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi.

Tilgjengelig fra URL:

<http://www.etikkom.no/no/Vart-arbeid/Hva-gjor-vi/Bestilling-av-publikasjon/>

[Lastet ned 2. april 2011].

Denov, Myriam (2010): *Child soldiers. Sierra Leone's Revolutionary United Front.*

Cambridge: Cambridge university press.

Dystebakken, Karoline (2010): *Konfliktrådsmedling som særvilkår i betinget dom: Hvorfor brukes det så lite? Hva skal til for å øke bruken?* Masteroppgave: Universitetet i Oslo.

Emanuelsen, Birger (2007): "De skulle vært sperret inne på livstid." Artikkel i: *Dagbladets nettutgave publisert 13.12.2007.* Tilgjengelig fra URL:

<http://www.dagbladet.no/magasinet/2007/12/07/520481.html> [Lesedato 25. mars 2012].

Enger, Anja (2007): *Hvordan kan krigsvoldtekter forstås?* Masteroppgave: Universitetet i Oslo.

Ericsson, Kjersti og Guri Larsen (2000): *Skolebarn og skoleforeldre: Om forholdet mellom hjem og skole.* Oslo: Pax forlag.

Ericsson, Kjersti (2000): "Maskulinitet, kriminalitet og kontroll." I: *Materialisten. Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt* 28. Materialisten.

Eshleman, Andrew (2009): "Moral responsibility." I: *Stanford encyclopedia of philosophy.*

Tilgjengelig fra URL: <http://plato.stanford.edu/entries/moral-responsibility/>.

[Lesedato 11. oktober 2010].

Fangen, Katrine (2004): *Deltagende observasjon.* Bergen: Fagbokforlaget.

Fattah, Ezzat A. (2010): "The evolution of a young, promising discipline: Sixty years of victimology, a retrospective and prospective look." I: *International handbook of victimology*. Shlomo Giora Shoham, Paul Knepper og Martin Kett (red.) Boca Raton: CRC Press.

Finstad, Liv (1990): *Den betalte familie: Nye livsformer for folk i krise*. Oslo: Pax forlag.

Fionda, Julia (2005): *Devils and angels: Youth policy and crime*. Portland: Hart publishing.

FN (1996): *Impact of armed conflict on children: Report of Graca Machel, Expert of the secretary-general of the United Nations. Selected highlights*. New York: United Nations.

FN (2011a): *Children and justice during and in the aftermath of armed conflict: Working paper nr. 3. Publisert September 2011*. New York: Office of the special representative of the secretary-general for children and armed conflict. Tilgjengelig fra URL: http://www.un.org/children/conflict/_documents/Working%20Paper%20Number%203_Children%20and%20Justice.pdf [Lastet ned 30. april 2012].

FN (2011b): *The changing nature of conflict*. Udatert nettartikkel. Office of the special representative of the secretary-general for children and armed conflict. Tilgjengelig fra URL: <http://www.un.org/children/conflict/english/the-changing-nature-ofconflict.html> [Lesedato 2. juni 2011].

Freeman, Michael (1997): "The James Bulger tragedy: Childish innocence and the construction of guilt." I: *Governing childhood*. Anne McGillivray (red.) Aldershot: Dartmouth publishing company.

Frønes, Ivar (2003): *Handling, kultur og mening*. Bergen: Fagbokforlaget.

Gaskins, Suzanne, Peggy J. Miller og William A. Corsaro (1992): "Theoretical and methodological perspectives in the interpretive study of children." I: *Interpretive approaches to children's socialization*. William A. Corsaro og Peggy J. Miller (red.) San Francisco: Jossey-Bass.

Garvik, Olav (2006): "Barnesoldater ingen hindring." Artikkel i: *Bergens tidende nettutgave 16. desember 2006*. Tilgjengelig fra URL: <http://www.bt.no/nyheter/utenriks/--Barnesoldater-ingen-hindring-1827107.html>
[Lesedato 1. oktober 2011].

Gates, Scott og Simon Reich (2010a): "Conclusion." I: *Child soldiers in the age of fractured states*. Scott Gates og Simon Reich (red.) Pittsburgh: University of Pittsburgh press.

Gates, Scott og Simon Reich (2010b): "Introduction" I: *Child soldiers in the age of fractured states*. Scott Gates og Simon Reich (red.) Pittsburgh: University of Pittsburgh press.

Giddens, Anthony (1984): *The constitution of society*. Cambridge: Polity press.

Giertsen, Hedda (2000): *K og måter å forstå drap på*. Oslo: Universitetsforlaget.

Gillesen, Janne Margrethe (2005): *Barnesoldater: Den folkerettslige reguleringen av mindreåriges deltagelse i væpnede konflikter*. Spesialoppgave: Universitetet i Oslo.

Glover, Jonathan (2001): *A moral history of the twentieth century humanity*. London: Pimblco.

Grossman, Nienke (2007): "Rehabilitation or revenge: Prosecuting child soldiers for human rights violations." I: *Georgetown journal of international law*, volum 38, 2007.

Tilgjengelig fra URL: <https://vpn2.uio.no/+CSCOE+/portal.html> [Lastet ned 22. februar 2012].

Gutiérrez Sanín, Francisco (2010): "Organizing minors: The case of Colombia. I: *Child soldiers in the age of fractured states*. Scott Gates og Simon Reich (red.) Pittsburgh: University of Pittsburgh press.

Hagtveit, Bernt (2008): "Den farlige renhetslengselen." I: *Folkemordenes svarte bok*. Bernt Hagtveit (red.) Oslo: Universitetsforlaget AS.

Halvorsen, Knut (2008): *Å forske på samfunnet. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Cappelen akademiske forlag.

Hobson, Krsitin (1998): "Kvinner, krig og voldtekt" I: *Materialisten. Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt*. 2/3-98 26. årgang.

Honwana, Alcinda (2006): *Child soldiers in Africa*. Philadelphia: University of Pennsylvania press.

Human rights watch (1994): *Easy prey: Child soldiers in Liberia*. New York: Human rights watch.

Jal, Emmanuel (2009): *Warchild: A boy soldier's story*. London: Abacus.

Johannesen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Pål Veiden (2006): *Å forstå samfunnsforskning*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.

Kekes, John (1990): *Facing evil*. New Jersey: Princeton university press.

Kilde, Lill-Torunn (2005): *Barn I bildet: Når barn blir propaganda*. Kristiansand: IJ forlaget.

Kirchhoff, Gerd Ferdinand (2010): "History and a theoretical structure of victimology." I: *International handbook of victimology*. Shlomo Giora Shoham, Paul Knepper og Martin Kett (red.). Boca Raton: CRC Press.

Leer-Salvesen, Paul (1998): "Om gjerningsmenn og ofre." I: *Tilgivelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Linné Eriksen, Tore (2008): "Utslettelsen av Hererofolket i Namibia i 1903-08: Det første folkemordet i det 20. århundre." I: *Folkemordenes svarte bok*. Bernt Hagtvatn (red.) Oslo: Universitetsforlaget.

Machel, Graca (2000): *The impact of armed conflict on children: A critical review of progress made and obstacles encountered in increasing protection for war-affected children*. Canada: International conference on war-affected children, september 2000. Tilgjengelig fra URL: <http://strategicnetwork.org/pdf/kb5736.pdf> [Lesedato 30. april 2012].

Macomber, Marci R. (2011): *Child soldiers: Rhetoric and realities. An examination of human rights organizational discourse on the issue of 'agency' and its implications on the best interests of the child*. Masteroppgave: Universitetet i Tromsø.

Mann, Gillian (2004): "Separated children: Care and support in context." I: *Children and youth on the front line: Ethnography, armed conflict and displacement*. Jo Boyden og Joanna de Berry (red.) New York: Berghahn books.

Martineau, Sheila (1997): "Reconstructing childhood: Towards a praxis of inclusion." I: *Governing childhood*. Aldershot: Dartmouth publishing company.

- Mawson, Andrew (2004): "Children, impunity and justice: Some dilemmas from Northern Uganda." I: *Children and youth on the front line: Ethnography, armed conflict and displacement*. Jo Boyden og Joanna de Berry (red.) New York: Berghahn books.
- Midjo, Turid (1993): *Den nye barndommen. Individuering og subjektstatus: Rapport nr 12 i publikasjonsserien fra prosjektet Samfunn – Individ – Kompetanse*. Trondheim: Senter for samfunnsforskning.
- Mæland, Bård (2010): "Constrained but not choiceless: On moral agency among child soldiers". I: *Culture, religion, and the reintegration of female child soldiers in Northern Uganda*. Bård Mæland (red.) New York: Peter Lang.
- Pugel, James B. (2010): "Disaggregating the causal factors unique to child soldiering: The case of Liberia." I: *Child soldiers in the age of fractured states*. Scott gates og Simon Reich (red.) Pittsburgh: University of Pittsburgh press.
- Qvortrup, Jens (1994): "Childhood matters: An introduction." I: *Childhood matters: Social theory, practise and politics*. Jens Qvortrup, Marjatta Bardy, Giovanni Sgritta og Helmut Wintersberger (red.) Aldershot: Avebury.
- Reynolds, Pamela (2004): "'Where wings take dream': on children in the work of war and the war of works." I: *Children and youth on the front line: Ethnography, armed conflict and displacement*. Jo Boyden og Joanna de Berry (red.) New York: Berghahn books.
- Roma-vedtektene om Den internasjonale straffedomstol 17. juli 1998. Tilgjengelig fra URL: <http://lovdata.no/traktater/index.html> [Lesedato 10. mars 2012].
- Rosen, David M. (2005): *Armies of the young. Child soldiers in war and terrorism*. Rutgers university press.

Rosen (2007): "Child soldiers, international humanitarian law, and the globalization of childhood." I: *American anthropologist. Volum 109, utgave 2, juni 2007, side 296-306*. American anthropological association. Tilgjengelig fra URL: <https://vbn2.uio.no/+CSCOE+/portal.html> [Lastet ned 22. februar 2012].

Save the children (2005): *Forgotten casualties of war. Girls in armed conflict*. London: Save the children. Tilgjengelig fra URL: <http://reliefweb.int/node/22209>. [Lastet ned 22. september 2011].

Schafer, Jessica (2004): "The use of patriarchal imagery in the civil war in Mozambique and its implications for the reintegration of child soldiers." I: *Children and youth on the front line: Ethnography, armed conflict and displacement*. Jo Boyden og Joanna de Berry (red.) New York: Berghahn books.

Singer, Peter (2006): *Children at war*. California: University of California press.

Sherman, Gabriel (2008): *The fog of memoir: The feud over the truthfulness of Ishmael Beah's a long way gone*. Nettartikkel publisert 6. mars 2008. URL: http://www.slate.com/articles/arts/culturebox/2008/03/the_fog_of_memoir.2.html [Lesedato 17. april 2012].

Skodvin, Arne (2000): "Offerets møte med politiet." I: *Politi og publikum. PHS forskning 2001:1*.

Statsministerens kontor (2011): *Norge med i operasjoner i Libya*. Tilgjengelig fra URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/smk/pressesenter/pressemeldinger/2011/norge-med-i-operasjoner-i-libya.html?id=636399>. [Lesedato 3. oktober 2011].

Strawson, Peter (2003): "Freedom and resentment" I: *Free will, second edition*. Gary Watson (red.) New York: Oxford university press.

- Strobel, Rainer (2010): “ Becoming a victim.” I: *International handbook of victimology*. Shlomo Giora Shoham, Paul Knepper og Martin Kett (red.) Boca Raton: CRC Press.
- Thagaard, Tove (2009): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.
- Tilleggsprotokoll til Genevekonvensjonene (1977): *Tilleggsprotokoll til Genèvekonvensjonene av 12-08-1949 hva angår beskyttelse av ofre for ikke-internasjonale væpnede konflikter (Protokoll II) av 8. juni 1977*. Tilgjengelig fra URL: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/475?OpenDocument> [Lesedato 1. oktober 2011].
- UNICEF (2007): *The Paris principles. The principles and guidelines on children associated with armed forces or armed groups*. UNICEF februar 2007. Tilgjengelig fra URL: http://www.un.org/children/conflict/_documents/parisprinciples/ParisPrinciples_EN.pdf [Lesedato 24. juni 2011].
- Utas, Mats (2005): “West-African warscapes: Victimicy, girlfriending, soldering: Tactic agency in a young woman’s social navigation of the Liberian war zone.” I: *Anthropological Quarterly*. Volum 78, Nr. 2 vår 2005, side 403-430. The George Washington University Institute for Ethnographic Research. Tilgjengelig fra URL: <http://www.jstor.org/stable/4150840> [Lastet ned 20. mars 2012].
- Vermej, Lotte (2009): *Children of rebellion: Socialization of child soldiers within the Lord’s resistance army*. Masteroppgave: Universitetet i Oslo.
- Vetlesen, Arne Johan (2005): *Evil and Human Agency. Understanding Collective Evildoing*. New York: Cambridge University Press.

- Vaha, Milla E. (2008): *Victims or perpetrators? Child soldiers and the vacuum of responsibility*. Paper presented at the 2nd global international studies conference University of Ljubljana 26. Juli 2008. Tilgjengelig fra URL: <https://vpn2.uio.no/+CSCOE+/portal.html> [Lesedato 3. februar 2012].
- Valgfri protokoll til Barnekonvensjonen (2000): *Valgfri protokoll om barn i væpnet konflikt til konvensjon om barnets rettigheter, 25. mai 2000*. New York. Tilgjengelig fra URL: http://www.regjeringen.no/upload/kilde/bfd/red/2000/0047/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf [Lesedato 3. februar 2012].
- Vargas-Barón, Emily (2010): “National policies to prevent the recruitment of child soldiers.” I: *Child soldiers in the age of fractured states*. Scott Gates og Simon Reich (red.) Pittsburgh: University of Pittsburgh press.
- Walklate, Sandra (1989): *Victimology: The victim and the criminal justice process*. London: Unwin Hyman.
- Waller, James (2002): *Becoming evil. How ordinary people commit genocide and mass killing*. New York: Oxford university press.
- Waltzer, Michael (1977): *Just and unjust wars: A moral argument with historical illustrations*. New York: Basic books classic.
- Wessels, Michael (2006): *Child soldiers. From violence to protection*. Harvard university press.
- West, Harry G. (2004): “Girls with guns: Narrating the experience of war of FRELIMO’s ‘female detachment’.” I: *Children and youth on the front line: Ethnography, armed conflict and displacement*. Jo Boyden og Joanna de Berry (red.) New York: Berghahn books.

Øhlckers, Beate Ravn (2009): *Klander og moralsk ansvar: En undersøkelse av hvordan vi klandrer og hva dette innebærer for vårt syn på ansvar*. Masteroppgave: Universitetet i Oslo.

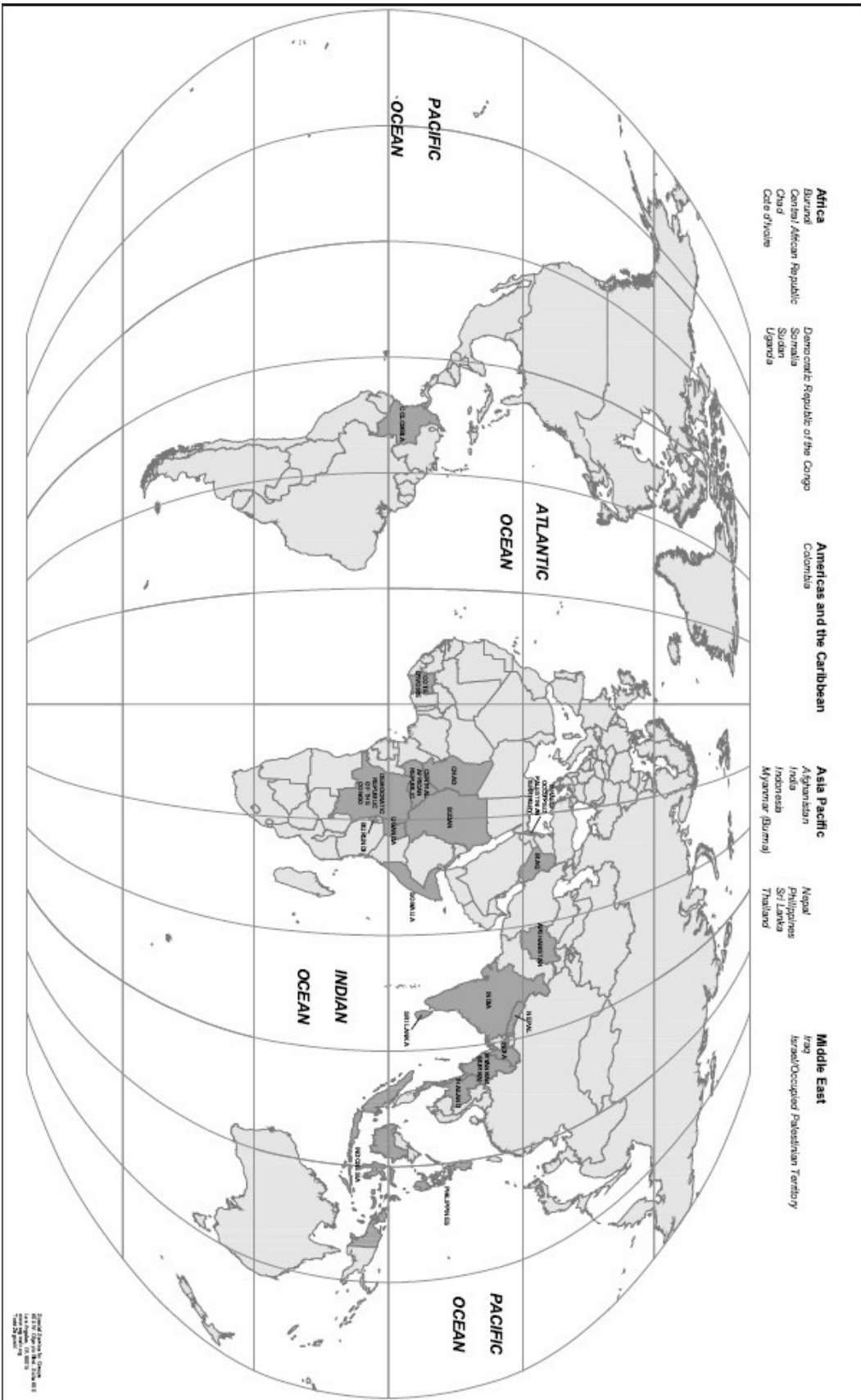
Aakvaag, Gunnar C. (2008): *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag.

Aas, Katja Franko (2007): *Globalization & crime. Key approaches to criminology*. London: Sage publications.

Vedlegg

1. Oversiktskart over land/ situasjoner hvor barnesoldater ble rekruttert eller brukt i fiendtligheter i perioden april 2004 til oktober 2007 (CSUCS, 2008) S. 147
2. Valgfri protokoll til Barnekonvensjonen (Hentet fra CSUCS, 2008, s. 378-382) S. 149

Countries/situations where children were recruited or used in hostilities - April 2004 to October 2007

Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict

Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution

A/RES/54/263 of 25 May 2000

entered into force on 12 February 2002

The States Parties to the present Protocol,

Encouraged by the overwhelming support for the Convention on the Rights of the Child, demonstrating the widespread commitment that exists to strive for the promotion and protection of the rights of the child,

Reaffirming that the rights of children require special protection, and calling for continuous improvement of the situation of children without distinction, as well as for their development and education in conditions of peace and security,

Disturbed by the harmful and widespread impact of armed conflict on children and the long-term consequences it has for durable peace, security and development,

Condemning the targeting of children in situations of armed conflict and direct attacks on objects protected under international law, including places that generally have a significant presence of children, such as schools and hospitals,

Noting the adoption of the Rome Statute of the International Criminal Court, in particular, the inclusion therein as a war crime, of conscripting or enlisting children under the age of 15 years or using them to participate actively in hostilities in both international and non-international armed conflicts,

Considering therefore that to strengthen further the implementation of rights recognized in the Convention on the Rights of the Child there is a need to increase the protection of children from involvement in armed conflict,

Noting that article 1 of the Convention on the Rights of the Child specifies that, for the purposes of that Convention, a child means every human being below the age of 18 years unless, under the law applicable to the child, majority is attained earlier,

Convinced that an optional protocol to the Convention that raises the age of possible recruitment of persons into armed forces and their participation in hostilities will contribute effectively to the implementation of the principle that the best interests of the child are to be a primary consideration in all actions concerning children,

Noting that the twenty-sixth International Conference of the Red Cross and Red Crescent in December 1995 recommended, inter alia, that parties to conflict take every feasible step to ensure that children below the age of 18 years do not take part in hostilities,

Welcoming the unanimous adoption, in June 1999, of International Labour Organization Convention No. 182 on the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour, which prohibits, inter alia, forced or compulsory recruitment of children for use in armed conflict,

Condemning with the gravest concern the recruitment, training and use within and across national borders of children in hostilities by armed groups distinct from the armed forces of a State, and recognizing the responsibility of those who recruit, train and use children in this regard,

Recalling the obligation of each party to an armed conflict to abide by the provisions of international humanitarian law,

Stressing that the present Protocol is without prejudice to the purposes and principles contained in the Charter of the United Nations, including Article 51, and relevant norms of humanitarian law,

Bearing in mind that conditions of peace and security based on full respect of the purposes and principles contained in the Charter and observance of applicable human rights instruments are indispensable for the full protection of children, in particular during armed conflicts and foreign occupation,

Recognizing the special needs of those children who are particularly vulnerable to recruitment or use in hostilities contrary to the present Protocol owing to their economic or social status or gender,

Mindful of the necessity of taking into consideration the economic, social and political root causes of the involvement of children in armed conflicts,

Convinced of the need to strengthen international cooperation in the implementation of the present Protocol, as well as the physical and psychosocial rehabilitation and social reintegration of children who are victims of armed conflict,

Encouraging the participation of the community and, in particular, children and child victims in the dissemination of informational and educational programmes concerning the implementation of the Protocol,

Have agreed as follows:

Article 1

States Parties shall take all feasible measures to ensure that members of their armed forces who have not attained the age of 18 years do not take a direct part in hostilities.

Article 2

States Parties shall ensure that persons who have not attained the age of 18 years are not compulsorily recruited into their armed forces.

Article 3

1. States Parties shall raise in years the minimum age for the voluntary recruitment of persons into their national armed forces from that set out in article 38, paragraph 3, of the Convention on the Rights of the Child, taking account of the principles contained in that article and recognizing that under the Convention persons under the age of 18 years are entitled to special protection.
2. Each State Party shall deposit a binding declaration upon ratification of or accession to the present Protocol that sets forth the minimum age at which it will permit voluntary recruitment into its national armed forces and a description of the safeguards it has adopted to ensure that such recruitment is not forced or coerced.
3. States Parties that permit voluntary recruitment into their national armed forces under the age of 18 years shall maintain safeguards to ensure, as a minimum, that:
  - (a) Such recruitment is genuinely voluntary;
  - (b) Such recruitment is carried out with the informed consent of the person's parents or legal guardians;
  - (c) Such persons are fully informed of the duties involved in such military service;
  - (d) Such persons provide reliable proof of age prior to acceptance into national military service.
4. Each State Party may strengthen its declaration at any time by notification to that effect addressed to the Secretary-General of the United Nations, who shall inform all States Parties. Such notification shall take effect on the date on which it is received by the Secretary-General.
5. The requirement to raise the age in paragraph 1 of the present article does not apply to schools operated by or under the control of the armed forces of the States Parties, in keeping with articles 28 and 29 of the Convention on the Rights of the Child.

Article 4

1. Armed groups that are distinct from the armed forces of a State should not, under any circumstances, recruit or use in hostilities persons under the age of 18 years.
2. States Parties shall take all feasible measures to prevent such recruitment and use, including the adoption of legal measures necessary to prohibit and criminalize such practices.
3. The application of the present article shall not affect the legal status of any party to an armed conflict.

Article 5

Nothing in the present Protocol shall be construed as precluding provisions in the law of a State Party or in international instruments and international humanitarian law that are more conducive to the realization of the rights of the child.

Article 6

1. Each State Party shall take all necessary legal, administrative and other measures to ensure the effective implementation and enforcement of the provisions of the present Protocol within its jurisdiction.
2. States Parties undertake to make the principles and provisions of the present Protocol widely known and promoted by appropriate means, to adults and children alike.
3. States Parties shall take all feasible measures to ensure that persons within their jurisdiction recruited or used in hostilities contrary to the present Protocol are demobilized or otherwise released from service. States Parties shall, when necessary, accord to such persons all appropriate assistance for their physical and psychological recovery and their social reintegration.

Article 7

1. States Parties shall cooperate in the implementation of the present Protocol, including in the prevention of any activity contrary thereto and in the rehabilitation and social reintegration of persons who are victims of acts contrary thereto, including through technical cooperation and financial assistance. Such assistance and cooperation will be undertaken in consultation with the States Parties concerned and the relevant international organizations.
2. States Parties in a position to do so shall provide such assistance through existing multilateral, bilateral or other programmes or, inter alia, through a voluntary fund established in accordance with the rules of the General Assembly.

Article 8

1. Each State Party shall, within two years following the entry into force of the present Protocol for that State Party, submit a report to the Committee on the Rights of the Child providing comprehensive information on the measures it has taken to implement the provisions of the Protocol, including the measures taken to implement the provisions on participation and recruitment.
2. Following the submission of the comprehensive report, each State Party shall include in the reports it submits to the Committee on the Rights of the Child, in accordance with article 44 of the Convention, any further information with respect to the implementation of the Protocol. Other States Parties to the Protocol shall submit a report every five years.
3. The Committee on the Rights of the Child may request from States Parties further information relevant to the implementation of the present Protocol.

Article 9

1. The present Protocol is open for signature by any State that is a party to the Convention or has signed it.
2. The present Protocol is subject to ratification and is open to accession by any State. Instruments of ratification or accession shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.
3. The Secretary-General, in his capacity as depositary of the Convention and the Protocol, shall inform all States Parties to the Convention and all States that have signed the Convention of each instrument of declaration pursuant to article 3.

Article 10

1. The present Protocol shall enter into force three months after the deposit of the tenth instrument of ratification or accession.
2. For each State ratifying the present Protocol or acceding to it after its entry into force, the Protocol shall enter into force one month after the date of the deposit of its own instrument of ratification or accession.

Article 11

1. Any State Party may denounce the present Protocol at any time by written notification to the Secretary-General of the United Nations, who shall thereafter inform the other States Parties to the Convention and all States that have signed the Convention. The denunciation shall take effect one year after the date of receipt of the notification by the Secretary-General. If, however, on the expiry of that year the denouncing State Party is engaged in armed conflict, the denunciation shall not take effect before the end of the armed conflict.
2. Such a denunciation shall not have the effect of releasing the State Party from its obligations under the present Protocol in regard to any act that occurs prior to the date on which the denunciation becomes effective. Nor shall such a denunciation prejudice in any way the continued consideration of any matter that is already under consideration by the Committee on the Rights of the Child prior to the date on which the denunciation becomes effective.

Article 12

1. Any State Party may propose an amendment and file it with the Secretary-General of the United Nations. The Secretary-General shall thereupon communicate the proposed amendment to States Parties with a request that they indicate whether they favour a conference of States Parties for the purpose of considering and voting upon the proposals. In the event that, within four months from the date of such communication, at least one third of the States Parties favour such a conference, the Secretary-General shall convene the conference under the auspices of the United Nations. Any amendment adopted by a majority of States Parties present and voting at the conference shall be submitted to the General Assembly of the United Nations for approval.
2. An amendment adopted in accordance with paragraph 1 of the present article shall enter into force when it has been approved by the General Assembly and accepted by a two-thirds majority of States Parties.
3. When an amendment enters into force, it shall be binding on those States Parties that have accepted it, other States Parties still being bound by the provisions of the present Protocol and any earlier amendments they have accepted.

Article 13

1. The present Protocol, of which the Arabic, Chinese, English, French, Russian and Spanish texts are equally authentic, shall be deposited in the archives of the United Nations
2. The Secretary-General of the United Nations shall transmit certified copies of the present Protocol to all States Parties to the Convention and all States that have signed the Convention.